DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

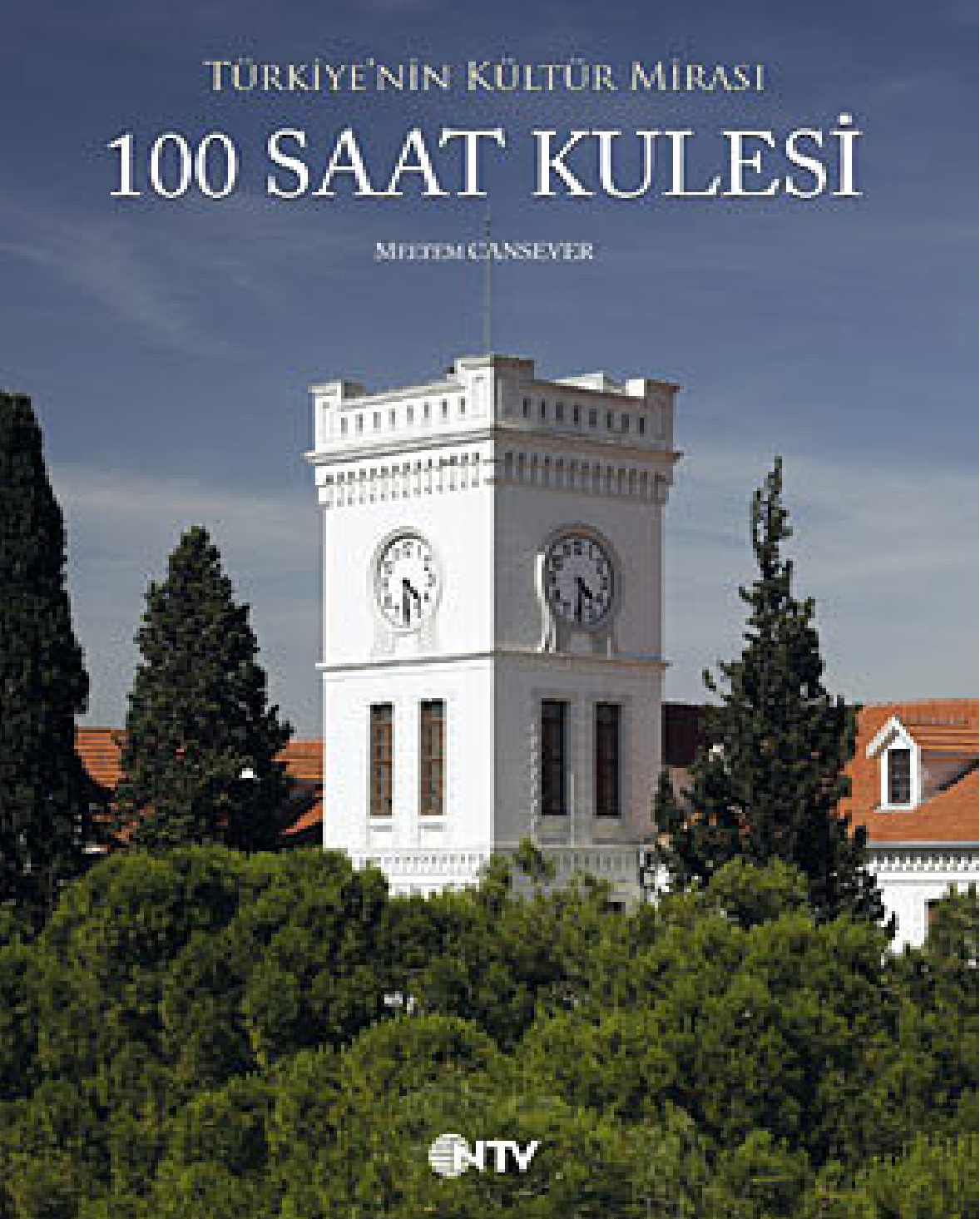
• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

TÜRKİYE'NİN KÜLTÜR MİRASI

100 SAAT KULESİ

MELTEM CANSEVER

NTV

TÜRKİYE'NİN KÜLTÜR MİRASI

100 SAAT KULESİ

Meltem Cansever

NTV

Türkiye'nin Kültür Mirası: 100 Saat Kulesi
Meltem Cansever

DOĞUŞ GRUBU İLETİŞİM YAYINCILIK VE TİCARET A.Ş.
YÖNETİM KURULU BAŞKANI
Erman Yerdelen

GENEL MÜDÜR
Cem Aydın

GENEL MÜDÜR YARDIMCISI
Görkem Yaşayan

EDİTÖR
Mustafa Alp Dağıstanlı

TASARIM
Mustafa Kalemci

FOTOĞRAF EDİTÖRÜ
Gökhan Tan

REDAKSİYON
Emre Ergüven, Eftalin Tekeli

PROJE KOORDİNASYON
Sena Uzunoğlu

BASIM YERİ
OFSET FİLMCİLİK VE MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.
ŞAİR SOK. NO: 4 ÇAĞLAYAN MAHALLESİ
KAĞITHANE 34410 İSTANBUL
TEL: (0212) 295 86 01

NTV yayınları

DOĞUŞ GRUBU İLETİŞİM YAYINCILIK VE TİCARET A.Ş.
ESKİ BÜYÜKDERE CAD. USO CENTER
NO:61 34398 MASLAK İSTANBUL
TEL: (0212) 335 00 00
FAKS: (0212) 330 03 23
kitap.ntvmsnbc.com
info@ntvyayinlari.com

1. Baskı: HAZİRAN 2009

ISBN: 978-605-5813-23-9

Sertifika No: 12444

© 2009 Doğuş Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. Her hakkı saklıdır.

İÇİNDEKİLER

ADANA SAAT KULESİ
Çukurova'nın "Büyük Saat"ı .20
ADANA / YÜREĞİR SAAT KULESİ
Balkonlu .22
AFYONKARAHİSAR /
ALİ ÇETİNKAYA GARI SAAT KULESİ
Tren vakti .24
AĞRI SAAT KULESİ
Ağrı'nın merkezi .26
AMASYA SAAT KULESİ
Millî mücadelenin "fırtınalı" tanığı .28
AMASYA / MERZİFON SAAT KULESİ
Medrese üstünde .30
AMASYA / MERZİFON AMERİKAN KOLEJİ
SAAT KULESİ
Eski! .32
ANKARA SAAT KULESİ
Antik kalenin güzel saati .34
ANKARA GARI SAAT KULESİ
Gar Gazinosu .36
ANKARA / ALTINDAĞ
TACEDDİN DERGÂHI SAAT KULESİ
Istıklal Marşı'nın yazıldığı yerde... .38
ANTALYA SAAT KULESİ
İbret kulesi .40
ANTALYA / AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
OLBİA KÜLTÜR MERKEZİ SAAT KULESİ
Çağdaş yorum .42
ANTALYA / KEMER SAAT KULESİ
Görkemli mihenktaşı .44
AYDIN / KUŞADASI SAAT KULESİ
Adaya karşı modern simge .46
BALIKESİR SAAT KULESİ
Ahşap köşklü .48
BALIKESİR / AYVALIK SAAT KULESİ
Saatli Cami .50
BATMAN SAAT KULESİ
Şirsel bir kent simgesi .52
BAYBURT SAAT KULESİ
Bir Cumhuriyet kulesi .54
BİLECİK SAAT KULESİ
Zaman tepesi .56
BOLU SAAT KULESİ
Eskilere selam .58
BOLU / GEREDE SAAT KULESİ
Yalın .60
BOLU / GÖYNÜK SAAT KULESİ
Yamaçtaki anıt .62
BOLU / MUDURNU SAAT KULESİ
Manzaralı .64
BURDUR SAAT KULESİ
Depremden sonra .66
BURSA / TOPHANE SAAT KULESİ
Nostaljik simge .68
BURSA / YENİŞEHİR SAAT KULESİ
Osmanlı başkentinin zafer kulesi .70
ÇANAKKALE SAAT KULESİ
Kubbeli köşk .72
ÇANAKKALE / BOZCAADA
MERYEM ANA KİLİSESİ SAAT KULESİ
Can-saat .74
ÇANAKKALE / GELİBOLU SAAT KULESİ
Savaşta yokolan tarihi kule .76

ÇANKIRI SAAT KULESİ
Yerinden edilen çan saati .78
ÇORUM SAAT KULESİ
Çınlayan .80
ÇORUM / ALACA SAAT KULESİ
Kavşağı bekleyen saat .82
ÇORUM / SUNGURLU SAAT KULESİ
Emsal alınan .84
DİYARBAKIR'IN SAATLİ ÇEŞMESİ
Vakit kaybı .86
DÜZCE SAAT KULESİ
Çağdaş anıt .88
DÜZCE / AKÇAKOCA SAAT KULESİ
Eski caminin minaresinde .90
EDİRNE SAAT KULESİ
Memleket Saatı .92
ELAZIĞ / MADEN SAAT KULESİ
Acil yardım! .94
ERZİNCAN /
ASKERİ ORTAOKULU SAAT KULESİ
Geçmişte kalan .96
ERZURUM SAAT KULESİ
İlk Türklerden .98
ESKİŞEHİR / SİVRİHİSAR SAAT KULESİ
Şehre karşı .100
HATAY / İSKENDERUN
ADLİYE SARAYI SAAT KULESİ
Tarihi binanın tarihi saatı .102
İSTANBUL / BAKIRKÖY RUH VE SİNİR HASTALIKLARI HASTANESİ SAAT KULESİ
Eskiden .104
İSTANBUL / BEYOĞLU AYİOS KONSTANTİNOS VE AYİA ELENİ KİLİSESİ SAAT KULESİ
Çanların arasında .106
İSTANBUL / BEYOĞLU
ÇİÇEK PASAJI CEPHE SAATİ
Bozuk güzel .108
İSTANBUL / BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
ALBERT LONG HALL BİNASI SAATİ
Saatli Bina .110
İSTANBUL / BÜYÜKADA SAAT KULESİ
Adanın başladığı ve bittiği yerde… .112
İSTANBUL / DENİZ HASTANESİ SAAT KULESİ
Haliç'te zaman .114
İSTANBUL / DOLAPDERE PANAYİA EVANGELİSTRİA KİLİSESİ SAAT KULESİ
Küçük .116
İSTANBUL / DOLMABAHÇE SAAT KULESİ
Bir İstanbul ikonu .118
İSTANBUL / GALATASARAY LİSESİ ÇATI SAATİ
Eğitim zamanı .120
İSTANBUL/ HAYDARPAŞA GARI ÇATI SAATİ
Geniş zaman .122
İSTANBUL /
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SAAT KULELERİ
Kapı saatı .124
İSTANBUL / İŞ BANKASI KUMBARALI SAATİ
Vakit ve nakit .126
İSTANBUL / MARMARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ SAAT KULELERİ
Şahane .128
İSTANBUL /
SAINTE PULCHERIE LİSESİ ÇATI SAATİ
Şefkat rahibeleri .130
İSTANBUL /
NUSRETİYE (TOPHANE) SAAT KULESİ
İstanbul'un ilk saatlı kulesi .132
İSTANBUL / SİRKECİ GARI SAAT KULELERİ
Şark Ekspresi .134
İSTANBUL / ŞİŞLİ
ETFAL HASTANESİ SAAT KULESİ
D'Aronco'dan eşsiz bir Doğu-Batı sentezi .136
İSTANBUL /
YILDIZ SARAYI (HAMİDİYE) SAAT KULESİ
Abdülhamid Han eyledi inşa .138
İZMİR SAAT KULESİ
Gerçek bir kent simgesi .140
İZMİR / ALSANCAK (BUCA) GARI SAAT KULESİ
İzmir'in en eskisi .142
İZMİR / AYA FOTİNİ KİLİSESİ SAAT KULESİ
Gösteriş .144
İZMİR / BAYRAMYERİ SAAT KULESİ
Klasikleşen modern simge .146

İZMİR / BERGAMA SAAT KULESİ
Hükümet konağında .148
İZMİR / ŞİRİNYER
ESKİ AMERİKAN KOLEJİ SAAT KULESİ
Cennet saatı .150
İZMİT SAAT KULESİ
Tek .152
KARABÜK / SAFRANBOLU SAAT KULESİ
Anadolu'da bir ilk… .154
KARAMAN SAAT KULESİ
Tarihi merkezin modern yapısı .156
KARS / HALK EĞİTİM MERKEZİ SAAT KULESİ
Sonradan .158
KASTAMONU SAAT KULESİ
Bol rivayetli "sürgün" saat .160
KAYSERİ SAAT KULESİ
Atatürk'ü ağırlayan .162
KIRIKKALE / ÇERİKLİ SAAT KULESİ
İzmir Saat Kulesi'ne selam .164
KÜTAHYA SAAT KULESİ
Çinili .166
MANİSA SAAT KULESİ
Ulu Cami önünde .168
MANİSA / TURGUTLU SAAT KULESİ
Nostaljik .170
MARDİN SAAT KULESİ
Tarihin yükü .172
MARDİN / YEŞİLLİ SAAT KULESİ
Tartışmalı .174
MERSİN SAAT KULESİ
Katolik .176
MERSİN / TARSUS SAAT KULESİ
Kilise-minare-saat .178
MERSİN / TAŞUCU HACI PAŞA SAAT KULESİ
Baca .180
MUĞLA SAAT KULESİ
Uyumsuz .182
NEVŞEHİR / ÜRGÜP SAAT KULESİ
Peribacası .184
NİĞDE SAAT KULESİ
Bizans burcunda heybetli Osmanlı .186
SAMSUN SAAT KULESİ
Saathane Meydanı .188
SAMSUN / LADİK SAAT KULESİ
Yüksek estetik .190
SAMSUN / VEZİRKÖPRÜ SAAT KULESİ
Minare hevesi .192
SİİRT SAAT KULESİ
Yıldızlı kesme taş .194
SİİRT / KURTALAN SAAT KULESİ
Yerel .196
SİNOP SAAT KULESİ
Antik kalede .198
ŞANLIURFA / URFA SAAT KULESİ
Dinler mozaiği .200
TOKAT SAAT KULESİ
İftar vakti .202
TOKAT / GÜMÜŞHACIKÖY SAAT KULESİ
Küllerinden defalarca doğdu .204
TOKAT / NİKSAR SAAT KULESİ
Şehitler için .206
TOKAT / ZİLE SAAT KULESİ
4000 yıllık kalenin 134 yıllık saatı .208
TRABZON SAAT KULESİ
Kral mezarını beklerdi .210
YALOVA / ÇINARCIK SAAT KULESİ
Tatil beldesi .212
YOZGAT SAAT KULESİ
Sağlam ve güçlü .214
YOZGAT / HAMİDİYE SAATLİ ÇEŞMESİ
Çeşme saati .216
YOZGAT / ŞEFAATLİ SAAT KULESİ
Yeni yorum .218

ÖNSÖZ

Zaman anıtı

Çağlar ve toplumlar değiştikçe, zaman farklı akmaya başlar. Ne tarımın zamanı aynıdır ne endüstrinin ne Doğu'nun ne de Batı'nın... Zamanın akışıyla ve ölçümüyle kurulan ilişki, belli bir dönemde, belli bir toplumun özgül kimliğinin göstergelerinin en önemlilerinden biridir. Kent tarihçisi Lewis Mumford, "Modern çağları belirleyen teknolojinin sanıldığı gibi buhar makinesi değil, saat" olduğunu söyler. Modernliğin tarihi, her şeyden önce zamana gelenekten farklı gözlüklerle bakışın tarihidir.

Modern çağlara özgü zaman perspektifi, Türkçede kısa ve özlü bir ifadeyle çok iyi özetlenebilir: "Vakit, nakittir." Vakit, tarıma veya dua, namaz saatleri gibi dinsel referanslara göre ayarlanmaktan çıkıp geçen her saat, her dakika maddi bir değere çevrilebilir hale gelince, dinsel zamandan modernitenin zamanına ve geleneksel toplum yapısından modern topluma da geçilmiş olur.

Avrupa topraklarında, kamusal alanda zamanı bildirmek üzere kiliseler, saraylar ve kent meydanlarına yükselen saat kulelerini finanse edenin bizzat burjuvazi olması, hiç de rastlantı değildir. Modernitenin çanlarıyla saat kuleleriniki eşzamanlı olarak çalmaya başlar. Kule, kentte muzaffer biçimde yükselen fallik ve güçlü formuyla yeni düzenin ihtiyaç duyduğu otoritenin de simgesidir. Fransız Devrimi'nde devrimcilerin öncelikle saatlere saldırması, anlamlı değil midir?

13. yüzyılda inşa edilen ilk saat kulelerine örnek olarak İngiltere'de, Westminster'deki ve İtalya'da, Padua'dakiler verilebilir. İtalya'da Giovanni Di Dondi'nin 1348-1362 arasında ve Fransa'da Henri de Vick'in Fransa Kralı V. Charles için 1360'ta inşa ettirdiği yapılar dünyanın, diğer gezegenlerin ve ayın konumunu gösteren astronomik saat kulelerinin ilk örnekleridir. Belli zamanlarda, kuklalar veya biblolarla şenlenen animasyonlu gösterilerle seyirci çeken astronomik saatli kuleler de bulunmaktadır. İlk kez kilise ve saray kulelerine uygulanan kule saatleri, daha sonra kulenin kendisiyle birlikte tasarlanmaya başlanır. Kule saati tam yerine göre olmalıdır, herhangi bir makine herhangi bir yapıya monte edilemez.

Batı'da olduğu gibi Anadolu'da da saatin yay-

gınlık kazanması, yeni bir dönemin başlangıcına işaret eder. Anadolu topraklarının Batılaşma, modernleşme serüveni de bir anlamda Doğu zamanından Batı zamanına geçişin öyküsüdür ve teknolojiden sosyolojiye, sanattan eğitime her alanda Doğulu gelenekten Batılı moderniteye giden evrim, zamana bakış perspektifinden de okunabilir: Alaturka saatten alafranga saate geçişin serüveni izlendiğinde daha geniş kapsamlı değişimin resmi de ana hatlarıyla ortaya çıkmış olur.

Türk edebiyatının bazı metinleri, alafranga saatin toplum yaşamında yarattığı fırtınayı, değme bilimsel araştırmanın yapamayacağı açıklıkla ortaya sererler. Ahmet Haşim, Gurebahane-i Laklakan'daki Müslüman Saati başlıklı yazısında, "Şimdi müslüman evindeki saat, başka bir âlemin vakitlerini gösterir gibi, bizim için gece olan saatleri gündüz ve gündüz olan saatleri gece renginde gösteriyor. Çölde yolunu şaşıranlar gibi biz şimdi zaman içinde kaybolmuş kimseleriz" diye yazarken saatten kastettiği şeyin zamanı ölçen aletin ötesinde bizzat "zaman" olduğunu belirtir. Ahmet Hamdi Tanpınar ise *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Doğu ile Batı arasındaki toplumun saatle ilişkisinin trajikomik hikâyesini anlatır.

Aslında, zamanın ölçümü konusunda Batı, Doğu'nun eline su dökemez. Her şeyden önce ilk saatler Doğu'da geliştirilmiştir. Dahası, Osmanlı'nın Doğulu kurumu muvakkithane, ezan saatlerini belirlemek için kesin zaman konusunda ne kadar titizse Batı'dan ithal edilen bir mimari yapı olan saat kulelerinde gösterilen veya işittirilen zaman -bazen saatlere varacak farklarla- o kadar hatalıdır. Ama kule saatinin esas amacı, vakti tam tamına saptamak değil, diğer modernite simgeleri olan demiryolu, denizyolu, postane gibi Batı'yla aynı zaman ölçüsünü kullanmayı zorunlu kılan kurumların tarifesine paralel olarak, kamuya yeni zamanın çizgisel gelişimini hatırlatmaktır. Osmanlı'da kule saatleri çoğunlukla farklı kadranlarında farklı zaman ayarlarını gösterecek şekilde düzenlenir. Gerçek hayatta da müezzin, dinsel vecibelerin dairesel zamanını hatırlatırken, saat kulesinin kentte çınlayan sesi, geçen saatleri bir meta olarak değerlendiren çizgisel seküler zamana seslenir.

Daha II. Mehmet zamanından başlayarak, Osmanlı özel koleksiyonlarında eşsiz cep, duvar veya masa saatleri vardır, ama Avrupa'da 14. yüzyılda yaygınlaşan saat kulelerinin Osmanlı topraklarında ilk kez 16. yüzyıl sonlarında ortaya çıktığı kabul edilir. Oysa Batı'da tam tersi olmuş, kule saatleri diğerlerinden önce gelmiştir. 1577 tarihli Banaluka Ferhad Paşa Camisi Saat Kulesi ve 1593'te Üsküp'ü gezen bir Türk'ün anılarında ve 1660-61'de kenti ziyaret eden Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde sözü geçen Üsküp Saat Kulesi, bu varsayımın apaçık kanıtlarıdır elbette, ama bu istisnai örnekler ve imparatorluğun bugün sınırlarımız dışında kalan topraklarında yaptırılanlar dışında, Anadolu'da saat kulelerinin yaygınlık kazanması, Batılaşma hareketlerinin hız kazandığı 19. yüzyılın sonuna tarihlenir ve böylelikle saat kulelerinin tarihi, esas olarak, Batılılaşma tarihine denk gelir. Anadolu'nun ilk saat kulesi olan 1797 tarihli Safranbolu Saat Kulesi'nin zamanlamasının askeri yeniliklerden yeni eğitim kurumlarına dek, ilk modern yapılanmaların tarihiyle çakışması şaşırtıcı değildir.

Saat kulelerinin Osmanlı'ya geç gelmesinin nedenleriyle ilgili farklı görüşler öne sürülse de, imparatorluk tarihinde uzun geçmişi olan diğer mekanik saatlerin yalnızca belli bir zümreye ait oldukları için saatin yaygınlaşmış olduğunu göstermediği, dolayısıyla kamuya hizmet veren kule saatlerindeki gecikmenin genel bir geç kalmışlığın göstergesi olduğu genel bir kabul görür. 1535-1555 tarihleri arasında Osmanlı topraklarında bulunan seyyah Hans Dernschwam "...burada ne bir kilise çanı ne de kule saati var", diye yazar. 1553'te Amasya'ya gelerek Kanuni Sultan Süleyman ile görüşen, İmparator Ferdinand'ın sefiri Ogier Ghiselin Von Busbecq, seyahatnamesinde Türklerin yabancıların "örf ve âdetlerine pek hürmetkâr" olduğu, ama matbaayı ve -"umumi meydanlardaki büyük saatleri" kastederek- saati benimsemediklerini belirtir. Daha sonra birçok yazar da, bu pek ünlü pasajdan yola çıkarak fikirlerini sıralayacaktır. Adnan Adıvar, mekanik saatin kabulündeki gecikmeyi "müezzin, muvakkit ve kayyimlerin ehemniyetini azaltacağı" endişesine bağlar. Bernard Lewis ise Modern Türkiye'nin Doğuşu başlıklı kitabında matbaa ve saatin İslam'ın sosyal dokusunda çatlaklar meydana getirebileceğinden çekinildiğini savunur. Dolmabahçe Sarayı Saat Müzesi'nin kurucusu ve saat ustası Şule Gürbüz ise kule saatlerinin ilk yıllarında hiçbir zaman ezan saatlerinin getirdiği kesinliği sağlayamadığını, muvakkitlerin ise bu hesaplamayı harfi harfine doğru yapabildiklerini belirterek, açık ve pratik bir neden öne sürecektir.

Önce imparatorluğun Avrupa topraklarında boy göstermeye başlayan saat kuleleri, 19. yüzyılda Doğu'ya doğru kayarak, birbiri ardına inşa edilirler. Bu yapıların yaygınlaşmasında en önemli rol, tıpkı modern çağın bir başka simgesi olan demiryolları için olduğu gibi, II. Abdülhamid'e atfedilir. Sultanın tahta çıkışının 25. yılında yayımlanan irade-i seniyye, vilayet ve sancaklarda kendi adına çok sayıda büyük saat yapımını emreder; 30. cülus yılında da Anadolu'nun birçok şehrinde yeni saat kuleleri inşa edilir. Padişahın bu konudaki katkısı kuşkusuz pek önemlidir, ama onun saltanatından önceki tarihlerde, Ziya Paşa'nın göstermiş olduğu çabaları anmamak, haksızlık olacaktır. Bir zamanlar talihini aramak üzere Galata sahillerinde dolaşmış olan babası gibi, kendisi de bizzat saat ustası olan Jean Jacques Rousseau hayranı paşanın saat kulelerine merakı üzerinde bu hayranlığın etkisi var mıydı? Bunu bilmesek de, Ziya Paşa'nın hem Amasya mutasarrıflığı hem de Adana valiliği sırasında Anadolu'ya birçok saat kulesi kazandırdığını biliyoruz.

Aslında saat kulesi, merkezi otoriteyi kentte cisimleştiren tek kamusal yapı değildir. 19. yüzyılda Anadolu'nun tüm kentlerinde, askeri kışlalardan hükümet konaklarına, hastanelerden hapishanelere modern kenti oluşturarak otoritenin gücünü hissettirecek kamusal alanlar kurmak üzere eşzamanlı olarak birçok yapı inşa ettirilmiştir. Ama saat kulesinin Anadolu kentleri için taşıdığı anlam, diğer binalarınkinin çok ötesinde gider; kentin simgesi, mihenktaşı, randevu noktası, gurur kaynağıdır o. Kent sakinleri tarafından coşkuyla, neredeyse naif bir mutlulukla karşılanır. İzmir Saat Kulesi'nin temel atma ve açılış törenleri ne kadar da cümbüşlüdür! Başkent İstanbul için bu durum pek geçerli değilse de Dolmabahçe Saat Kulesi, neredeyse ülke çapında bir ikon haline gelmiştir.

Bazı saat kuleleri ise zamanı göstermenin ve kent için simgesel bir nirengi noktası oluşturmanın yanı sıra yangın veya gözetleme kulesi

olarak veya da İstanbul'da Yıldız ve Dolmabahçe kulelerinde olduğu gibi, barometre ve termometreleriyle de hizmet verirler. Muğla, Tokat ve Kayseri saat kuleleri ayrıca birer muvakkithaneyi içerirler. Altlarında çeşmeleri bulunan örnekler de çok sayıdadır. Göynük, Manisa ve Erzurum'dakiler ise özgün hallerinde kadransız olarak, yalnızca çalarlı sistemleriyle iş görmüşlerdir.

Saat kuleleri genellikle Adana, Çanakkale, Çorum, İzmir, İzmit'te veya günümüzdeki örneklerin çoğunda olduğu gibi, şehrin en önemli meydanlarında yükselirler. Bilecik, Bolu, Bursa Tophane, Göynük, Kastamonu, Mudurnu ve Sivrihisar'dakiler ise, kente tepeden bakacak konumda veya bir yamaçta inşa edilmişlerdir.

Anadolu'da genellikle tek başlarına ayrı bir birim olarak yükselen saat kulelerinin aksine, daha sonraki tarihlerde inşa edilen Büyükada ve Göktürk hariç, İstanbul'un tüm saatli kuleleri bir başka yapıya bağlıdır: Ya Dolmabahçe, Nusretiye, Yıldız, Şişli Etfal örneklerinde olduğu gibi bir yapı kompleksi içindedirler ya da Boğaziçi Üniversitesi, Deniz Hastanesi, İstanbul Üniversitesi, Karaköy İstanbul Denizcilik İşletmeleri Yolcu Salonu, Marmara Üniversitesi'nde olduğu gibi bir yapının ayrılmaz parçalarıdır.

Anadolu'da da; Diyarbakır ve Bergama hükümet konaklarında, Merzifon ve Şirince Amerikan kolejlerinde, Ayvalık'taki eski kilise olan Saatli Cami'de ve Mersin İtalyan Katolik Kilisesi'ndekiler gibi hâlâ kullanılan dini yapılarda, Ankara, İzmir Alsancak ve Afyon garlarında veya Gümüşhacıköy'deki Ortaçağ medresesinde olduğu gibi, bir başka yapıya dahil olan kulelerle karşılaşıyoruz. Ankara, Antalya, Edirne, Niğde, Sinop veya Zile'dekiler gibi tarihi kalelerin üzerine inşa edilen kuleler de vardır, bir minarenin veya Taşucu örneğinde olduğu gibi, tarihi bir fabrika bacasının üzerine yerleştirilivereneler de.

Saat kuleleri genellikle taştan inşa edilmiş olsalar da Mudurnu ve Gerede saat kuleleri ahşaptır.

En çok saat kulesi bulunan şehir İstanbul'dur, ama bölge olarak, Kuzeybatı Anadolu ve Orta Anadolu diğerlerinin önünde gelir. Muhtemelen, yakın kent ve kasabalar birbirinden örnek almışlardır.

İmparatorluk zamanında Arnavutluk, Makedonya, Romanya, Sırbistan, Yunanistan, Yugoslavya gibi bugün Avrupa sınırlarında kalan topraklarda da son derece zarif kuleler inşa edilmişse de bunlar ve ABD, Hindistan, Meksika gibi ülkelere hediye olarak gönderilen kuleler bu kitabın kapsamı dışındadır.

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başına tarihlenen Osmanlı saat kuleleri ve daha sonra bunlar emsal alınarak yapılan "taklitler", genel olarak kaide, gövde ve köşk bölümlerinden oluşur. Kaide kısmında bir oda ve oda içinde yukarıya çıkmak için bir merdiven bulunur. Saat kulelerinin en son katı olan köşk ise saat mekanizmasını ağırlar.

Tarihi kuleler içinde, Dolmabahçe, İzmir, İzmit, Nusretiye, Yıldız saat kuleleri veya İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Sirkeci Garı'na dahil olanlar gibi bazı kuleler, üstün estetik değerleriyle ve eşsiz bezemeleriyle kültürel değerlerinin yanı sıra mimari yapıtlar olarak da önemlidir. Ama Osmanlı kuleleri, İslam mi-

marlığının genel karakteristiği içinde kalarak, Avrupalı muadilleri gibi çevrelerine hükmedecek ezici bir mevcudiyetle varlık göstermez, yüksek veya gösterişli olsalar da çoğunlukla çevreleriyle uyum içinde kalan yapılar olarak ortaya çıkarlar.

Ne yazık ki bu kulelerin çoğu restorasyona muhtaç durumdadır veya tuhaf kitsch ışıklandırmalar ve/veya yanlış onarımlardan ötürü -bazen geri dönüşsüz olmak üzere- zarar görmektedirler.

Balıklı Rum Hastanesi, Bakırköy Hastanesi, Erzincan Eski Ortaokul, Erzincan Dördüncü Ordu Evrak, İzmir Aya Fotini Kilisesi, Diyarbakır, Giresun, Havza, Konya, Mecitözü, Sivas, Tekirdağ, Trabzon'da yer alan saat kuleleri gibi bazı örnekler, bazen insan eliyle, çoğu zaman da doğal afetler veya ihmalden ötürü, yıkılıp yok olmuş/edilmiştir.

Amasya, Göynük, Samsun saat kuleleri gibi bazı kuleler ise yalnızca eskinin bire bir kopyalarından ibarettir. Kule saatlerinin acınası hali ise Şule Gürbüz'ün kaleminden çıkan bir sonraki yazıda konu edilecektir.

Cumhuriyet döneminde de saat kuleleri yapılmış; Bayburt, Bursa Yenişehir, Göynük gibi Kurtuluş Savaşı'nı anıtlaştıran "zafer" kuleleri Osmanlılı muadilleri kadar incelikle tasarlanmıştır. 1940'larda Diyarbakır Hükümet Konağı, Karaköy Denizcilik İşletmeleri Yolcu Salonu, Afyon Garı (1939) gibi modern binalarda modern saat kuleleri de yapılmıştır. Ama 21. yüzyıla yaklaşırken ve 2000'li yıllarda ülkenin dört yanında pıtrak gibi biten saat kuleleri, Cengiz Bektaş imzalı, Ağa Han ödüllü Akdeniz Üniversitesi Olbia Kültür Merkezi içinde yer alan yüksek mimari değerli simgesel kule gibi birkaç istisna dışında, eskinin gülünç pastişleri olmaktan öteye gidememiştir ve bu olgu, giderek artan bir tempoyla sürmektedir. Kol saatlerinin bunca yaygınlaşmış olması, TV ve radyolardan hemen yapılabilecek saat ayarı aslında kule saatlerinin varlık sebebini çoktan ortadan kaldırmıştır, ama çağın anlaşılmaz zihniyeti bir dönemin bu vazgeçilmez kent simgesi yapılarına birtakım tuhaf yeni anlamlar yüklemiştir. Yeni kurulan iller, ilçeler ve semtler veya eski yerleşmelerde kurulan yeni meydanlar, inatla kendilerine simge olarak saat kulesini seçmeyi sürdürmektedirler. Oysa saat kuleleri her ne kadar kent simgeleri olarak kabul edilmişlerse de varlık sebepleri yalnızca simgesellik olan anıtlar, heykellerden farklı olarak, bir işleve de sahiptirler. Yeni yerleşimlerin kendilerine kimlik kazandıracak heykel veya anıt yerine niye bir saat kadranı –bazen de dijital gösterge- içeren bir kule seçtikleri, sosyoloğundan tarihçisine bilim insanlarının araştırmasını gerektirecek bir sorudur. Herhalde şimdi ve burada olmak için gerekli donanıma sahip olunmadığı için geçmişten örnek alınarak, işlevmiş mimarlıkmış, çağa uygunlukmuş düşünülmeden kimliksizliğe kimlik uydurulmaya çalışılmaktadır.

Yeni kuleler ya eskiyi aynen -çoğu zaman bunu bile beceremeden son derece kaba taklitler olarak- alır ya tarihi mimari öğeleri vurdumduymaz bir tarihselcilikle anlamsızca yan yana getirirler. Öyle ki Keçiören, Çerikli gibi bazı ilçeler, İzmir Saat Kulesi'nin benzerini inşa etmiş olmakla övünüp durmaktadır.

Ama en tuhaf olan, bir kente veya bölgeye ait simgelerin teker teker alınarak kulenin üzerine iliştirilmesidir. Güzelim Osmanlı başkenti Bursa'da yükselen Heykel Saat Kulesi'nin bir köşe-

sinde Hacivat, diğerinde ipekböceği, kayakçı, otomobil arzı endam ederken yapı kendi etrafında dans eder! Adıyaman'ın medarı iftiharı olarak lanse edilen ucubede "Karakuş" tepeden bakar, Besni üzümü, "Ters Lale" gövdeye kazılıdır ve "müthiş" bir Osmanlı-Selçuklu sentezi yaratılır. Trabzon kemençe biçimli saat kulesiyle tarihini yeniden var etmeye, değerlerini korumaya çalışır... Van'da yaptırılıp tuhaf fallik formu yüzünden sonra yıktırılan kulenin hikâyesi tamamen trajikomiktir. Tüm bu garabet tüm hızıyla devam etmekte, onlarca müstakbel saat kulesi, aynı perspektif sürdürülerek projelendirmektedir.

İnegöl veya Niksar gibi bazı çağdaş saat kuleleri de, aynı özensiz mimari tasarımlarıyla şehitleri anmak üzere inşa edilmişlerdir. Şehitlerimiz için çağın ruhuna uygun nitelikli anıtlar inşa etmek yerine zevksiz saat kuleleri üzerine isimlerini kazımak uygun bir saygı duruşu mudur?

Kule olarak inşa edilmemelerine rağmen İş Bankası'nın 1932'den başlayarak Türkiye'nin çeşitli meydanlarında yerleştirdiği kumbaralı saatler de tıpkı saat kuleleri gibi halk tarafından sevgiyle benimsenen kent simgeleri olmuş, reklamcılık alanında da özel bir yer edinmişlerdir. Bugün hâlâ İstanbul Kadıköy İskele Meydanı'nda, Cemil Topuzlu Caddesi'nde, Merter'de, Acıbadem'de Tepe Nautilius önünde, Yıldız Teknik Üniversitesi'nin Davutpaşa, Yıldız ve Maslak kampuslarında; Ankara'da Tıp Fakültesi'nde; Adana'da ve Datça'da bu saatlerden örneklere rastlıyoruz.

Bu kitabın amacı, öncelikle tarihi saat kulelerinin eşsiz mimari ve kültürel değerlerini hatırlamak üzere ülke çapında bir gezintiye çıkmak, bu olağanüstü yapıların birkaç istisna dışında acınası hallerine dikkat çekmek ve çağdaş saat kulelerinin izini sürmektir. Başta belediye, valilik ve kaymakamlık web siteleri olmak üzere internetteki yetersiz ve yanlış bilgiler ve çeşitli yazılı kaynaklardaki hatalar, bilimsel olmayan bu "gezinti" için bile yeterli doğru bilginin elde edilmesinde büyük zorluk yaratmıştır. Yine de saat kuleleri üzerine yapılan tartışmaların, belirtilen görüşlerin çeşitliliği, ülkenin dört bir yanındaki amatör ve profesyonel fotoğrafçıların bu yapıları belgelemekteki kararlılığı ve Hakkı Acun ve Kemal Özdemir'in konuya ayırdıkları kitaplar meraklısı için rehber niteliğindedir.

Bu alçakgönüllü gezinti sırasında saat uzmanı Şule Gürbüz, araştırmacı yazar Turgay Tuna, İş Bankası Arşiv ve Etkinlik Sorumlusu Ayşegül Okan, "Trenci" Tugay Kartal, TCDD Eğitim Bölge Müdür Yardımcısı Ruhan Çelebi, kitabın tasarımını da gerçekleştiren Mustafa Kalemci, araştırmacı yazar Ümit Bayazoğlu ve başta Samsun Belediyesi olmak üzere birçok Anadolu kent belediyesine eşsiz destekleri için teşekkür borçluyum. Kule saatlerini yapan ve bakımını sağlayan az sayıdaki ustalar olarak, saray saatçilerinin soyundan gelen müteveffa Wolfang Meyer, rahmetli Mustafa Şemi Pak, Recep Gürgen, Şule Gürbüz, Şükran Lişesivdin, Sungutay Şerafettinoğlu'nun adlarını da saygıyla anmak istiyorum.

Saat kuleleri, sonsuz çeşitlilikte okumalara imkân veren, toplumun farklı dönemlerine ışık tutan ve girift simgesellikler taşıyan çokanlamlı yapılardır. Ne de olsa zaman ince iştir, zamanı bildirmekle yükümlü bir yapı, fiziksel üçboyutluluğunun ötesine çoktan geçmiştir.

Ali İhsan GÖKÇEN

Mekanik olarak saat kuleleri

Şule GÜRBÜZ

Saat kuleleri bakışta ve duyuşta saatten çok mimari bir unsur olarak algılanır. Saat olduğunun üzerinde durulduğu zaman bile diğer mekanik saat çeşitlerinde olduğu gibi mekanizmasının ne çeşit, ne özellik ve kalitede olduğu ile çokça ilgilenilmez. Gerçi bu hususta kule saat makinelerine yapılan bir haksızlıktan söz edemeyiz. Bu mekanizmalar ne sonsuz çeşitte ne diğer mekanikler gibi çalışma prensibi, hassasiyet ve yan özelliklerle donanmış değildirler. Avrupa'da kule, cephe saatlerinin ilk görülmeye başlandığı 14. yüzyılın ikinci yarısında ve sonraki yüzyılda yapılan saatler o dönemin duygu, inanç, öncelik ve korkularına göre yapılmaya çalışıldığından çok sayıda farklı kadran ve otomasyonlar ile dikkat çekici ve ürperticiydiler. Bu ürperme zamanın geçişini dev bir meydan saatinde görmenin dehşetinden ziyade çeyrek ve yarım saatlerde ve saat başlarında hareket eden figürlerin, dönen ve kişinin yıldızını uğurlu saatlerden uğursuzlara taşıması ile hissedilen bir tedirginlikti. Geçen zamanda kişilerin dünyada olmaktan duydukları korku azalıp da insan bizzat korkunun kendisi olmayı başarınca, saatler de yalnız zamanı göstermekle yetinir oldular. Yine de alışkanlıklar, dini duygu ve korkuların her figürde yer etmekten çekilmesi 18. yüzyıla, o dönem yapılan saatlere kadar devam etmiştir, diyebiliriz. 18. yüzyıl başından itibaren Avrupa'da "kule saat makinesi" olarak oturmuş bir sistem ile üretilmeye başlanmış mekanizmalar 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren tamamen olmuş, durmuş hali ile geçen yüzyılın, hatta şimdi üretilen mekanik kule saati makinelerine ses vermeye başlamıştır.

İmparatorluğumuzda her çeşit saat çok erken dönemlerde bile revaçta ve bollukta iken kule saatlerine 19.yüzyıla kadar ne İstanbul'da ne Anadolu'da rastlanmayışı pek çok kimsenin ilgisini çekmiştir. Sebeplerine dair bilinenleri kısaca tekrar etmek gerekirse; batılılara göre müezzinlerin zamanı ezan okurken duyurma, bir anlamda zamanın sahibi olma otoritelerini kaybetmek, hiç değilse zayıflatmak istemedikleri için kule saatlerine pek yüz verilmediğidir. Ancak müezzinlerin kule saatleri yapılmasına karar verilmiş olsa idi bu isteksizliklerinin ne kadar hükmü olurdu, bu biraz düşündürücü. Üstelik Müslüman, ezanın ibadete çağırışına alışmış bir toplumda saate bakarak ibadete koyulmak pek geçerli değildir. Bugün bile yer gök en hassas saatler ile dolu iken namazda gözü olanların sorusu hep "ezan okundu mu" olur. Dolayısıyla bize göre kule saatinin kupkuru çanı pek ibadet çağrıştırmadığından saat ikindiye gelince kimse onun daveti ile yerinden doğrulmazdı, bu zaten duygulanımlara ve telakkiye de ters bir durumdur. Biz, alaturka saat kulla-

nımı ve bu saat kullanımının her akşam ezanında el ile ayar verme halinin pratiklikten uzak oluşu ile sık sık bakıma, onarıma, üzerinde bir ele yapısı gereği ihtiyaç duyan saat makineleri ile hemen her an ilgilenecek, sıkıntıları bertaraf edebilecek ustalara sahip olunmayışının bu kulesizlikte öncü nedenler olduğunu düşünüyoruz. Şöyle ki daha önce bahsettiğimiz gibi yurtdışından gelen saatlerin haddi hesabı yok ama bunların bozulması, doğru gitmemesi neticede saatin sahibi ile ilgili bir haldir, onun hayatını karıştırır, sıkıntıya sokar. Oysa koskoca şehrin ortasına, meydanına bir saat yapıp bunun da doğru çalışmaması, sık sık rahatsızlanıp aksaması, ilgilenebilecek, her an yanında duracak bir ustanın ve oluşan mekanik aksaklıkları giderecek atölye ve yeniden parça üretebilen tezgâhların olmaması ile çok riskli, kolay kolay göze alınabilecek bir iş değildir. 17.yüzyıldan itibaren çok önemli eserlerine tesadüf ettiğimiz çok az sayıdaki Osmanlı mekanik saat ustası ya sarayda çalışan ömrünce elindeki sınırlı ve çok sade aletleri ile bir iki saat yapan muvakkitler, ya bir mevlevihanedeki hücresinde maişet endişesi taşımadan yaşayan yine zanaatkâr hücrenişin olmakla beraber üretimi ikiyi, üçü geçmeyen dışa kapalı sanatkârlardı. Bu sanatkârların çok ince hassas işleri ve dünyaları ile saat kulelerinin makinesi ile akşamdan sabah uğraşacak, orada yaşayacak ustanın pek benzerliği yoktur. Nitekim Avrupa'daki cephe, kule ve katedral saatlerinin bugün bile atanmış bir yöneticisi, o saatin doğru, bakımlı ve dakik gitmesi ile sorumlu ustası vardır. Aksi hal herkesi bir sıkıntı, kule saatini alay konusu yapacak kadar kapıda bir korkudur.

Kule saatlerinin kadranları ortalama olarak en az 1-1,5 metre olduğundan (Avrupa'da kadran çapı 3,5-4 metre olan çok saat kulesi vardır) normal masa saatlerinde olduğu gibi bir çerçevesi, camı olmaz.Bu nedenle de her tür dış etki ve hava koşuluna karşı açıktır. Gerçi bu nedenle de çok kuvvetli ve muhkemdirler ama akrep -yelkovana bir kuş sürüsünün konması, çok soğukta donması, çok sert rüzgârlar, güneşten rakamların solması, pul pul olup dökülmesi, akrep borusunun paslanıp sıkışması... bir kule saati kadranı için olağan şeylerdir. Olağan olmayan beklenmedik arazlar ise her mekaniğin arkasına sakladığı oyuncağıdır. Bazen bir dokunuş bile kısa bir teselli yerine geçip kaldığı yerden çalışmaya devam etmesi için ikna edici olabilir ama bunun için de teselli edenin daha büyükleri ile korkutmayı ya da vakanın sıradanlığına vurgu yapmayı değil makinenin gücünü, kapasitesini ve ne amaçla, nelere yetecek kadar yapıldığını bilmesi gerekir. Batılı, kendi gözlemleri, oluşmuş düşünce ve yargıları ile bazen fazla saf da olabilir. Bunda hep geliştirilmeye, arttırılmaya çalışılan ve anlamanın yolu olarak görülen empatinin de rolü var. Oysa kendi microkosmosluğunu anlayışın mihengi yapmak, aynı cevher, duygu, alışkanlık ve eğitimden geçilmemiş hallerde pek bir işe yaramaz. İnsanın bir başka kişi tarafından aslında nasıl, neden ve nereye kadar kötü olduğunun ve gerçek niyetinin bilinememesi ve en kaba suçlamaların bile kişinin asla sezilemediğini anlaması ile "Oh" dedirtmesi gibi, batılı da dini,sosyal önerme ve argümanlar ile kendi anladığını açıkladığında insan bir "oh" der.Yine bir şey anlamamış, kenar köşe, safdil dolaşmış diye... Batılı bu miskinliği, bu bir tane saat tamir edecek insan bulunamayışını, bu umursamazlığı, böyle bir yokluğu anlayamaz ve sebep bu, bu kadar basit diyemez, ciddi ciddi, derinlere dalmaya çalışarak, sosyal, siyasi, dini sebepleri gerçek sayar, insanın üzerinde durmaz. Bu alışkanlığı yüzünden de çocuksu ve sığ kalmış su-

larında başkalarını rahatlatacak sebepler anlatır durur. İnsanların ve toplumların da el içine çıkıp söylenebilecek eli yüzü düzgün bahaneleri olur.

18. yüzyıldan itibaren mekanik saat üretiminde, maden eritimi ve homojenizasyonu, farklı madenlerin bir arada kullanılabilirliği, madenlerin fabrikalarda çok farklı şekillerde işlenebilmesi, seri olarak parça ve dişli üreten çok sayıda irili ufaklı atölyelerden büyük üretimhanelere kadar hassas ve standart parça üretiminin yaygınlaşması, kadran dökümü, boyaması, akrep-yelkovan üretimi ve çeşitliliği, ağırlık dökümcülüğü gibi mekaniğin yan kollarının çeşit ve kalitelerini günden güne arttırması kule saati makinelerinin üretiminde bir kalite yakalanıp bir sistem oturtulmasını sağlamıştır.

Normal halde bir kule yapılmadan önce kulenin nereye yapılacağı, ne kadarlık bir nüfusa, ne mesafeden saati sesli olarak duyurması gerekeceği, saat kulesinin kaç cepheli ve kaç metrelik olacağı planlanır. Kule saatlerinin iki cephelileri de olmakla beraber daha çok rastlanılan ve tercih edilenleri dört cephelilerdir. Saatin makinesi ve çanın büyüklüğü kulenin nereye inşa edileceğine göre düşünülür. Daha sonra kule saat makinesinin çalışması ile ilgili ayrıntı ve özellikler ele alınır. Bunlar, saat kurulurken saatin durmayıp çalışmaya devam edip etmeyeceği, çalarının taksimatlı mı taraklı mı olacağı, makinenin haftalık mı, onbeş günde bir mi kurulur olacağı, yukarı katta, kulenin içinde saati kurarken önde ufak bir kadrandan saatin kaç olduğunu görerek ayarlama yapmaya imkân verip vermeyeceği gibi kule saati makinelerinin mevcudu ile bir kolaylık ve kalite kazandığı özelliklerine gelinir. 18.yüzyılda kule saati makinesi denince özellikle bu makineleri yapmada daha büyük bir aşama kaydetmiş İngiltere ve Fransa'da oluşmuş ana model, daha sonraları kullanılan malzemenin az çok farklılık göstermesi ve daha hassas çalışmaları dışında, fazlaca değişmeden kalmıştır. Bunlar üç ayaklı bir döküm sehpanın üzerine oturtulmuş çalarlı ise, üç çatılı; değilse iki çatılı ana makinelerdir. Kuleler, olumsuz hava koşullarına karşı göğüs bağır açık, sipsivri, dimdik, hem de yüksekte ve açıkta durdukları için en sık maruz oldukları şey, şiddetli rüzgâr ve fırtınanın karşı kuvvetinin ileri gitmeye çalışan yelkovana yaptığı sürekli vibrasyon sonucu geri çekilmeye çalışılan yelkovandan dolayı maşa çarkının ritminin bozulması ve saatin sarkacı da maşa çarkına bağlı olduğundan saatin ayarının bozulması, bir zaman sonra durmasıdır. Bir kule saati makinesinde olması ona ömür, doğruluk ve kalite katacak en önemli özellik, akrep-yelkovanın bağımsız olup vakti gelince saniyeler boyu değil bir hamlede bir dakikayı yürütecek ilave bir dişli gurubu ile çalışması, bu suretle bir ritim ve ayar bozukluğuna uğramamasıdır. Mekanizma, kulenin en üst katına, kulenin tam ortasına yerleştirilir. Karanfil çarkından uzatılan mil hareketi dört cepheye aktarmak için mahruti dişlilerle pozisyon alır. Çalarlı kulelerde, saat çaldıkça ve çalıştıkça aşağı inecek ağırlıklar için kulenin bacaları ve ağırlıkları alıp sarkıtan çelik ya da kenevir halat ve makaraları vardır. Saatin çanının sesi ne mesafeden duyulsun isteniyorsa çanın büyüklüğü ve çekicin çana vurma şiddeti ona göre ayarlanır. Elbette kulenin mimarisi, saat başı ve buçuklarda çalacak çan seslerinden etkilenmeyecek dinamikte hesaplanır.

Osmanlı'dan günümüze kalan İstanbul ve Anadolu'daki şehirlerin kule saatlerinde çoğunlukla 19. yüzyıl Fransız yapımı kule saati makine-

leri kullanılmıştır. İçlerinde İngiliz yapımı olanlar da vardır. İstanbul'da bulunan kule saatleri batıdaki benzerlerinin aksine halka açık meydanlarda, genel geçer göze hitap etmeyen daha içerlek, hatta belli yapı ve kuruluşlara ait olarak yapılmıştır. Dolmabahçe Sarayı Saat Kulesi, Yıldız Saat Kulesi, Tophane Nusretiye saat kulesi, Şişli Etfal Hastanesi Saat Kulesi, Balıklı Rum Hastanesi Saat Kulesi. Hep bu saray kasır ve hastanelerin bir parçasıdır.Tamamen halka ait denecek bir saat kulesi İstanbul'da maalesef yoktur. İstanbul'dakilerin en eskisi şimdi yok olan Tophane'deki Nusretiye Kasrı'nın saat kulesi olan ve maalesef şu anda da içinde orijinal mekanik aksamı ya çalınmış ya atılmış halde, öyle içi boş duran; son derece güzel mimarisi, mevzun kucaklanası boyu ile dört kadranlı bir kuledir. Uzun yıllar gümrük sahasında mahzun ve atıl, başıboş bırakıldıktan sonra, değişen şehre, anlayışa rağmen hiçbir şeyin değişmediğinin ispatı olarak aynı bahtsız perişanlığı ile yerinde durmaktadır. Saatin kaybolan makinesinden geriye kırık dökük akrep ve yelkovanı, akrep çarkı, avare çarkı, karanfil çarkı ve yine perişan haldeki transmisyon milleri kalmıştır. Saatin kadranı da silinmiş ve anlaşılan bir vakit yapılan tamirat ile üzerinde Zenith yazılan camlar takılmıştır. Bu camlar elbet orijinal değildir. Dolmabahçe Sarayı Saat Kulesi hem mimari olarak hem saat olarak bu kulelerin en şanslısı ve bakımlısıdır diyebiliriz. Paul Garnier yapımı çok kaliteli, hassas bir makine önce üç cepheye komuta etmek üzere yapılmış, daha sonra deniz tarafı için ilave yapılmıştır. Bu ilaveyi Sultan II. Abdülhamid'in isteği üzerine II. Wilhelm'in gönderdiği saat ustası Johann Meyer yapmıştır. Makine haftada bir kurulur, kurulurken çalışmaya devam eder, bacaları, dev çanı, şık makaraları, fevkalade halatları ile çok görkemli, çalışırken son derece mütevazı bir rikkat içindedir. Kadran çapı iki metredir. Dolmabahçe saat kulesinin alt katında bulunan barometre-termometre-higrometre ve hava rapor çizelgesini II. Abdülhamid'in son dönemlerinde bir ara Dolmabahçe Sarayı saatçiliği de yapmış büyük usta Mustafa Şem'i yapmıştır. Yıldız Saat Kulesi'nin çok kaliteli İngiliz yapımı bir makinesi vardır. Bu makine de haftada bir kurulur, çalarlı, hassas, dört cepheli ve Fransız kule saati makinelerine göre daha küçük yapılıdır.

Sarayları müstesna tutarsak İstanbul'daki ve Anadolu'daki saat kulelerinin makinelerinde çok büyük usta isimlerine pek rastlayamayız. Bazı Anadolu şehirlerinin makinesi markasızdır. Bunlar seri olarak üretilmiş, dileyenin ve alanın kendi adını, firmasını üzerine yazmasında beis görülmeyen makinelerdir. Bu sebeple Türk yapımı olduğu düşünülen makineler vardır, ancak bunlar ithalatçı firma isimleridir, üretici usta ya da atölye adı değil. Saat kulesi için makine üretmiş tek eski usta 19.yüzyılın sonundan 1950'lere gelene dek kendi imalathanesinde saatler (masa saatleri, ayaklı kuburlu saatler, fabrika ve okullar için ana ve tali saatler, cephe ve meydan saatleri de dahil) üretmiş olan Çemberlitaşlı Mustafa Şem'i'dir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi kule saati makineleri arasında kalite ve çalışma prensipleri bakımından büyük farklar yoktur. En sade makine bile düzenli bir bakım ve çalışma şekline uygun kullanım ile çok uzun yıllar sorunsuz çalışabilir. Ağırlığın sabit bir güç oluşu ile de zemberekli saatlerde olduğu gibi çalışma süresi ve hassasiyeti bakımından bir fark yaratmaz. Kurulduğu andan durana kadar aynı güç ile çalışır. 1950'lerden sonra kullanılmaya başlanmış olan elektrikli kurma tertibatları ile saat, ağırlıklar aşağı inince kendi kendini otomatik ola-

rak kurar, kulelerin en üst katına çıkıp çıkrıkla ağırlıkları yukarı çekmeye de gerek kalmaz. Bu sistem ile saatin orijinal mekaniği de iptal edilmeyip kullanılıyor olur.

19. yüzyıl sonu ve yüzyıl başına tarihlenen pek çok Anadolu saat kulesi mekanik sisteme göre yapılmış, sade, işlevli makineler ihtiva eder. Ancak geçen zamanda değişen bürokrat ve yönetici tipolojisi bulundukları şehirlere gerçek ve güzel şeyler katmayı, mevcudu korumayı görevleri saymışa pek benzemiyorlar. Şehirlerine sahip çıkmaları beklenen, eskiyi yeniyi bilen ve iyiyi kötüden ayırt edip hesap sorabilecek eşrafın da göçlerle yerini köylerden, belki başka yerlerden gelenlere bırakması ile oturdukları yer hakkında fikir ve iddia sahibi olmayan insanların oluşturduğu başıboşluktan saat kuleleri de nasiplerini almıştır. İnşa edildikleri dönemde şehirlere bir heyecan getirdiklerini ve bulundukları şehirlerin kaderini paylaşırcasına şehirle renk ve mimari olarak bütünleştiklerini biliyoruz. Yerli halkın geçmiş dönemlerde kulelerini bir simge olarak görüp, sesini duymaktan, gözlerini kapatıp kaçı vurduğunu saymaktan, bir buluşma yeri saymaktan lezzet duyduklarını da biliyoruz. Ancak görülüyor ki değişen zaman içinde bunlar duygu, davranış olarak neredeyse tümden değiştirip unutturduğu gibi, yaşlıya yıpranmışa, çalışıp da yorulmuşa gösterilen anlayışlı nezaketler, olmuşu görmezden gelip sezdirmeden bertaraf eden yüce gönüllü lütufkârlıklar, eski ile yaşlı ile nesillerle beraber yaşamanın tadı da unutulmuş. Bütün bu tatlı şeylere yüz ekşiterek bakılıyor, haftada bir üst kata çıkıp saati kurmak gerektiğinden bahsedilince genç yaşlı herkesin gözleri yerinden uğruyor. Sanırsınız ki her an çok daha önemli, çetin, bırakılamaz işler, oluşlar halindeler; hayır ama en çetini, miskinlik denen uğursuzun eline yakaları enseleri öyle bir kaptırmışlar ki, bir an olsun ondan ayrılıp samimi olmak, bir iş yapmak, faydaya sebep olacak bir şeye el sürmek azapların en büyüğü gibi geliyor onlara. Çan seslerini, ömründe ayin, kilise görmediği halde Hıristiyan ayinleri ile karıştırıp ürküyor, ürkebildiği için de mertebe atlamış tasavvuf ehli gibi aşağıdakilere şöyle bir genişten bakıyor. İşi, işin ehlini hiç bilemediği için güzelim 100 senelik mekanikleri kaldırıp atıyor, atılmalarına göz yumuyor. Mahalli esnafın üç kuruşa pilli makine, naylon kadran takıp sözde revize etmesine müsaade ediyor. Mimari restorasyonlar beden genişletme, hatların ve taş işçiliğinin kaybolduğu kalınlaşmalar halini alıyor. Her şey kolaylaşıyor, ustalar çabucak bulunur oluyor.Her şeyi çabucak kotarıp herkesin asli işine bir evvel dönmesi sağlanıyor.

Anadolu'da sonradan yapılan çok sakil ve saat kulesi olmanın hiçbir duygusal ve maddi şartı ile bağdaşmayan bazı yapılar var. Bunlar hakkında ne söylense az, ne söylense boş, bakarak ne olduğuna, ancak neyi akledip, zevk edinip yapabildiğine dair derin bir utanç duyabilen bu ızdıraplı bakıştan ancak kendine bir şey bulup çıkarabilir. Aksi hal utananın utancının öbürünün şaşkınlığı ve rahatının arttığı klasik bir düzeni vurgular ancak. Bu nev zuhur garabetlerin yanında eskiden yapılmış pek zarif, pek şık, pek şiirsel Anadolu saat kuleleri de vardır neyse ki. Dileğimiz ve duamız yerine ve ehline düşenin gül düşmeyenin kül olduğu bu yerde bu canlı, hayal ve hatıra dolu, istenir, çaba gösterilirse daha çok uzun yüzyıllar çınlayan sesleri, yüksekte duran ama tepeden bakmayan kibirsiz gövdeleri, ağırlığı yukarı çekerken çıkrığın havada asılı kalan sesi ile daha iyi, daha kadir bilir nesillere her şehirden birer hatıra olarak kalabilmeleridir.

ADANA SAAT KULESİ

Çukurova'nın "Büyük Saat"i

Kaynaklarda yapımına 1881'de Ziya Paşa'nın valilik döneminde başlandığı belirtilen (1877-1880 arasında Adana valiliği yapan paşanın ölüm tarihi 17 Mayıs 1880 olduğu için bu tarihin düzeltilmesi gerekiyor) ve 1882'de Vali Abidin Paşa tarafından tamamlandığı bilinen Adana Saat Kulesi, Ulu Cami Mahallesi Hükümet Meydanı Ali Müfit Caddesi üzerinde yükseliyor. Adanalılar arasında, adını verdiği Küçük Saat mahallesindeki İş Bankası'nın nostaljik kumbaralı saatine karşılık olarak, Büyük Saat diye bilinen kulenin yapım kararının alınmasında, Ziya Paşa ile yakın dostluğu olan astronomi bilgini ve muvakkit Hacı Bekir Sırrı'nın etkili olduğu söyleniyor. Gerçekten de yapı tamamlandıktan sonra Hacı Bekir Sırrı'nın sorumluluğuna verilmiş. Dönemin belediye reisi Hacı Yunus Ağa'nın da yapıma emeği geçtiği biliniyor.

Yaklaşık 32 metre yüksekliğindeki, 8x8 metrelik kare planlı Büyük Saat, yalın ve işlevsel tasarımıyla dikkat çekiyor. Kulenin içinde hem yukarıya hem de toprak altına inen bir merdiveni var. Altta, taş bir kaide üzerinde yükselen gövde ve silmeyle ayrılan üst kısımda bir baldaken köşkten oluşan kulenin dört cephesindeki saat kadranları, baldakenin alt kısmında yer alıyor. Fransız işgali sırasında 1920'de tahrip olan saatin yerine 1925'te Almanya'dan getirilen yeni saat takılmış. Üzerinde Société Jntibah Tourhan Djemala a co Adana Turkei ibaresi bulunan tepedeki dev çan ise kabartmalarla bezeli.

Eski fotoğraflardan görüldüğü kadarıyla özgün halinde kiremit kaplı olan çatı, bugün anten ve alarm düdüğü gibi aygıtlarla donanmış.

Kentin her yerinden duyulan güçlü sesi ve merkezi konumuyla ilk yapıldığından bu yana Adanalıların gündelik yaşamının ayrılmaz parçası olan kule, yıllar boyunca namaz vakitlerinin yanısıra resmi dairelerdeki görevlilerin işe başlama ve işten çıkma saatlerini belirlemiş. Büyük Saat için dönemin şairlerinden Fani Efendi'nin kaleme aldığı bir dörtlük bile var:

Bir muazzam eserdir ki, misli yok, naziri yok,
Zahiren saat çalar, manen hükümet seslenir.
Ol cenabı Abidin'e eyler dua;
Çünkü andan ruz-u şeb vakt-i ibaret seslenir.

Çeşitli depremlerden hasar görmüş olan Adana Saat Kulesi birçok kez elden geçirilmiş. Bugün ise etrafındaki yoğun trafik ve gürültü kirliliğinin tehdidi altında.

Kerem YÜCEL

ADANA / YÜREĞİR SAAT KULESİ

Balkonlu

Adana'nın simgelerinden tarihi Büyük Saat'e günümüzden gelen bir karşılık olarak, kentin Yüreğir ilçesinde yükselen yeni saat kulesi, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından 2008'de yapılmış. Seyhan Nehri'ne karşı yeşillikler içinde yer alan kule, Seyhan ve Yüreğir ilçelerini birbirine bağlayan Sinanpaşa asma köprüsü civarında, Adana Demirspor Aytaç Durak Tesisleri'nde yer alıyor.

Yaklaşık olarak 10 katlı bir apartman bloku yüksekliğindeki kule, Selçuklu esintileri taşıyan modern bir yapı. Basamaklı bir kaide üzerinde kare planlı saat kulesi, koyu sarı rengiyle çok uzaklardan görülebilecek şekilde dikkat çekiyor.

Giriş kapısının yer aldığı, yüksek tasarlanmış zemin katın ardından gelen altı katta manzara balkonları bulunuyor. Kuleye özgün mimari kimliğini kazandıran da, bu altı balkonun yarattığı boşlukların yarattığı hafiflik duygusu. En son katta dört cephede dört adet dairesel saat kadranı yer alıyor. İlçenin büyük bir bölümünden görülen Adana Yeni Saat Kulesi, kentin değişen yüzüne ışık tutuyor.

Kerem YÜCEL

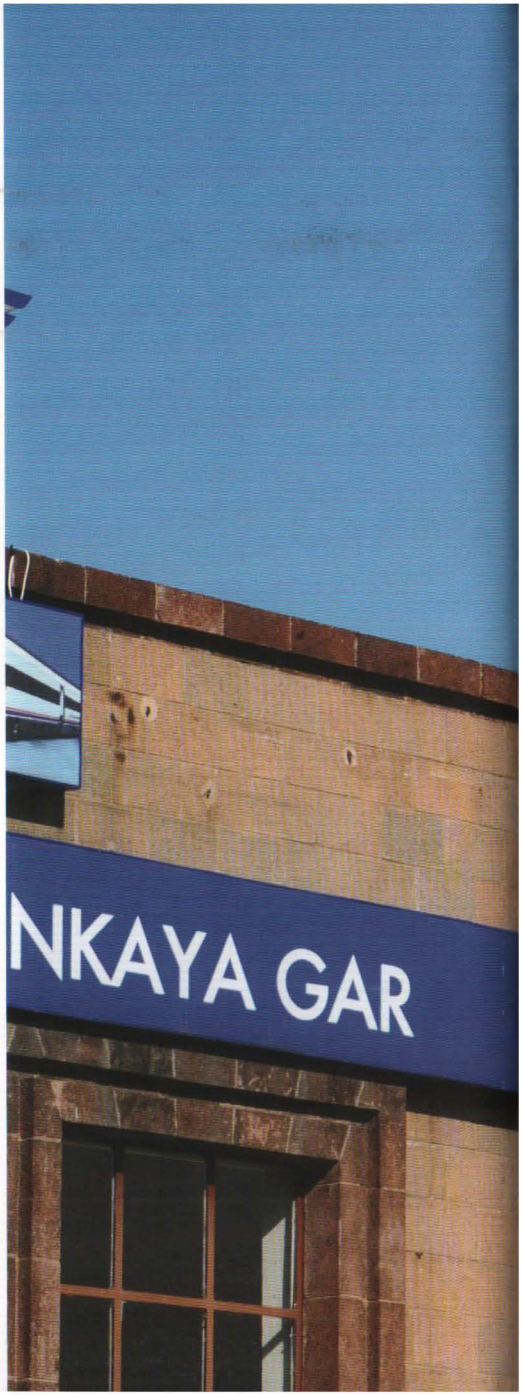
AFYONKARAHİSAR /
ALİ ÇETİNKAYA GARI SAAT KULESİ

Tren vakti

Cemal Süreya'nın "Afyon Garı Güzelleme Aşk Turgut Uyar Edip Cansever" başlıklı unutulmaz şiirinin başrolündeki Afyon Garı, Fransız işgaline uğrayan ve şimdi lojman olarak kullanılan tarihi istasyon binasının ardından 1939'da inşa edilmiş.

Garı inşa ettiren eski Afyon milletvekili ve 1939-1940 dönemi ulaştırma bakanı Ali Çetinkaya'nın adını taşıyan binanın çatısından yükselen düz kare prizma şekilli kulenin iki cephesinde, beton üzerine kabartma Roma rakamları, akrep ve yelkovan bulunuyor.

Afyon Ali Çetinkaya Garı ve saat kulesi, yapıldığı dönemin etkilerini yansıtan bir modern klasik. Saat kulesi, boya ve bakıma ihtiyaç duyuyorsa da, bugün hâlâ çalışan mekanik saatiyle hizmet vermeyi sürdürüyor.

Turgut TARHAN

AĞRI SAAT KULESİ

Ağrı'nın merkezi

Sınır kenti Ağrı için saat kulesi, kentin kalbini oluşturan bir yapı, önemli bir simge, gerçek bir mihenktaşı.

Kentin en merkezi noktasında bir kavşakta bulunan Cumhuriyet Meydanı'nda yükselen taş kulenin önündeki alan, kentteki tüm önemli siyasal ve kültürel etkinlikleri ağırlayan bir merkez. Ağrı'daki tüm önemli basın toplantıları, mitingler ve şenlikler için vazgeçilmez adres olan yapı, taş işçiliğiyle dikkat çekiyor.

Yalın hatlara sahip Ağrı Saat Kulesi, üst bölümünde hafif çıkıntı yapan saat odasıyla ve kare kadranlarıyla, modernist bir düz blok şeklinde yükseliyor. Herhangi bir platforma veya korumalı alana sahip olmayan kulenin giriş katına gelişigüzel yapıştırılan ilanlar ve yazılar, bu keskin hatlı temiz mimariyi kesintiye uğratıyor.

Servet ARSLAN

AMASYA SAAT KULESİ

Milli mücadelenin "fırtınalı" tanığı

Amasya Saat Kulesi Vali Ziya Paşa tarafından 1865'te yaptırıldı. 1940'ta Hükümet Köprüsü'nün yapımını engellediği gerekçesiyle Nerkis Köprüsü ile birlikte yıktırıldı. 2002'de Amasya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Vakfı, valilik ve belediye ile birlikte çalışarak kuleyi aslına uygun olarak yeniden inşa ettirdi. Bugün eski formuyla Amasya'da yeniden yükselen yapı, silindirik tuğla gövdenin tepesinde, bayrak çekmek için de kullanılan demir parmaklıklı balkonla çevrelenen dikdörtgen prizma formlu ahşap köşkten oluşuyor. Saat odasını içeren köşkün cephesindeki üç saat kadranı doğu, batı ve güneye bakıyor.

Kule Milli Mücadele'de efsanevi bir olaya tanık olmuş: Merzifon'dan gelen iki İngiliz subayı, Mondros Mütarekesi'nin ilgili maddesini gerekçe göstererek, Amasya Cezaevi'ndeki mahkûmların serbest bırakılmasını ister, böylece şehirde karışıklık yaratmayı planlarlar. Buna karşı çıkan Vali Sırrı Bey'i de tutuklamak üzere, başlarında İngiliz temsilci Solter'le ertesi gün yeniden kente gelen askerler, saat kulesinin kapısını kırıp içeri girer ve tepesindeki Türk bayrağını indirip yerine İngiliz bayrağını çeker. Amasya kısa zamanda olayın yayılmasıyla çalkalanır, halk kulenin önünde toplanır. Bu sırada çıkan uğultulu fırtına İngiliz bayrağını paramparça ederek Yeşilırmak'ın sularına karıştırır. Fırtına çabucak diner, ama İngiliz askerleri olay mahallini çoktan terk etmiştir. Halk kuleden indirilen Türk bayrağını besmele ve tekbir sesleriyle yeniden yerine çeker.

Hem estetik hem tarihi değeriyle yeri doldurulamayacak Kule'nin yıkılmasındaki hoyratlık, ne yazık ki, Türkiye'de rastladığımız tek örnek değil. "Gerçek sahte" yeni kule, döneminin ruhunu yansıtan "hakiki" mimarlık çerçevesinden bakıldığında, bir parodi olmaktan öteye gidemiyor.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü'nden

Turgut TARHAN

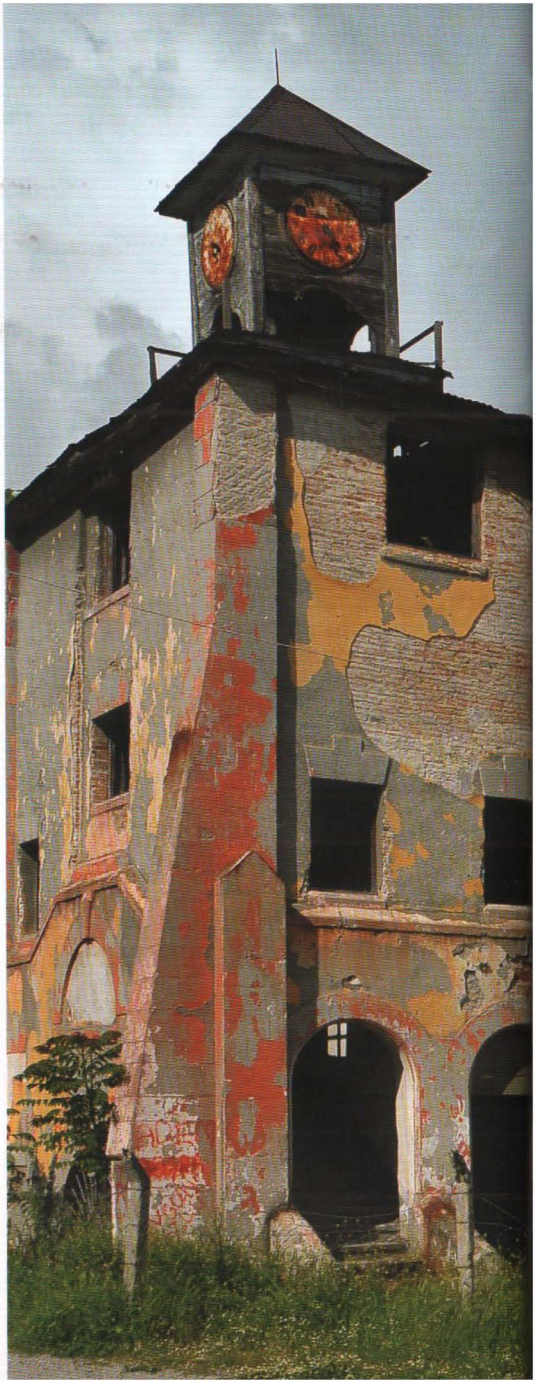
AMASYA / MERZİFON SAAT KULESİ

Medrese üstünde

Ziya Paşa'nın 1863-1867 arasında sürdürdüğü Amasya mutasarrıflığı sırasında sancağa armağan ettiği iki saat kulesinden biri olan Merzifon Saat Kulesi -Amasya il sınırları içindeki üçüncü örnek olan Gümüşhacıköy saat kulesi ise daha geç tarihli- Çelebi Sultan Mehmed'in emriyle Mehmed Memişoğlu Ebubekir tarafından 1414'te inşa edilen medresenin taç kapısı üzerinde yükseliyor. Merzifon'un her yerinden görülebilen yapı, 1866'da tamamlanmış. Ziya Paşa kule için bir dörtlük yazmış:

Sıytı han Abdülaziz dehre versin velvele
Halka bildirdikçe bi saat zaman-ı taati
Yaptırıp yardım Ziya tarih-i cevher darını
Buldu şehri Merzifon şan çünki geldi saati

Silindirik gövdeli tuğla yapı üzerindeki demir parmaklıklı balkon üzerinde yer alan, köşeleri pahlanmış dörtgen formlu iki katlı ahşap peteğin ilk katındaki cephelerde dört saat kadranı bulunuyor. Silmeyle ayrılan ikinci katta ise çan kulesi yer alıyor. Minareyi andıran tuğla gövde üç çember ve bunları dikine kesen şeritlerle hareket kazanıyor. Kubbeyle örtülü saat kulesinin çanı Marsilya'dan getirilmiş ve üzerinde "Marseille 1874" ibaresi yer alıyor. Yakın zamana dek öğrenci yurdu olarak kullanılan medresenin çevresi bugün havuzlu bir çay bahçesi olarak düzenlenmiş. Merzifon Saat Kulesi, medrese üzerindeki konumuyla Anadolu'daki ilginç yapı sentezlerinin bir başka örneğini sergiliyor.

AMASYA / MERZİFON
AMERİKAN KOLEJİ SAAT KULESİ

Eski!

Amasya'nın Merzifon ilçesinin kuzeyindeki tepeye yayılan irili ufaklı birimlerden oluşan 1876 tarihli Merzifon Amerikan Koleji kompleksindeki üç katlı yapının çatısında yer alan saat kulesi, 1919'da inşa edilmiş. Dört cephesinde dairesel saat kadranları bulunan Merzifon Amerikan Koleji Saat Kulesi piramidal bir çatıyla örtülü.

Turgut TARHAN

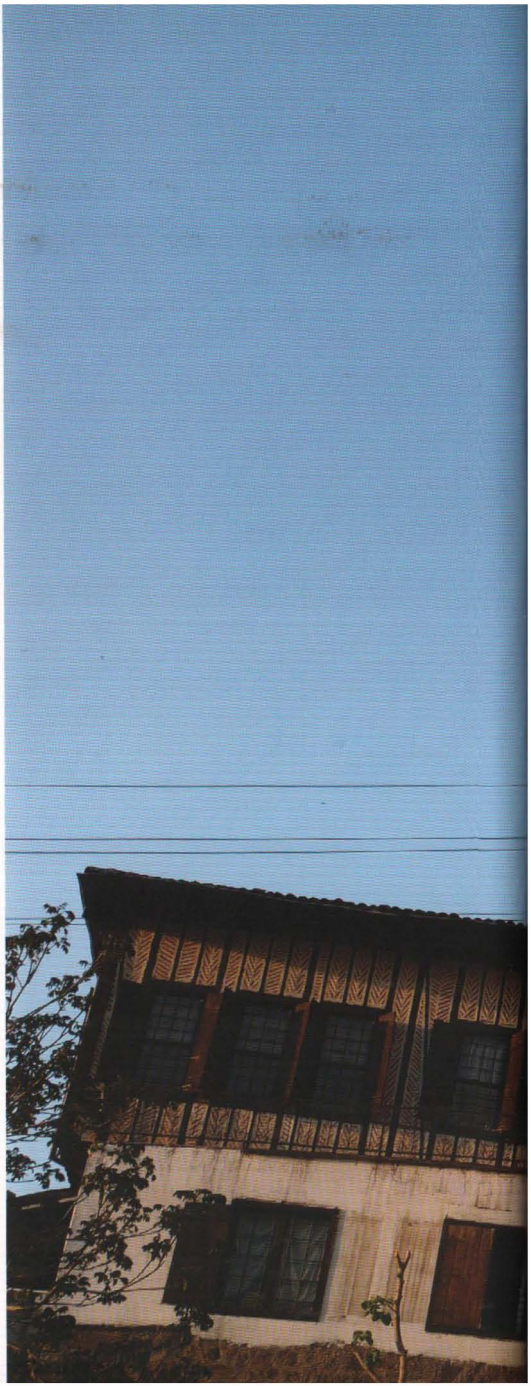
ANKARA SAAT KULESİ

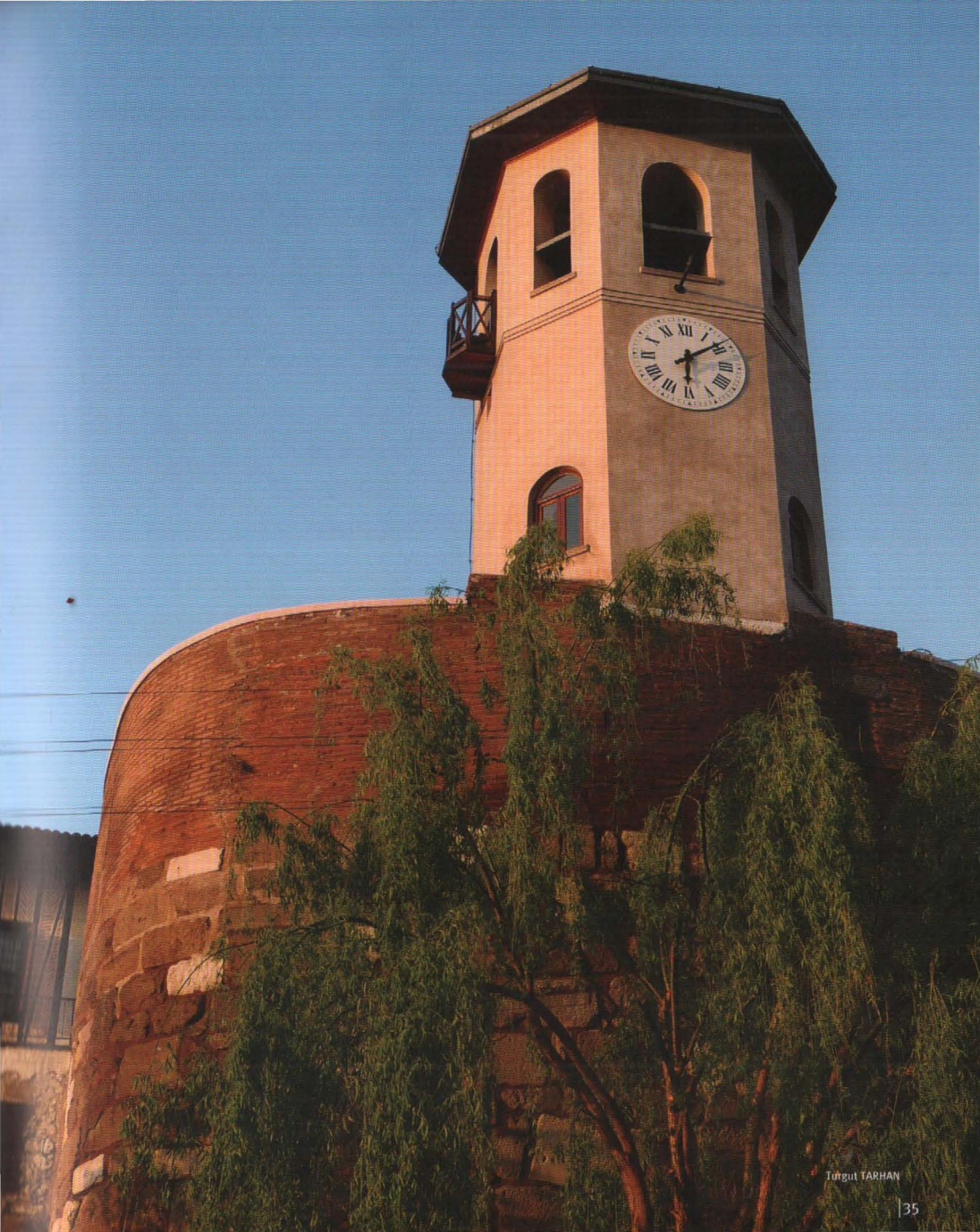
Antik kalenin güzel saati

Geçmişi MÖ 200'lere uzanan Ankara Kalesi'nin hisar kapısının solunda kalan burç üzerine inşa edilen saat kulesi, başta alışveriş merkezi Saman Pazarı olmak üzere, çevreye hizmet vermek üzere tasarlanmış. Köşeleri dar, kenarları geniş sekizgen planlı, yaklaşık dokuz metre yüksekliğindeki kuledeki tek saat kadranı, güneybatıya, Saman Pazarı'na bakan cephede yer alıyor. Yapının kitabesinde, 1884'te Ankara Valisi Sırrı Paşa tarafından, Hacı Süleyman Refik Efendi'nin gözetiminde yaptırıldığı yazıyor:

Sultan-ı Zaman Hazret-i Abdülhamid Han-ı Sâni asr-ı cihanbanilerinde
Vali-i vel âsan-ı vilayet devletlu Sırrı Paşa'nın asâr-ı Himmet-i
Ve izzetlu el Hac Süleyman Refik Efendi nezaretiyle ... işbu saat vaz kılındı.
(Transkripsiyon: Nuri Boydaş)

Silmeyle iki kata ayrılan kuleye ahşap bir kapıdan giriliyor ve içeride spiral bir ahşap merdiven yer alıyor. Saat daha yüksek olan birinci katta, çan ise aydınlatma pencereleri ve bir balkonu olan bir çan kulesi halinde düzenlenmiş ikinci katta bulunuyor. Çanın üzerinde "Louis Edel tarafından 1884'te Strasbourg'da yapıldığı" yazdığı için saatin de Fransız yapımı olduğu sanılıyor. Kulenin üstü restorasyon sonrasında sekizgen hatlı düz kubbeyle örtülmüş. Kalede yapılan çevre düzenlemesiyle elden geçirilen ve 2007'de restorasyonu tamamlanan Ankara Saat Kulesi, kaleyi tamamlayan, alçakgönüllü ama güzel bir yapı.

Turgut TARHAN

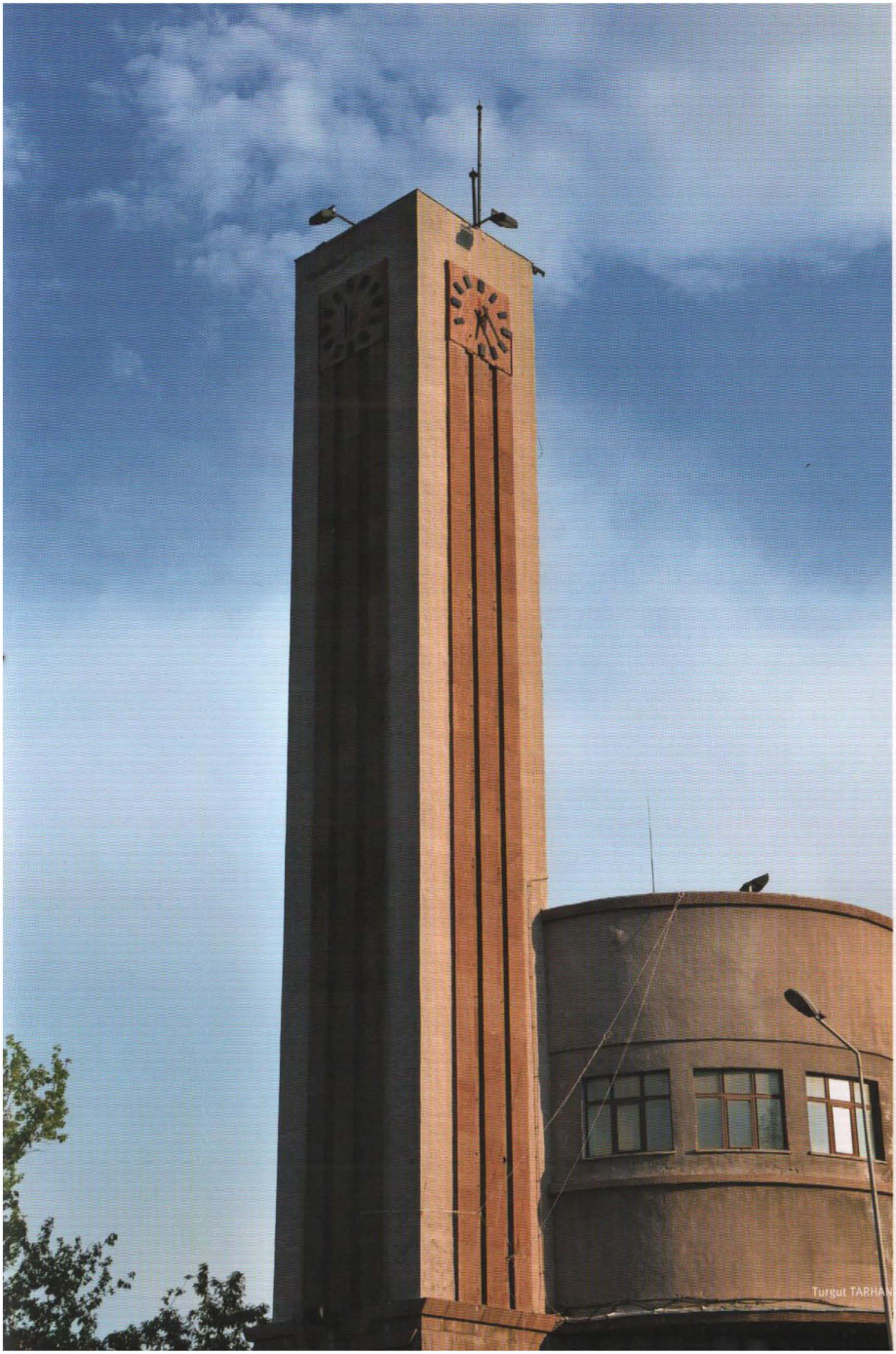
ANKARA GARI SAAT KULESİ

Gar Gazinosu

Ankara Garı Saat Kulesi, Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nı yönettiği merkez olan ilk gar yapısı Direksiyon Binası'nın ardından, 1937'de Şekip Akalın tarafından tasarlanan Ankara Garı yapılar kompleksi içinde yer alıyor.

Projesini Avrupa'daki önemli garları inceledikten sonra titizlikle hazırlayan Akalın, gar kompleksini 2 Eylül 1937'de tamamlamış ve yapı Cumhuriyet'in 14. yıldönümünde törenle açılmış. Saat kulesi, yalın çizgili kompleksin bütünlüğü içinde 1930'ların düşey-yatay hatlarının ilişkisini sağlayan dengeleyici bir mimari eleman olarak rol oynuyor.

İstasyon Meydanı'nın sağında, kuzey-güney doğrultusunda kurulan ve gar binasına bir çift sütun dizisiyle bağlanan Gar Gazinosu, açılışından 60'ların sonuna dek başkentin nabzının attığı yerdi. Geniş bir terası bulunan iki katlı binanın 32 metrelik saat kulesinin yüksekliği, yivli süslemeleriyle daha da etkileyici olarak hissediliyor. Günümüzde tabela kirliliğinin yanısıra yetersiz kalan bakım ve onarım, Ankara Garı Saat Kulesi'nin özgün estetiğinin hakkıyla görülmesini engelliyor.

Turgut TARHAN

100 SAAT KULESİ

Kerem YÜÇEL

ANKARA / ALTINDAĞ TACEDDİN DERGÂHI SAAT KULESİ

İstiklal Marşı'nın yazıldığı yerde...

Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı'nı yazdığı, Muhsin Yazıcıoğlu'nun defnedildiği Taceddin Dergâhı, şairin Ankara'da ev bulmasının zor olduğu günlerde yaşamış olduğu mekân. Dergâhın şeyhi tarafından Ersoy'a tahsis edilmiş olan yapı, şairin dostlarını ağırladığı, Milli Mücadele ile ilgili tartışmaların yapıldığı merkez olmuş.

XIV. yüzyılın mutasavvıf dergâh'ı uzun yıllar harap halde kaderine terk edildikten sonra ilk olarak 1968 yılında, Ankara Eski Valisi ve senatör Ömer Naci Bozkurt tarafından fark edilerek onartılmış. Daha sonra, bazı sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte Mehmed Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı' nın çabalarıyla şairi anmak için özel günlerin düzenlendiği bir merkeze dönüşmüş.

Ama ne yazık ki, Hacettepe Üniversitesi sit alanı olan bu bölge, zaman içinde kaçak yapılarla kuşatılmış. Sonunda, 2008'de Altındağ Belediyesi dergâhın çevresini temizleyerek 15 bin metrekarelik bir alana yayılan Mehmet Akif Ersoy Parkı'nı inşa etmiş ve bölgeye bir meydan kazandırmış. Talatpaşa Bulvarı üzerindeki meydanda bir saat kulesi ve Mehmet Akif Ersoy'un heykeli yer alıyor.

Fatih ÖZENBAŞ

ANTALYA SAAT KULESİ

İbret kulesi

Kentin merkezinde, Cumhuriyet Caddesi üzerinde, eskiden Kapuağzı denilen ve bugün Kale Kapısı olarak bilinen alanda, şehrin dış surlarında yer alan burç üzerinde yükselen kulenin yapım tarihi bazı kaynaklarda II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yılı anısına Sadrazam Küçük Said Paşa tarafından yaptırıldığı yazılsa da- kesin olarak bilinmiyor. Ama eski tarihli fotoğraflarda görülen ve 1942'de fırtınadan zarar gördükten sonra 1945'te yerine burç mazgallarını andıran bölümünde inşa edilen soğan başı formlu barok kubbenin varlığı, kulenin II. Abdülhamid devrinde yapıldığını düşündürüyor.

Saat kulesi, üstünde yer aldığı 14 metrelik burcun devamı olduğu yanılsamasını yaratacak şekilde düzenlenmiş. Bağımsız olarak sekiz metre yükselen kare planlı kuleye, kuzey sur duvarındaki kemerli kapıdan giriliyor. Gövdenin altında bir, üzerinde üç sıra silme yer alıyor. Bu silmeler arasına, dört cephede birer saat kadranı yerleştirilmiş. En üstteki iki silme arasında ise, ortada büyük, iki yanda küçük sivri kemerli pencere bulunuyor. Kule dendanlı bir örtüyle tamamlanıyor.

Saat kadranları ve saatleri, 1974'te elektronik saat takılarak yenilenmiş. Eski saat mekanizmasından kalan çan üzerinde çarmıhta bebek İsa, dua eden Meryem ve bir azizi betimleyen kabartmalarla Eski Yunanca yazılar var.

Yapı, eski zamanlarda, otoritenin ve zamanın gücünü sergilemek için diğer saat kulelerinin sahip olmadığı ilginç bir işlev daha yüklenmiş. Kuzey yüzündeki demir çıkıntı, halka ibret olsun diye, idam edilen kişilerin gün boyu teşhiri için kullanılmış. Üzerine mahkeme ilamı iliştirilmiş müteveffa, idamın ardından burada beyaz elbisesiyle sergilenirmiş.

Antalya Saat Kulesi, Anadolu'nun diğer örnekleri gibi anıtsal bir mihenktaşı değilse de ilginç özellikler taşıyan nostaljik bir yapı.

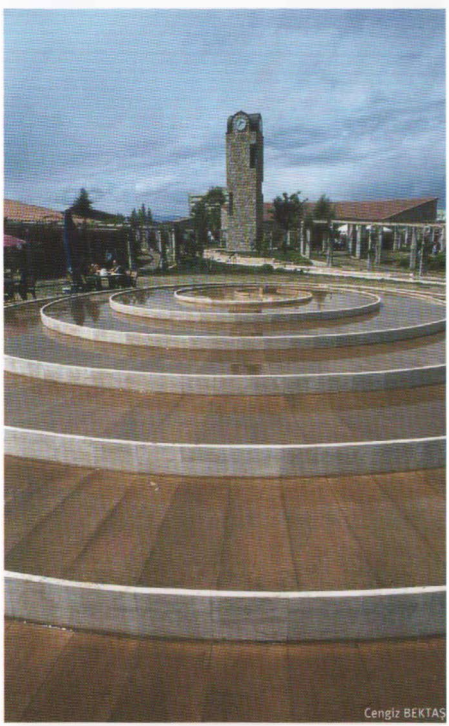
ANTALYA / AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ OLBİA KÜLTÜR MERKEZİ SAAT KULESİ

Çağdaş yorum

Akdeniz Üniversitesi Olbia Kültür Merkezi dünya ölçeğinde verilen Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüş bir yapı. Projesi Mimar Cengiz Bektaş tarafından çizilen bu eser sekizinci dönem ödülünü almaya hak kazanmış. Merkez, insani ölçeği ve üniversitelerdeki yapılarda görülen birçok farklı mimari öğeleri yerel yapı malzemeleriyle yaratıcı bir şekilde bütünleştirmesi nedeniyle seçici kurul tarafından ödüllendirilmiş. Ödül, 6 Kasım 2001 tarihinde Suriye'de tarihi Halep Kalesi'nde düzenlenen bir törenle Ağa Han tarafından verilmiş.

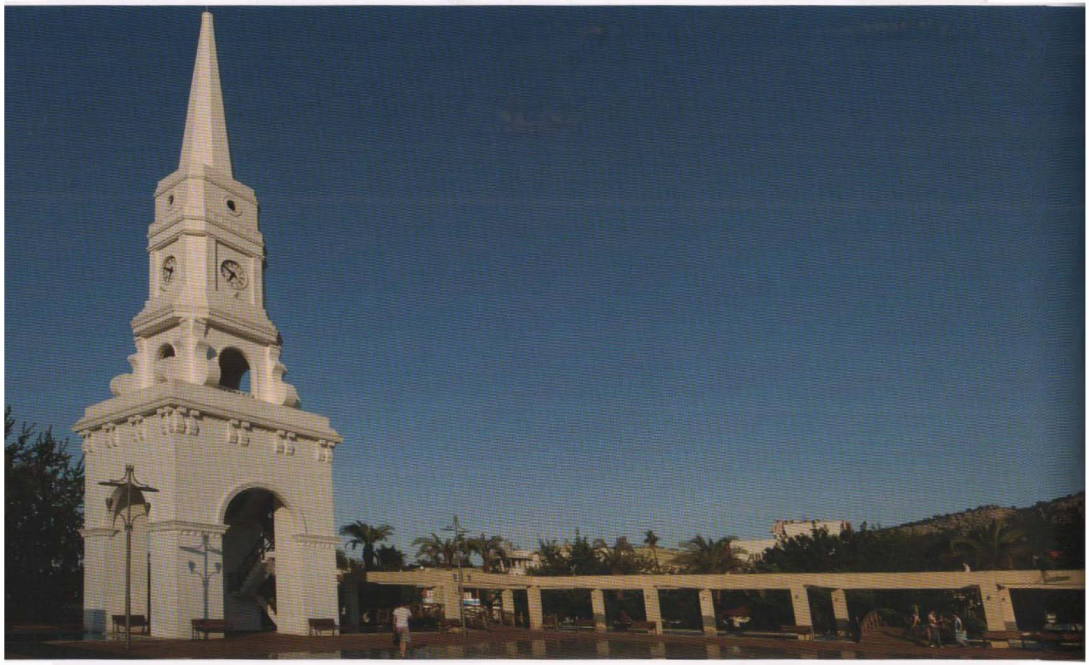
Olbia Kültür Merkezi'nin ortasında yükselen taş saat kulesi, çağdaş saat kulelerinin de incelikli ve ustalıklı şekilde yapılabileceğini gösteren nadir bir örnek. Mimarın Akdeniz antik kentlerinden esinlenerek tasarladığı merkezin ortasından geçen su yolunun genişleyerek bir havuza dönüştüğü noktada, kültür merkezinin siluetini belirleyen kule, tepesindeki çapraz tonozlar içine yerleştirilmiş dairesel saat kadranlarıyla tamamlanıyor. Asimetrik formuyla zamanın ve suyun akışkanlığına atıfta bulunan simgesel yapı, çevresindeki su yollarıyla bütünleşerek zengin bir çokanlamlılık yaratıyor.

Benzersiz bir çağdaş yorum oluşturan Olbia Saat Kulesi, mimarının saat kulelerine merakını en zarif şekliyle hayata geçirdiği bir yapı.

Cengiz BEKTAŞ

Fatih ÖZENBAŞ

ANTALYA / KEMER SAAT KULESİ

Görkemli mihenktaşı

Yapıldığı günden bu yana Kemer'in simgesi haline gelen 2006 tarihli saat kulesi, 35 metre yüksekliğiyle ilçenin merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nda yer alıyor. 7000 metrekarelik bir alan olarak düzenlenen meydanla eşzamanlı inşa edilen yapı, İstanbul merkezli Gültekin Mimarlık'tan mimar Selda Ergin tarafından tasarlanmış.

Küçük konsollarla gövdeye bağlanan dört tarafı kemerli bir kaide üzerinde yer alan kulenin ince silmelerle birbirinden yarılan üçüncü katının dört cephesinde dört dairesel saat kadranı bulunuyor. En üst kattaki aydınlık pencereleri çanın sesinin daha iyi duyulması için tasarlanmış.

Çevresi dört palmiye ağacıyla belirlenen beyaz kule, minare çatılarını andıran sivri ve yüksek çatısıyla dikkat çekiyor. Tarihi mimari formların gelişigüzel biraraya getirilmesiyle inşa edilen Kemer Saat Kulesi, çağına hiç de uygun olmayan ama gösterişli mimari özellikleriyle dikkat çeken bir yapıt.

Fatih ÖZENBAŞ

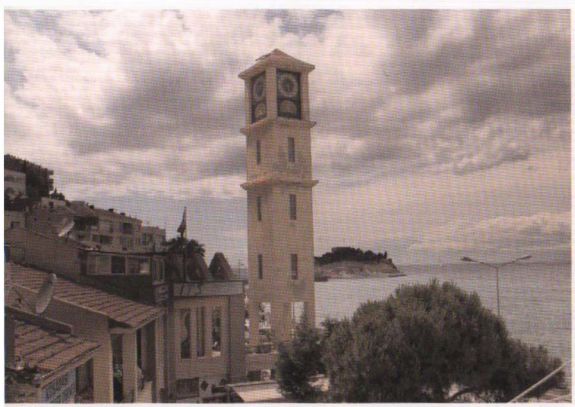
AYDIN / KUŞADASI SAAT KULESİ

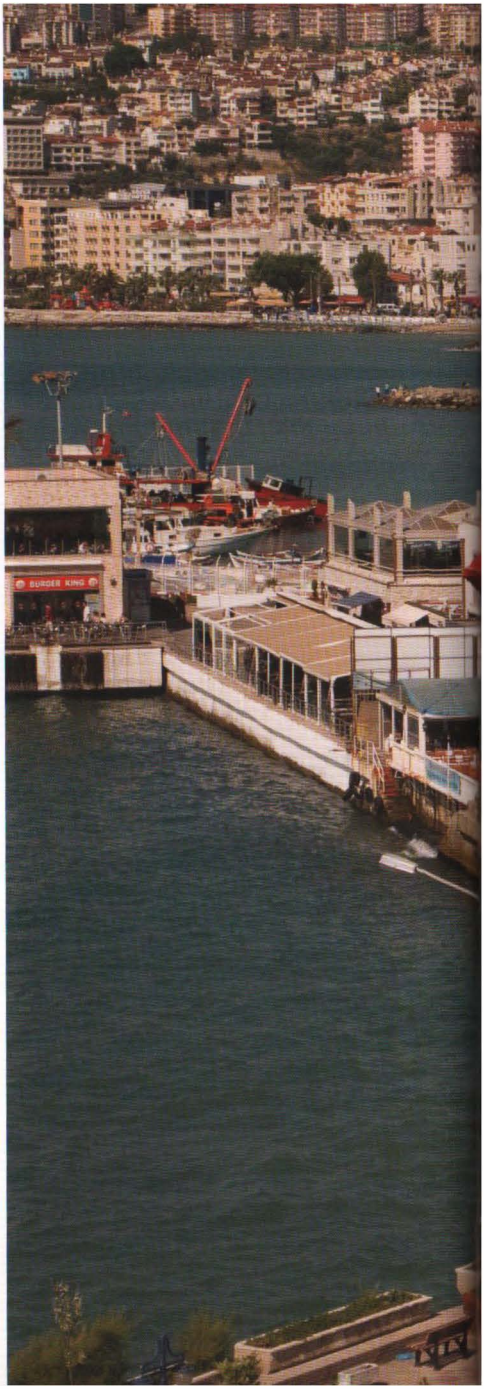
Adaya karşı modern simge

Türkiye'nin turizm merkezi Kuşadası'nda, sahile bir mendirekle bağlanan Güvercinada karşısında, iş merkezinin öne çıkan terası üzerinde, iki katlı sütunlar üzerinde yükselen dört katlı dörtgen blok formundaki kule, yüksekliğine rağmen çevresini rahatsız etmeyen ve eskiye öykünmeyerek, tarihselci tuzaklara düşmeyen bir yapı.

Sarı rengiyle dikkat çeken kulenin her katında küçük dikdörtgen pencereler yer alıyor. Denizden bakıldığında, Güvercinada'nın ünlü Korsan Kalesi'ne karşı bir kontrpuan oluşturarak, ilçenin siluetinde önemli bir yer tutuyor.

Yapıldığı zamandan bu yana saatlerinin çalışmamasından şikâyet edilen Kuşadası Saat Kulesi, en üst katındaki dört cepheli dairesel saat kadranıyla ve üstündeki piramidal çatıyla tamamlanıyor.

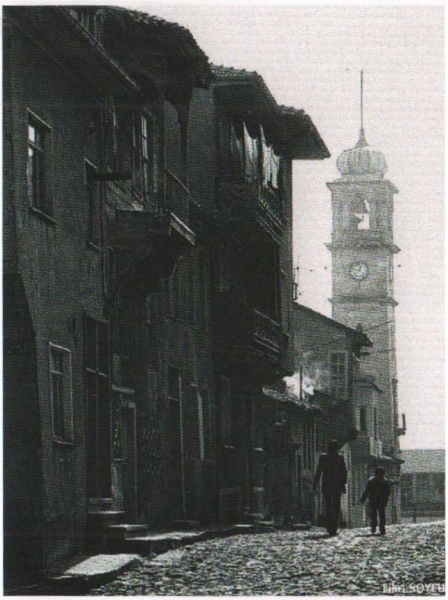

Barış DUMAN

BALIKESİR SAAT KULESİ

Ahşap köşklü

Balıkesir'in ilk saat kulesi, 1827'de, Silistre Valisi Giridizade Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış. Galata Kulesi'nin bir replikası olduğu söylenen bu yapı 1897'deki depremde yıkılmış ve Mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından 1902'de yeniden inşa ettirilmiş.

Şehrin merkezinde, eğimli bir yol üzerinde yükselen kare planlı zarif saat kulesi silmelerle beş kata ayrılıyor. Yaklaşık 20 metre yüksekliğindeki 3,50x3,50 metrelik kare planlı yapının üçüncü katının dört cephesinde, konsollarla desteklenen demir korkuluklu çıkma balkonlar ve kapılar bulunuyor. Kulenin ilk yıllarında, beşinci katta yer alan dört saat kadranından ikisinin alaturka, diğer ikisinin de alafranga saati gösterdiği biliniyor. Yapının en incelikli bölümünü ise kadranlar üzerindeki ahşap köşk ve bunu tamamlayan soğan biçimli kurşun kaplama kubbe oluşturuyor.

Kulenin güneye bakan kapısı üzerine 1985'te yerleştirilen kitabede, "1827'de (1243) Silistre Valisi Giridizade Mehmed Paşa tarafından Galata Kulesi'nin aynı olarak yaptırılmıştır. 1897'de (1313) büyük zelzelede yıkılmış, 1902'de Mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından bugünkü kule inşa ettirilmiştir. 1962'de belediye tarafından onarılmıştır. 1985'te belediye tarafından restore edilmiştir" yazıyor.

Koca Saat adıyla da bilinen Balıkesir Saat Kulesi, incelikli strüktürüyle dikkat çeken anıtsal bir yapı.

Hüseyin YANIK

BALIKESİR / AYVALIK SAAT KULESİ

Saatli Cami

Ayvalık'ın merkezinde, Fevzipaşa Mahallesi'nde yer alan saat kulesi, 1870'lerin başında inşa edilen ve 1928'de camiye çevrilen Agios Yannis Kilisesi'nin çan kulesi üzerinde yükseliyor. Yunan haçı planlı kilisenin kuzeybatı köşesindeki kare planlı çan kulesine, daha sonra yine kare planlı daha küçük bir kat eklenerek bir saat kulesi oluşturulmuş. O zamanlardan bu yana da yapı Saatli Cami olarak anılıyor.

Dört cephesindeki dairesel kemerli ince uzun dikdörtgen pencereleri üzerindeki sivri kemerli alınlıklar ve yanlarındaki silmelerle bezemeli çan kulesinin üzerinde yükselen beyaza boyalı yalın strüktür, demir parmaklıklı bir balkonla çevrili. Kuzey ve güney cephelerde kare, doğu ve batı cephelerde ise dairesel saat kadranları bulunan kulenin 1893'ten kalma saati, 1946 depreminde ciddi zarar görmüş ve 2004'te caminin restorasyonu sırasında atıl kalmış, 2007'de ise Pamukoğlu Saatçilik tarafından yenilenmiş.

Ayvalık Saat Kulesi, Urfa Saat Kulesi gibi farklı dinleri buluşturan bir yapıyı tamamlayan küçük, ama ilgi çekici bir mimari strüktür.

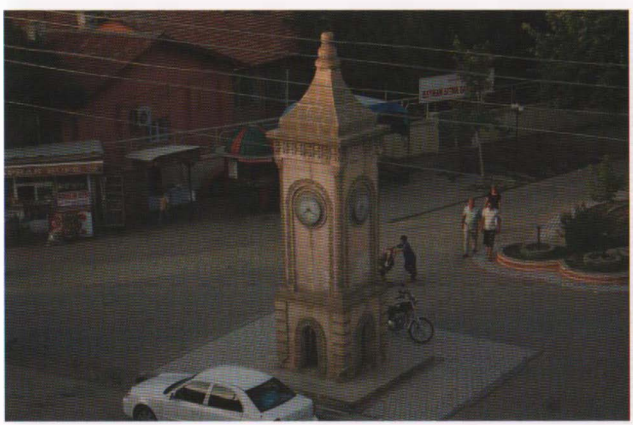
BATMAN SAAT KULESİ

Şiirsel bir kent simgesi

Siirt'in ilçesi Kurtalan'dan Batman'a giden yolda yer alan meydanda yükselen saat kulesi, İluh adında bir köy iken 1990'da il statüsüne kavuşacak kadar büyüyen Batman kentinin mihenktaşı yapılarından. Kentin önemli kültürel ve siyasal etkinliklerinin vazgeçilmez adresi olan yapı, incelikli mimari özellikleriyle dikkat çekiyor.

İki katlı kulenin giriş katında dairesel kemerli kapılar yer alıyor. Daha yüksek tasarlanmış üst katta, dairesel kemerler şeklindeki silmelerle çevrili dört dairesel saat kadranı yer alıyor. Kulenin piramidal çatısı üç boğumlu bir tepelikle sonlanıyor.

2007'de asker, polis, öğretmen ve öğrenciler tarafından elbirliğiyle boyanan kamusal kent yapılarından biri olan Batman Saat Kulesi, ustalıklı taş işçiliğiyle özgün bir yapıt.

M. Fatih EFE

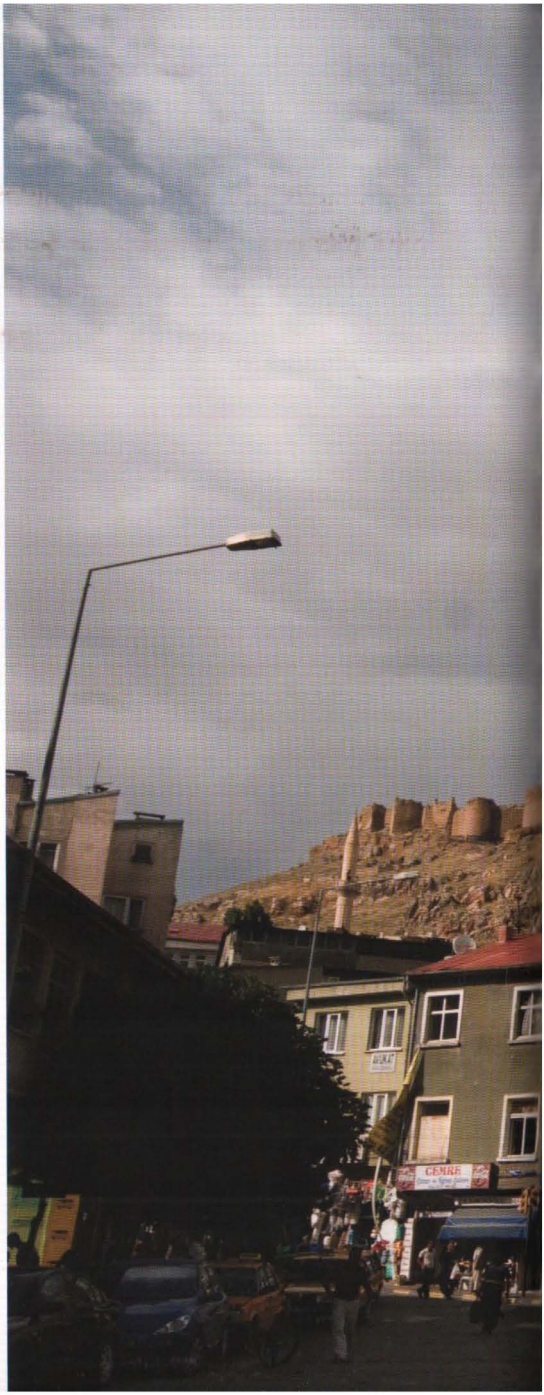
BAYBURT SAAT KULESİ

Bir Cumhuriyet kulesi

Cumhuriyet'in birinci kuruluş yıldönümünde, 29 Ekim 1924'te hizmet vermeye başlayan kuleyi, Milli Mücadele sırasında Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıldıktan sonra kentlerine dönen Bayburtluların gördükleri saat kulelerinden aldıkları esinle inşa ettirdikleri rivayet ediliyor. Gerçekten de Çorum Saat Kulesi'nin bir benzeri olan yapının temeli 18 Mart 1924'te törenlerle atılmış; saati, yapının boyutlarına ait bilgilerin Almanya'ya gönderilmesiyle sipariş edilmiş.

Kule, Bayburt'un ünlü taşını ve taş ustalığını çok iyi yansıtıyor. Tabur köyünden Muhittin Usta'nın yetiştirdiği 10 ustayla yoğun bir tempoda çalışarak yapımına başladığı kulenin Rizeli İbrahim Usta tarafından tamamlandığı belirtiliyor –aynı soydan gelen bu ünlü taş ustaları daha sonra Ayışık soyadını almışlar. Sekizgen gövdeli kaide üzerinde yükselen zarif kule, konsollarla desteklenen şerefeyi andıran demir parmaklıklı bir balkondan sonra kare planlı bir strüktürle tamamlanıyor. En üstteki dairesel kubbeyle örtülü baldakenli köşkün altında, dört cephede saat kadranları gözüküyor. Kuleye 41 basamaklı spiral merdivenle çıkılıyor.

Bugün de siyasi mitinglerden şenliklere çeşitli etkinliklerin merkezi olmayı sürdüren Bayburt Saat Kulesi, kent belleğinde önemli yeri olan bir mihenktaşı.

IŞIK SİGORTA
DİŞ MEKİNİ
ÇEŞİTLİ MİKTARLARDA
ÇEŞİTLİ BOYLARDA
ÇEŞİTLİ RENKLERDE
ÇEŞİTLİ MARKALARDA
ÇEŞİTLİ FİYATLARDA
ÇEŞİTLİ MODELLERDE
ÇEŞİTLİ ÖLÇÜLERDE
ÇEŞİTLİ ŞEKİLLERDE
ÇEŞİTLİ TİPLERDE
ÇEŞİTLİ ÇEŞİTLERDE
ÇEŞİTLİ ÇEŞİTLİ
ÇEŞİTLİ ÇEŞİTLİ
ÇEŞİTLİ ÇEŞİTLİ

Fikret ÖZKAPLAN

BİLECİK SAAT KULESİ

Zaman tepesi

Kente hâkim bir tepe üzerinde, Anadolu Lisesi'nin bahçesinde yükselen kulenin giriş kapısının üzerindeki mermer levha üzerindeki kitabeden, Ertuğrul Mutasarrıfı Musa Kasım tarafından 1907'de yaptırıldığı, 1987'de Bilecik Valisi Adil Yazar ve 1997'de Bilecik Belediye Başkanı Mustafa Çinoğlu tarafından restore edildiği öğreniliyor.

Yaklaşık 16 metre yüksekliğindeki saat kulesi, aşağıdan yukarı doğru daralan dört dikdörtgen prizmadan oluşuyor. Diğer Anadolu kulelerinde pek rastlanmayacak şekilde ilk iki katın köşeleri kesme taş, cepheleri ise moloz taştan inşa edilmiş. Üst katlar ahşap, sivri külah ise çinko kaplı. Külahı tamamlayan kavuk şekilli tepelik de kuleye ayırt edici bir kimlik kazandırıyor. Yapıya ahşap bir spiral merdivenden çıkılıyor.

Giriş katında dairesel kemerli kapı ve üzerinde yine dairesel bir pencere yer alıyor. İkinci katı çevreleyen demir parmaklıklı balkonun ortasındaki ahşap kulenin ilk katının dört cephesinde dairesel kemerli uzun ince pencereler, ikinci katında ise Latin rakamlı kare saat kadranları bulunuyor. Özgün saat, kadranlar ve çan saat ustası Recep Gürgen tarafından değiştirilmiş.

Bilecik Saat Kulesi özgün ayrıntılarıyla dikkat çeken rustik bir yapı.

BOLU SAAT KULESİ

Eskilere selam

İlçeleri Gerede, Göynük ve Mudurnu'daki kuleler kadar ünlü değilse de Bolu'nun merkezinde de bir saat kulesi var. 1989'da Prof. Yüksek Mühendis Halis Duman tarafından inşa edilen bu yapı Bolu'nun yüksek bir tepesinde, şehir merkezine bakan bir park içinde.

Bolu'da, yapım ve yıkım tarihleri tam olarak bilinmeyen, ama bazı metinlerde hakkında bilgi verilen ve bazı fotoğraflarına rastlanan tarihi bir saat kulesinin de olduğunu biliyoruz. Bu yapı hakkında ilk bilgiye, Bozoklu Osman Şâkir Efendi'nin 1810'a ait kaydında rastlanıyor. Bu metinde gezi izlenimleri resimlerle süslenmiş ve Bolu şehri yanında bir saat kulesi de çizilmiş.

A.D. Mortmann'ın da 1856'da Bolu'ya geldiğinde Hisar'ın üstünde ve batı ucunda bir saat kulesi gördüğü biliniyor. Gezgin, kuleyi incelediğinde kitâbesini de görmüş ve 1836 tarihini okumuş. Bu tarihin doğruluğundan şüphe eden Semavi Eyice, Osman Şâkir'e dayanarak, 1836'dan önce de var olduğunu ileri sürmüş. İstanbul'da yayımlanan Basiret gazetesinde de, 1877/1878'e ait haberde bu kuleden söz edilmiş.

Bolu Saat Kulesi, çevresiyle uyum içinde varolmayı sürdüren güzel bir yapıt.

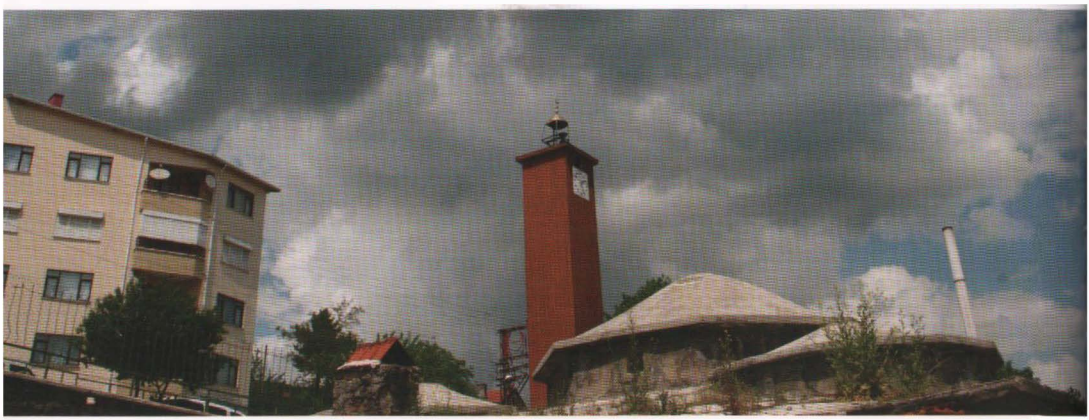

Fazıl KARADUMAN

BOLU / GEREDE SAAT KULESİ

Yalın

Bolu'nun ilçesi Gerede'nin merkezinde, Cumhuriyet Meydanı'nda Hükümet Konağı ve Yeni Cami'nin yanıbaşında yükselen kulenin yapım tarihi kesin olarak bilinmese de 1880'li yılların başında, Sultan II. Abdülhamid zamanında inşa edildiği tahmin ediliyor. Yaklaşık 12 metre yüksekliğindeki çam ahşabından yapı, 2,2x2,2 metrelik kare taş platform üzerine oturuyor. Özgün haliyle beyaz boyalı yalın hatlı kule, bugün kahverengiye boyanmış. Saat odasına, doğu yönündeki giriş kapısından 58 basamaklı merdivenle çıkılıyor. Üst tarafında dört cephesinde küçük kare aydınlatma pencerelerine sahip yapının tek cephesinde kare bir saat kadranı yer alıyor.

Kule saatinin Fransa'dan getirildiği, ama Ereğli limanına geldiğinde saate Kastamonu Saat Kulesi'nde kullanılmak üzere elkonduğu rivayet ediliyor. Bir caminin saati örnek alınarak yapılan saat ise Geredeli bir ustanın imzasını taşıyor. Çekiç ve örs kullanılarak ilkel şekilde yapılmasıyla eşsiz olan bu makine 110 yıl kadar hizmet vermiş.

Son haliyle içler acısı bir halde onarıma acilen ihtiyaç duyan Gerede Saat Kulesi, ezici olmayan yalınlığıyla çevresiyle bütünleşen, alçakgönüllü, ama incelikli bir yapı.

Baki SUNGUR

BOLU / GÖYNÜK SAAT KULESİ

Yamaçtaki anıt

Manisa Saat Kulesi gibi, özgün halinde kadransız bir saat kulesi olan ahşap yapı, Kurtuluş Savaşı'nın anısına 1923-24'te, Milli Mücadele'ye büyük destek veren Göynüklüler tarafından Kaymakam Hurşit Bey önderliğinde yaptırılmış. Ömer Kavur imzalı *Akrebin Yolculuğu* filminin geçtiği mekân olan kule, yine bir film çekimi sırasında 2001'de yandıktan sonra, aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiş.

Bolu'nun pitoresk ilçesi Göynük'ün ahşap evlerinin mimarisini yansıtacak biçimde düzenlenen üç katlı kule, özgün estetiğiyle ilçeye girer girmez göze çarpan ilk yapı. Yüksek sekizgen bir taş kaide üzerinde yükselen altıgen gövdeli ahşap zafer kulesinin her katı birer balkonla çevrili. Dikdörtgen planlı katların ilk ikisinde dairesel kemerli pencereler yer alırken en üstte, saat odasının yer aldığı kat dairesel pencereler içeriyor. Kulenin üzeri piramidal bir külahla örtülü. 1960'ta ilçeye bakan cepheye bir saat kadranı yerleştirilmiş, 1984'te de bir başka restorasyon daha yapılmış, ama kule saati yangın öncesinde de uzun zamandır işlemez halde kalmış.

İlçenin nostaljik simgesinin yeni versiyonu, eskisiyle karşılaştırıldığında biraz hantal gözüküyor. Yapıyı yeniden inşa etmekle gösterilen özenin yangına neden olan özensizliği telafi etmesi ne yazık ki mümkün değil. Böyle önemli bir yapının böyle korumasız bırakılmış olması çok üzücü. Belli bir dönemde, belli koşullarda inşa edilmiş "hakiki"sinin formunu kopyalamakla aynı yapının elde edileceğini düşünmek de...

Ali İhsan GÖKÇEN

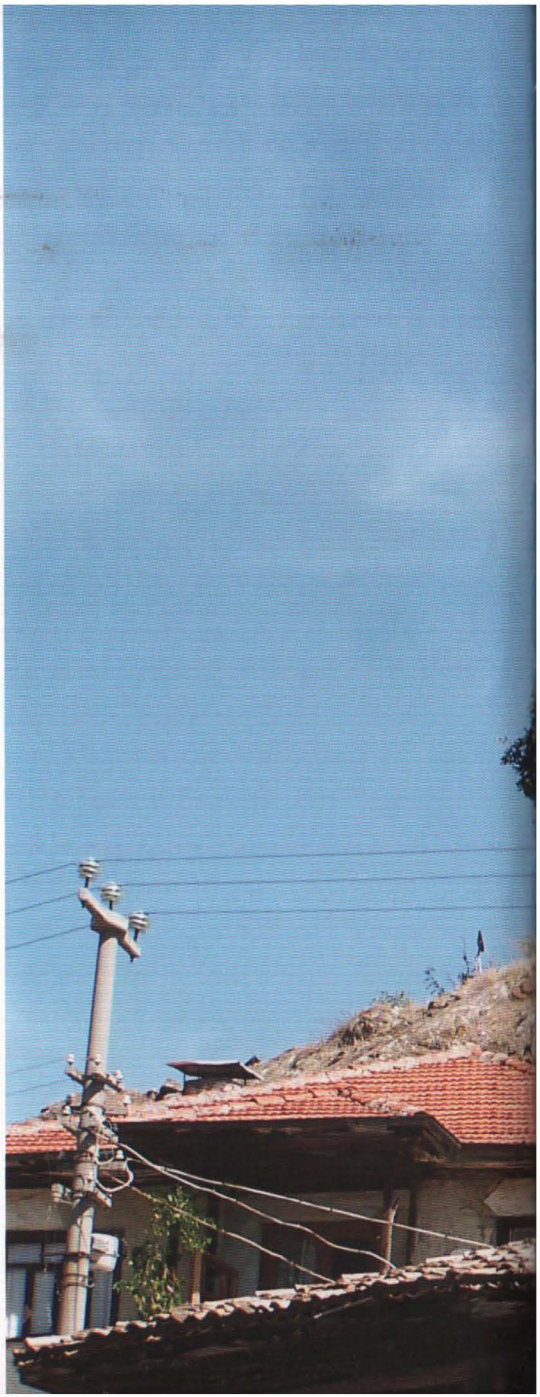
BOLU / MUDURNU SAAT KULESİ

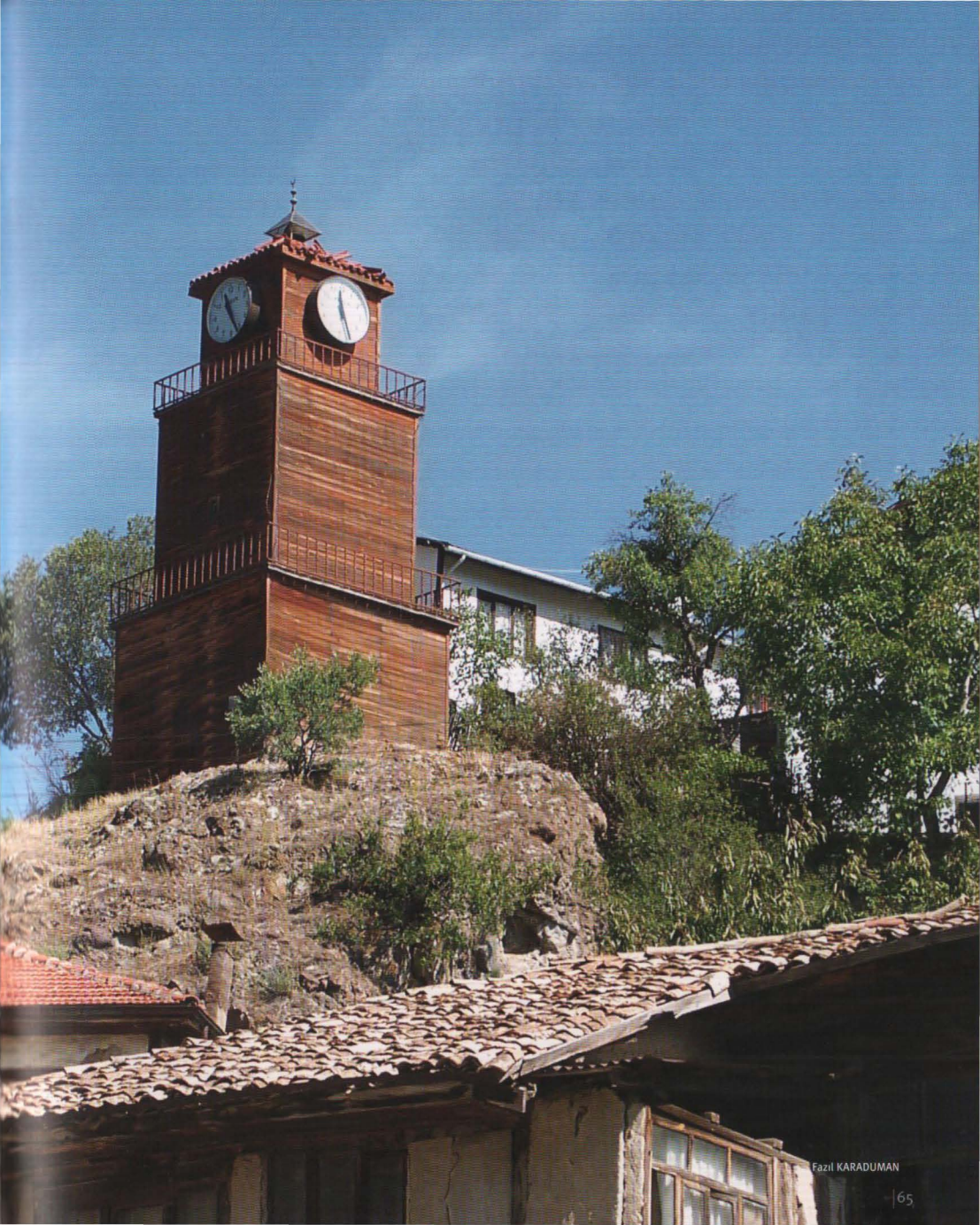
Manzaralı

Bolu'nun Mudurnu ilçesinin saat kulesi kente hâkim bir yamaç üzerinde yükseliyor. İlçenin ilk saat kulesi 1890-1891 civarında, Bizans döneminden kalma kalenin batısında yaptırıldıktan sonra 1900'de mahallenin tamamını yok eden yangın sırasında kül olmuş.

Kule, kaleden alınan taşlarla kent hapishanesinde kalan mahkûmlar eliyle 1905'te yeniden inşa edilmiş. Saatin, adı bilinmeyen bir Türk saat ustası tarafından yapıldığı biliniyor. Kule saati medrese hocalarından Salih Rüştü ve Davud Beyoğlu Ahmet Usta tarafından tamir edilmiş. Bu yapı 1960'ların başında bir başka yangında tekrar yandığında saati yeniden tamir eden Mustafa Kırkık yine aynı aileden geliyor.

Yaklaşık 3,80x3,80 metre boyutlarındaki kare plana oturan yaklaşık 12 metre yüksekliğindeki yapının batı, kuzey ve güney cephelerinde üç dairesel saat kadranı yer alıyor. Kulenin doğu yönündeki dikdörtgen kapıdan saat odasına 30 basamaklı bir merdivenle çıkılıyor. Mudurnu Saat Kulesi, çam kozalağıyla birlikte ilçenin simgesi.

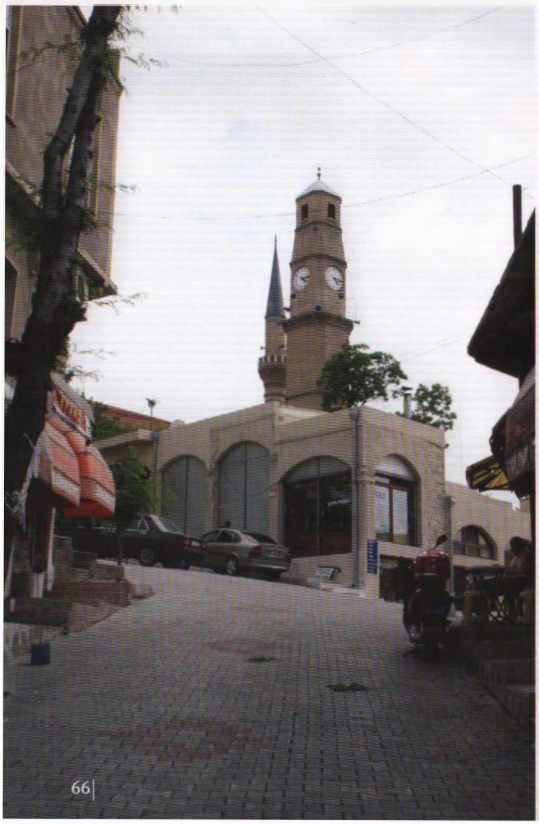

Fazıl KARADUMAN

BURDUR SAAT KULESİ

Depremden sonra

Burdur'un ilk saat kulesinin ahşap olduğu ve Konya Valisi Ahmet Tevfik Paşa tarafından 1830'ların başında, Alacapazarı'ndaki Ulu Cami'nin kuzeybatısında yaptırıldığı biliniyor. Bu yapı 1914 depreminde yıkılmış ve Kahyaoğlu Hacı Ali Emir tarafından 1936-1937'de aynı yerde yeniden yaptırılmış. Taş ustası Nuri Fazlı'nın imzasını taşıyan yeni kulenin demir tüccarı Hacı Rıza tarafından finanse edildiği ve J. F. Weule-Bolkenen marka saatin de onun hediyesi olduğu rivayet ediliyor. 1971 depreminde zarar gören yapı, 1988'de restore edilmiş.

Yaklaşık dört metrelik kenarları olan kare planlı yüksek bir kat üzerinde, karenin köşelerinin pahlanmasıyla oluşturulan sekizgen gövdeli, yaklaşık 30 metre yüksekliğindeki kule, aşağıdan yukarıya doğru incelerek silmelerle altı kata bölünüyor. Demir parmaklıklı balkonla çevrili dördüncü katta dört cephede saat kadranları yer alırken beşinci kat eğimli bir biçimde incelerek en üstteki, her cephesinde küçük aydınlık pencereleri bulunan altıncı kata kaide oluşturuyor.

Tepesinde bir alemle son bulan Burdur Saat Kulesi, süslemeden uzak yalın çizgileriyle kent merkezinin simgelerinden biri olmayı sessizce sürdürüyor.

Halil SIMSIĞ

BURSA / TOPHANE SAAT KULESİ

Nostaljik simge

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 29. yılı kutlamaları şerefine, 31 Ağustos 1905'te (bazı kaynaklara göre de 1906'da) törenle açılan Bursa Tophane Saat Kulesi'nin yapımı, kente birçok önemli yapıyı kazandıran Vali Reşit Mümtaz Paşa ve Belediye Reisi Mehmet Emin Bey döneminde 2 Ağustos 1904'te başlatılmış. Ama 1890'a ait kayıtlardan, mevcut yapının bulunduğu yerde Sultan Abdülaziz döneminde yaptırılan başka bir kulenin daha olduğu anlaşılıyor. Dört katlı ve kare planlı olduğu bilinen eski saat kulesinin ne zaman ve nasıl yıkıldığı hakkında bilgi yok.

Bursa'ya tepeden bakan, Osman Gazi ve Orhan Gazi türbelerinin yer aldığı Tophane Parkı'ndaki kulenin yanında bulunan toplarla bayramlarda ve ramazanda hâlâ top atışları yapılıyor. Yaklaşık 33 metre yüksekliğindeki, 6,5x4,65 metre planlı, 6 katlı saat kulesine 89 basamaklı ahşap merdivenle çıkılıyor. Dairesel kemerli giriş kapısına dört basamakla ulaşılıyor. Silmelerle ayrılan katların cephelerinde, dairesel kemerli dörtgen birer pencere var. 90 santim çapındaki saat kadranları en üst kattaki cephelere yerleştirilmiş. Bu kat, sesi kentin dört yanından duyulan çanı da ağırlıyor. Bu katın üzerine de bir alarm düdüğü yerleştirilmiş. Günümüzde orijinali yerine, Hendekli saat ustası Kenan Eşme tarafından elektronik bir saat takılan kesme taş yapı, Bursa Belediyesi tarafından yangın gözetleme amacıyla da kullanılıyor.

2006'da onarım çalışmaları kapsamında, kulenin içinde yer alan merdivenler yenilenmiş, dış ve iç bölümlerde gerekli temizlik, bakım ve tamir çalışmaları yapılmış. Kent kartpostallarının vazgeçilmez konuklarından biri olan tarihi kulenin geceleri floresanla aydınlatılması ise zengin tarihi dokuya hiç yakışmayan bir zevksizlik örneği.

Osman TURGUT

BURSA / YENİŞEHİR SAAT KULESİ

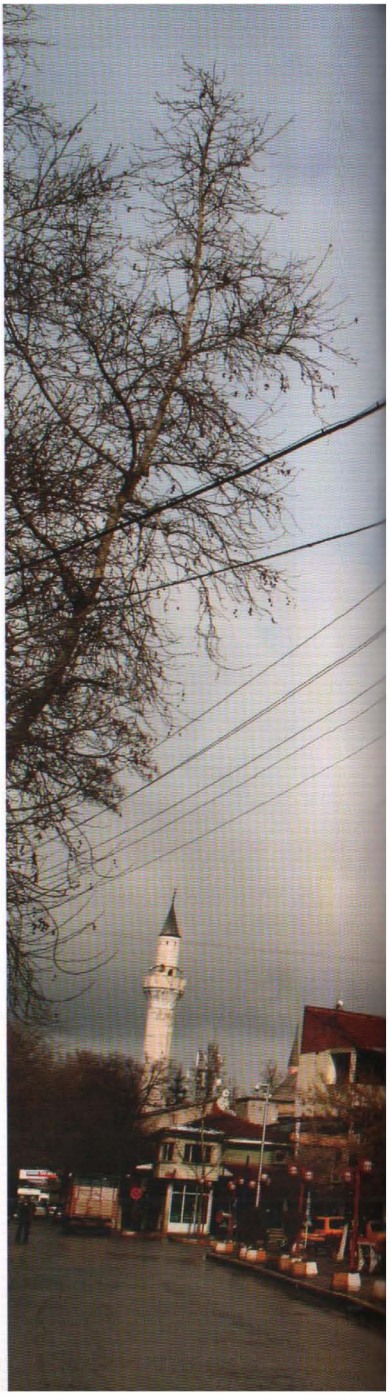
Osmanlı başkentinin zafer kulesi

Bursa'nın Yenişehir ilçesinde, Cumhuriyet Alanı üzerinde yükselen kule, Kaymakam Necmettin Bey ile Belediye Reisi Mehmet Gökgöz zamanında, 1935-1936'da inşa edilmiş. İnegöllü İbrahim Usta tarafından yapıldığı bilinen kulenin saatinin ise -kadranlarındaki imzadan yola çıkılarak- saat ustası Osman Nuri Körüstan elinden çıktığı anlaşılıyor.

"Zafer Kulesi" adıyla anılan anıtsal kulenin yerinde, 1906'da II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 30. yılı kutlamaları için bir başka kule olduğu biliniyor. Yeni saat kulesinin bir zafer anıtı olarak kabul görmesinin nedeninin Bursa'nın Yunan işgali sonrasında elde kalan silah ve demir aksan kullanılarak inşa edilmesi olduğu söylense de, yapımın 1920'deki işgalden 15 yıl sonra başladığı düşünüldüğünde, bu varsayım pek akla yakın durmuyor. Zafer vurgusunun özgün yapının işgal sırasında hasar görmüş olması yüzünden öne çıkarılmış olması daha makul bir ihtimal.

2,5 metre yüksekliğindeki dikdörtgen taş kaide üzerinde, çan köşkü dahil yedi katıyla 20 metreden fazla yükselen yapı, kenarları dar, cepheleri geniş sekizgen bir gövdeye sahip. Dar kenarlarda daire şekilli küçük aydınlatma pencereleri, geniş cephelerde de dikdörtgen pencereler yer alıyor. Dördüncü katı çevreleyen demir parmaklıklı balkona doğu tarafındaki kapıdan çıkılıyor. Dört dairesel saat kadranı ise altıncı katta.

Kulenin en zarif mimari elemanı olan Bursa kemerli ve balkonlu çan köşkü, dört tarafındaki çift sütunlarla desteklenerek yükseliyor. Kule küçük bir kurşun kubbeyle örtülü.
Yenişehir Saat Kulesi, Bursa'nın Osmanlı geçmişini yansıtan Tophane Saat Kulesi'ne bir Cumhuriyet anıtı olarak incelikle karşılık veriyor.

Gürhan ADANA

ÇANAKKALE SAAT KULESİ

Kubbeli köşk

Çanakkale'nin 19. yüzyıldan kalma en güzel yapılarından biri olan saat kulesi, II. Abdülhamid döneminde 1897-1898'de sancak beyi Cemil Paşa tarafından yaptırılmış. Bazı kaynaklarda da saat kulesinin yapımını Çanakkale konsolosu -veya tüccar- İtalyan Vitalis Gaptirole'nin finanse ettiği belirtiliyor. Yazılanlara göre, Vitalis tedavi için gittiği Fransa'nın Nice şehrinde hastalığından kurtulamayarak ölmüş ve bıraktığı vasiyetnameyle servetinden on bin Fransız altınını bir saat kulesi yapılması ve şehre su getirilmesi için Çanakkale'ye yollatmış.

Limanın hemen yanındaki Cumhuriyet Bulvarı'nda yer alan yaklaşık 20 metre yüksekliğindeki kule, 4,5 metrelik bir kare plan üzerinde. Ayvalık kesme taşından inşa edilen beş katlı yapı yukarıya doğru inceliyor. Güney cephesinde giriş kapısını içeren zemin katın kuzeyinde ise mermer kurnalı bir çeşme var. Kapı ve pencerelerle uyumlu kemerleriyle kuleyi tamamlayan çeşmenin üzerinde, 1997'de Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinin çalışmalarıyla Türkçe ve İngilizce'ye çevrilen, Şair Yesari ve Hattat Recep imzalı kitabe gözüküyor:

Pir şehinşahın zülal-i himmeti eyledi reyyan milleti
Barek Allahu hazret-i Abdülhamid oldu her ferdin medar-ı raveti
Ya ilahi sen bağışla millete iştimal etti cihane niğmeti
Munteşir envari şavi seraser herkezin artmakta mesudiyeti
O makkarrı hemişe hayr endişenin ola her yıl ömrünün her saati
Bunda saat var, burcunda var nazıra, çeşme var, ayine var kıldikkati
Birde afatı savaıktan masum eylemek üzre konuldu aleti
Bahusus etti Cemil Paşa gibi bundan gayrituri çok hizmeti
Hazreti Mevla müesser eylesin nice umrana o hali hasleti
Hame ran ol zevkaı şükran eyle astikanın işte budur himmeti
Aleti tezyin eyleyip tarihini söyle yahu geldi eşref saati

Birinci kat, dört cephesinde birer kapı bulunan demir parmaklıklı balkonla çevrili. Bundan sonraki katlar ise silmelerle ayrılıyor. İkinci kattaki dört cephede pencereler, üçüncü kattakilerde dairesel saat kadranları yer alıyor. En üstte, çanı ağırlayan çokgen formlu köşk, üzerindeki kurşun kaplı basık kubbesiyle saat kulesine özel bir mimari kimlik kazandırıyor.

Saati hâlâ işleyen Çanakkale Saat Kulesi, kentin simgelerinden biri olmayı sürdürüyor.

ÖZEL ÇORBA VE
DÖNER SALONU
ÇAĞCIMIR
OKULLAR PAZARI

Oğuz EBETÜRK

ÇANAKKALE / BOZCAADA MERYEM ANA KİLİSESİ SAAT KULESİ

Çan-saat

Bozcaada'nın Rum Ortodoks cemaate ait, ibadete açık tek kilisesi olan Bozcaada Meryem Ana Kilisesi'nin zarif çan kulesi aynı zamanda saat kulesi olarak hizmet görüyor. Rum mahallesinin tam ortasında konumlanan yapının Venedikliler zamanına giden bir geçmişi olduğu düşünülüyor.

Giriş kapısında 1869 tarihi okunan yapının avlusunda yükselen yaklaşık 28 metrelik dört katlı kulesi, zaman içinde aşınıp parça parça dökülmeye başlayınca, 1980'li yıllarda kısmen sökülerek metal kafes içine alınmış.

Kulenin ikinci ve üçüncü katlarında birer çan yer alıyor. Katlar arasındaki geçişin metal düz merdivenlerle sağlandığı yapının dört sütun üzerinde yükselen saat odasının bulunduğu katta dairesel saat kadranları yer alıyor. Kule, tepesindeki metal parmaklıkla çevrili metal haçla son buluyor.

Restorasyon çalışmalarına 2006'da başlanıp 2007'de tamamlanan Bozcaada Meryem Ana Kilisesi Saat Kulesi, ada siluetini belirleyen en önemli Bozcaada yapılarından biri. Kilise yalnızca Pazar günleri düzenli olarak yapılan ayin sırasında ziyaret edilebiliyor.

ÇANAKKALE / GELİBOLU SAAT KULESİ

Savaşta yokolan tarihi kule

Eşsiz güzelliklere sahip Gelibolu'nun bir zamanlar tıpkı Çanakkale gibi etkileyici ve güzel bir saat kulesine sahip olduğu biliniyor. Kent için yine bir mihenk taşı olan Gelibolu Hükümet Konağı'nın yanında yer aldığı görülen saat kulesi, Anadolu'daki birçok saat kulesiyle birlikte, 1901'de Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yılı onuruna yaptırılmış.

Fotoğraflar ve kartpostallardan yola çıkılarak beş katlı olduğu görülen kare planlı taş kulenin ikinci ve üçüncü katlarının tüm cephelerinde pencereleri bulunuyordu. Kare tabanlı bir plan üzerine kesme taştan inşa edildiği görülen kulenin dördüncü katında, dört cepheli dairesel kadranlı saat yer alıyordu. Beşinci kat ise ahşap sütunlar üzerine oturtulmuştu. Çanın yer aldığı sivri çatılı çatının yaklaşık 16 metre yüksekliğe ulaştığı tahmin ediliyor.

Yapının I. Dünya Savaşı sırasında, Gelibolu muharebesi sırasında yerle bir edildiği biliniyor. Bugün kartpostallarda yaşayan Gelibolu Saat Kulesi, anılmaya değer eşsiz bir yapıttı.

Gallipoli

ÇANKIRI SAAT KULESİ

Yerinden edilen çan saati

1948'de Belediye Başkanı Halim Bayram tarafından Dikiciler Arastası'ndaki yerinden kaldırılarak Alibey Mahallesi, Güdük Minare Sokağı'ndaki bugünkü yerine monte edilen saat kulesinin tarihine ait çelişkili bilgiler var. Bazı kaynaklarda 1860'ta kentin belediye başkanı Hacı Efe tarafından yaptırıldığı yazılıyken diğerlerinde Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yılı onuruna 1901'de inşa ettirildiği belirtiliyor. İnebolu yoluyla Çankırı'ya getirildiği rivayet edilen saatin 1860'ta veya 1866'da- Sultan II. Abdülhamid tarafından hediye edildiği de -resmi belgeler dahil- çeşitli kaynaklarda yer alıyor. Tahta 1876'da çıkan sultanın o tarihlerde bunu yapması pek mümkün olmadığı için 1901 versiyonu akla daha yakın gözüküyor.

2,50x2,50 metre boyutlarındaki beton kaide üzerinde, yaklaşık 15 metre yüksekliğindeki 2,30x2,30 metrelik kare planlı yapı, alçakgönüllü ve yalın bir tasarıma sahip. Dışı Bağdadi sıva, içi ahşap arası dolgu olarak inşa edilmiş. Kuleye ahşap bir merdivenle çıkılıyor. Basık kurşun kubbeyle örtülü üst kısmında, dört cephedeki dairesel saat kadranlarının altında demir parmaklıklarla çevrili bir balkonu, kadranların üstünde de dairesel aydınlatma pencereleri bulunuyor. Pencereler iyi bir akustik de sağlıyor. Dört yüzeyinde saat kadranı olan kuleden çan sesinin iyi duyulabilmesi için saat odasına küçük aydınlatma pencereleri açılmış.

Çankırı Saat Kulesi, halk arasında Çan Saati adıyla biliniyor.

ÇORUM SAAT KULESİ

Çınlayan

Uzun yıllar Çorum'un en yüksek yapısı olarak şehrin ortasında yükselen saat kulesi, Ali Suavi olayında oynadığı rolle II. Abdülhamid nezdinde ayrıcalıklı bir yer edinen Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın doğduğu kente armağanı. 1894'te inşa edilen kulenin çanı -bir kiliseden alındığı da rivayet edilir- paşa tarafından özenle seçilerek İstanbul'dan gönderilir. Hasan Paşa'nın cüssesinden geri kalmayan büyüklükteki çanın merkez köylerden duyulacak kadar güçlü sesi kentin belleğinde öyle yerleşir ki, Çorumlular için saat kulesinin adı "Çan Saati" olur çıkar. Daha sonra yapılan incelemelerin de kanıtladığı gibi, yıllardır aynı noktaya vuran tokmağın oluşturduğu oyuk, bu gür sesi giderek hafifletmiş, ama anısı dilden dile dolaşarak ağırlığını bugün bile kaybetmemiştir.

27,5 metre yüksekliğinde, 3,9 metre çapındaki kule, sekiz köşeli bir plana oturuyor. Yapıya 81 basamaklı spiral bir merdivenle çıkılıyor. Demir parmaklıkla çevrili şerefeye kadar olan bölümüyle minareyi andıran kulede, dört cephede yer alan 1,50 metrelik çaptaki saat kadranları, ikinci bölümündeki dikdörtgen gövde üzerinde bulunuyor - Roma rakamlı iki kadranda IV yerine IIII kullanılmış olması ilginç bir ayrıntı. Kadranlardan sonra, her kenarında baklava şekilli birer pencere açılmış olan bölüm ve kubbe gelmekte. Giriş kapısındaki Muhammed Nuri Bektaşi (Korman) tarafından yazılan kitabede ise Hasan Paşa'ya övgüler sıralanıyor:

Şehinşah-ı zaman Abdülhamid Han-ı keremkarın
Ferman-ı kiramından Hasan Paşa'yı bihemta
Bütün evkatını vakf eyledi ihya-ı hayrata
Muvaffak eylesun her dem anı amaline mevla
Bu saat kulesi ez cümle hayrat-ı güzininden
Yapıldı yumn-ü evferle bu şehri eyledi ihya
Çıkup bir vakt-i eşrefde yazıldı babına tarih
Bu mikat-i celili yaptı bak Lütfi Hasan Paşa
(Transkripsiyon: Nuri Boydaş)

Kulenin ustalarının Macar olduğu, yapımında kullanılan taşların Çorum dışındaki Kavşut adlı ocaktan alındığı söyleniyor. Hasan Paşa'nın, "Çorum'a su mu getireyim, 200 talebe mi okutayım, yoksa saat kulesi mi yaptırayım?" sorusuna şehrin ileri gelenlerinin "saat kulesi" diye cevap verdiği de kulenin tarihini renklendiren rivayetler arasında.

Bayburt Saat Kulesi'ne örnek oluşturan yapı, 1976 ve 2006'da bakımdan geçmiş. Ama Türkiye Mimarlar Odası Çorum İl Temsilciliği, yapılan analizlere dayanarak, yapının çürük taşla onarıldığını ve eskisinden daha dayanıksız olduğunu belirtiyor. Telafi edilemez bu hata, birçok saat kulesi gibi Çorum Saat Kulesi'nin de pek özenle korunamadığını gösteriyor.

ÇORUM / ALACA SAAT KULESİ

Kavşağı bekleyen saat

Çorum'un Alaca ilçesinde, Yozgat-Çorum hattıyla Ankara-Tokat yolunun kesiştiği kavşakta, tam merkezde yükselen 2001 tarihli Alaca Saat Kulesi, ilçenin o dönemde belediye başkanlığını yapan Fuat İstanbullu zamanında inşa edilmiş.

Kare planlı dörtgen yapı, dairesel kaidenin üzerine yerleştirilen beton prefabrike bir strüktürden oluşuyor. Köşeleri beton sütunlarla çevrili cepheler vernikli doğal taşla kaplı. Dört cephesinde kare saat kadranları yer alan kulenin üst bölümünü oluşturan kırmızı kubbeli köşk, sütunlarla desteklenen dairesel kemerli aydınlatma pencerelerine sahip. Saat kulelerinin üzerinde, dört tarafta Alaca belediyesinin logoları bulunuyor. Köşk, alemli ve üç boğumlu tepeliğe sahip bakır kubbeyle son buluyor.

Mevcut binaların yüksekliğiyle yarışmayarak kavşağı belirleyen Alaca Saat Kulesi, ilçenin önemli bir meydanını kucaklar gibi duran konumuyla "yerine yakışan" bir yapı. Ama kulenin alt kısmında yer alan yol işaretleri mimari bütünlüğü bozuyor.

ALAÇA BELEDİYESİ
1905
Tokat
Yozgat
Çorum
HOTEL
Coca-Cola
TÜRK TELEKOM
TTNET ADSL

ÇORUM / SUNGURLU SAAT KULESİ

Emsal alınan

Çorum'un ilçesi Sungurlu'nun Belediye Meydanı'nın ortasında yükselen saat kulesi, ilk yapıldığında öyle beğenilmiş ki, 1892'de (bazı kaynaklara göre 1891'de) Kaymakam Edip Bey tarafından inşa ettirildikten sonra, komşu kentler Yozgat ve Çorum'da da ardı ardına benzerleri yaptırılmış. Kule, Yozgat'taki muadiline de imza atan Yozgatlı Şakir Usta'nın elinden çıkma. Saat mekanizmasının Çorumlu İbrahim Usta tarafından yapıldığı, çanın ise Amasya'da görevli bir Alman konsolos tarafından hediye edildiği söyleniyor.

Yaklaşık 19 metre yüksekliğindeki kare planlı yapı, 2,5x2,5 metre boyutlarında ve kesme kum taşı blokları kullanılarak inşa edilmiş. Kule, mimari strüktürüne özel bir espri kazandıran dalgalı ahşap çatısıyla birlikte, silmelerle sekiz kata ayrılıyor. Geniş saçaklı çatı içinde saat çanı ve çevresinde, armut biçimli aydınlatma pencereleri var. Baharda, üzerindeki leylek yuvasıyla gözleri şenlendiren çatının hemen altında, dört cephede yer alan saat kadranlarının mekanizmaları 1982'deki restorasyon sırasında -ne yazık ki- elektronik makinelerle değiştirilmiş. Kuzeye açılan dairesel kemerli kapıdan ahşap merdivenlerle çıkılan kulenin altıncı katı ise demir parmaklıklı balkonla çevrili.

2002'de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı kabul edilen yapı, tehlike sinyallerini 2005'te balkonundan koparak düşen parçalarla vermiş. O tarihte koruma çemberine alınmış, çeşitli bürokratik prosedürler sonucunda restorasyonuna ancak Mart 2009'da başlanmış. Sungurlu Saat Kulesi, mayısta bitirilmesi planlanan yenileme çalışmalarının ardından eski görkemiyle kenti canlandırmaya devam edecek.

Turgut TARHAN

DİYARBAKIR'IN SAATLİ ÇEŞMESİ

Vakit kaybı

Diyarbakır'da, II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yılı kutlamaları kapsamında, 1900 yılında yaptırılan Hamidiye Sanayi Mektebi yanında bir saatli çeşme de inşa ettirildiği biliniyor.

19. yüzyılın sonunda Diyarbakır'da sınırlı bir gelişme gösteren ve Hıristiyanların tekelinde olan sanayiyi desteklemek üzere açılan Hamidiye Sanayi Mektebi, parasız yatılı eğitim vereceği Müslüman çocuklarından zanaatkârlar, özellikle de marangozlar ve demirciler yetiştirmek üzere yola çıkmış. Ayrıntılı bir vizyon ve misyon açıklaması içeren nizamnamesiyle bugün birçok araştırmaya konu olan okulun açıkça modernist hedefleriyle sultanın yine modernist ve ilerlemeci saat merakı örtüşüyordu.

Üç katlı okulun içinde yer alan süslü bir mescit, dört kurnalı bir hamam, kırk yataklık bir hastane, sekiz koğuş ve dört oda yer alırken, yanında, güzel bir saatli çeşme de yaptırıldı. Okul, çeşme, namazgâh, tenezzüh ve numune bahçeleri görkemli bir törenle açıldı. Daha sonra sırasıyla Milli Eğitim Hizmet Binası, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin bir bölümü, Hasanpaşa İlköğretim Okulu olarak hizmet veren okul günümüzde Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Hizmet Binası olarak kullanılıyor, ama yanındaki saatli çeşme, muhtemelen Cumhuriyet'in ilk yıllarında yıkılmış.

Fotoğraflarda, kare planlı ve dört köşesinde sütunlar bulunan çeşmenin ortasından küçük bir kulenin yükseldiği ve üzerinde dairesel bir saat kadranının yer aldığı görülüyor.

SEYHMUS DİKEN ARŞİVİ

DÜZCE SAAT KULESİ

Çağdaş anıt

Yeniden yaptırılması için adına Facebook grupları kurulan tarihi Düzce Saat Kulesi 1925'teki yangında harabeye dönmüştü, ama Düzce'nin 40 metre yüksekliğinde yeni bir saat kulesi var artık.

Tosyalı İbrahim Usta tarafından 1901'de tamamlandığı bilinen, Cedidiye Camisi yakınlarındaki altıgen planlı tarihi kule tüm katlarını çevreleyen balkonlarıyla panoramik manzara terasları da sunuyordu. Nisan 2009'da ince işleri hâlâ tamamlanmamış olan yeni kule de görkemi açısından eskisiyle yarışacak nitelikte.

Anıtpark Meydanı'ndaki iş merkezi önünde yükselen yeni yapının taban alanı 25 metreka-

re ve eski kule gibi, her beş metresinde manzara platformu oluşturan balkonlara sahip. Kulenin haftanın günlerine göre farklı renklerde ışıklandırılması düşünülüyor. Asansörle çıkılacak yapının bir tarafında dijital gösterge, diğer tarafında saat kadranı yer alıyor.

Düzce Saat Kulesi, eskiye öykünmemesiyle diğer yeni muadillerine göre daha gözüpek durarak, tarihi bir yapıyı yeniden yapmanın mümkün olmadığını, her çağın yalnızca kendi anıtını üretebileceğini hatırlatan ve çağına uygun çizgiler taşıyan bir yapıt.

DÜZCE / AKÇAKOCA SAAT KULESİ

Eski caminin minaresinde

Türkiye'nin yeşil tatil kasabası Akçakoca'da yükselen saat kulesi 1990'ların başında yıkılıp yerine yenisi yapılan eski Akçakoca Merkez Camii'nin günümüze kalan minaresi üzerinde yer alıyor.

Akçakoca Meydanı'nda bulunan eski minare üzerinde inşa edilen, minare planını yineleyerek kenarları dar, cepheleri geniş sekizgen planlı olarak tasarlanan saat kulesi, kurşun kubbeyle örtülü. Yapının dört cephesinde dairesel saat kadranları bulunuyor.

Kesme taştan minare gövdesinin üzerindeki geometrik desenlerin incelikli örüntüsü, yapıya özgün bir kimlik kazandırıyor. Minareden kalan bölüm üzerinde, alt kısımda, yıkılan camiye ve yeni kuleye ilişkin bilgilerin yer aldığı bir yazıt bulunuyor.

Dinlenme amaçlı tekerlekli bankların yer aldığı meydanın zemin taşlarıyla uyum içindeki Akçakoca Saat Kulesi, birçok yeni saat kulesinden farklı olarak, geçmiş bir mimari elemana işlev kazandıran ve bunu yaparken de yapının bütünlüğünü bozmayan, benzersiz bir yapıt.

AKÇAKOCA MERKEZ CAMİİ
AKÇAKOCA HALKI
AKÇAKOCA BELEDİYESİ
AKÇAKOCA
ESKİ
MERKEZ CAMİİ
MİNARESİ . 1954
MERKEZ CAMİİ
BAĞIŞ KUMBARASIDIR

EDİRNE SAAT KULESİ

Memleket Saati

Edirne'nin günümüze yalnızca kalıntılarıyla ulaşan saat kulesi kalenin dört büyük kulesinden ayakta kalan tek burç üzerinde yükseliyordu. 1884'te, Valisi Hacı İzzet Paşa tarafından inşa ettirilmiş. Yapı, dört katlı olarak ve aşağıdan yukarıya daralacak şekilde düzenlenmiş. Her katta camsız aydınlatma pencereleri bulunan ahşap kulenin en üst katında, dört cephede dört saat kadranı yer almasına karşılık Fransa'ya ısmarlanan saati ancak iki yıl sonra monte edilmiş. Burcun üzerindeki şu kitabe, kulenin tarihini saptamamıza imkân veriyordu:

Muhyi-i Mülk-ü milel hazreti Sultan Hamid
Kim Huda kılmada zâtın nice hayre alet
İşte bu hayrı da vali Hacı İzzet paşa verdi
Tesise delaletle bu şehre ziyned yazdı
İhmamına Hafız Güherî
Bir tarih verdi bu şehre şeref Kulede elhâk saat 1330 (1886)

Bir süre sonra çıkan yangında harap olan kule Aralık 1893'te, bu kez taş ve tuğladan yeniden yapılmış ve sekizgen bir plan üzerine oturarak, burcun en alt kısmından başlayarak toplam 48 m yükselmiş. 1887'de başlayan inşaatın mimarı Edirne Belediyesi mühendislerinden Avadis Efendi'ymiş. 27 Nisan 1894 tarihli Servet-i Fünun'da yayımlanan yazıdan kulenin Anadolu'daki benzerlerinden farklı olarak tam bir yangın kulesi olmak üzere inşa edildiği biliniyor. 11,5 m çapındaki 40 m²'lik ilk katta tulumbalar ve diğer yangın ekipmanları yer alırken aynı boyutlardaki ikinci ve üçüncü katta 40 itfaiyeciyi birden ağırlayacak sofa ve oturma yerleri bulunuyormuş. 9,5 m çapındaki dördüncü katta 7 m yüksekliğindeki iki odadan biri itfaiye şeflerine ayrılmış, küçük olan ikincisi çay ocağı olarak kullanılmış. Dördüncü katın çapı ise 9,5 m. Kullanılmayan 7,5 m yüksekliğindeki beşinci katın çapının 6,5 m'ye düştüğü belirtiliyor. Ziyaretçiler için düzenlenmiş olan altıncı kat ise 3,5 m yüksekliğinde ve 5 m çapındayımış. Saatin yerleştirildiği yedinci kat 3,5 m çapında, 2,2 m enindeyken sekizinci kat, kadranlar ve çanı içeriyormuş.

Saati 1926'da Mustafa Şem'i Pek tarafından değiştirilen bu "cüsseli" neoklasik kulenin hazin sonu, Yeşilköy Ayastefanos Anıtı'na benzer şekilde, dinamitle gelmiş. Vatan gazetesinin Edirne ekinde çıkan Rezzan ve Ahmet Emin Yalman'ın kötü durumdaki yapıyı yeren yazısıyla harekete geçen belediye, İTÜ'den yıkım kararı aldırmış. Bir yıl sonraki depremden de zarar gören Edirne Saat Kulesi, 6 Temmuz 1953'te yerlebir edilmiş.

Gökhan TAN

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi,
Yıldız Albümü'nden

ELAZIĞ / MADEN SAAT KULESİ

Acil yardım!

Elazığ'ın Maden ilçesinde, içler acısı harabe haliyle yükselen, ama hâlâ güzelliğinden bir şeyler koruyan saat kulesinin trajikomik bir -hatta birkaç- hikâyesi var. 1994'te kulenin yanında yer aldığı eski Hükümet Konağı "kilise", tarihi kule ise "kilise çanı kulesi" olarak tescil edilerek koruma altına alınmış. Tescilleyen, Kültür Bakanlığı! 2002'de araştırmacı yazar Lütfi Ergene, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne başvurunca bu tarihi hatadan dönülmüş ve Kültür Bakanlığı eski tescil kararlarını iptal ederek, yeni tescil kararı almış. Kule 11 Nisan 2002 tarihli yeni karara göre, gerçekten olduğu gibi bir saat kulesi olarak tescil edilirken hükümet konağı da asıl statüsüne kavuşmuş. Maden Saat Kulesi'nin tuhaf yazgısı bu tescil hatasıyla da bitmiyor, bazı kaynaklarda tümüyle yokolduğu bile yazıyor.

Lütfü Ergene başta olmak üzere, 2005'ten başlayarak yıllardır süren, Meclis görüşmelerine konu olan restorasyon talepleri ise yapının eski Hükümet Konağı'nda yer alan İmam Hatip Lisesi içinde kalması nedeniyle geri çevriliyor.

Oysa kule, diğer Anadolu kulelerinden farklı bir mimariye sahip eşsiz bir örnek. "*Şeben-şâh bî-müdânî veliyy-i ni'metimiz Sultan Abdülhamid-i Sani Efendimiz hazretlerinin hedâyi-ı âsâr-ı mülûkânelerinden sâât-ı eyamı erbâb-ı hayata ilân içün Mutasarrıf-ı Liva Hayri Bey kullarının himmeti ve ahalinin nakd gayretleriyle bu havâlide ilk defa olmak üzere bin üç yüz on yedi sene-i hicriyesinde inşa olundu*" yazılı kitabesinde görüldüğü gibi, 1899'da, Mutasarrıf Hayri Bey öncülüğünde, Madenlilerin katkılarıyla yaptırılmış. Kesme taş ve tuğladan yapılma kulenin gövdesi, tuğla şeritlerle bezeli. Kare saat kadranları yokolmuş durumda.

Anadolu'da yapılan saat kulelerinin en güzellerinden biri olan Maden Saat Kulesi, yokolup gitmeden önce yetkililerden acil ilgi bekliyor!

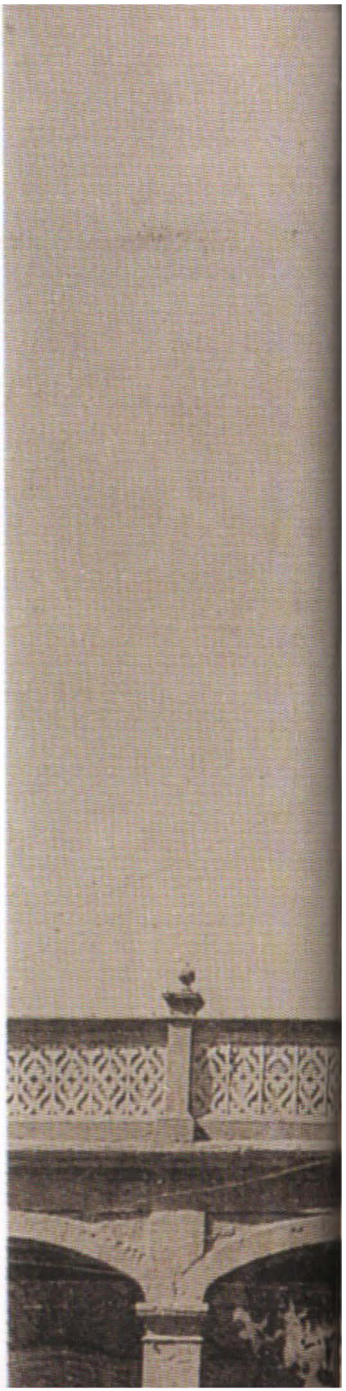
ERZİNCAN ASKERİ ORTAOKULU SAAT KULESİ

Geçmişte kalan

1891-1892 yıllarında Erzincan'ın ünlü yapısı Hamidiye Kışlası ile birlikte inşa edildiği düşünülen Erzincan Askeri Ortaokulu ve üzerindeki saat kulesinin kenti yerle bir eden 1939 tarihli depremle yıkılmış olduğu genel olarak kabul edilse de, bazı kaynaklarda depremden sonraki fotoğraflarda sağlam görüldüğü iddia edilerek, 1940 yılında Erzincan'ı yeniden vuran bir başka depremde yıkılmış olabileceği belirtiliyor.

Türk ordusuna birçok değerli subayı armağan eden, güçlü eğitimiyle tanınan Erzincan Askeri Ortaokulu, kent belleğinde önemli bir yere sahip.

Okulun müdüriyet binası üzerinde yer alan, barok etkili üç katlı güzel ahşap kule, yukarı doğru daralarak yükseliyordu. En üst katının dört cephesindeki Roma rakamlı dairesel saat kadranları yer alan yapının tepe noktasına da yuvarlak bir küre yerleştirilmişti ve bölümlerin köşeleri duvara bitişik sütunlarla sınırlandırılmıştı. Erzincan Askeri Ortaokulu Saat Kulesi, 19. yüzyıl ahşap Osmanlı mimarisinin eşsiz bir örneğiydi.

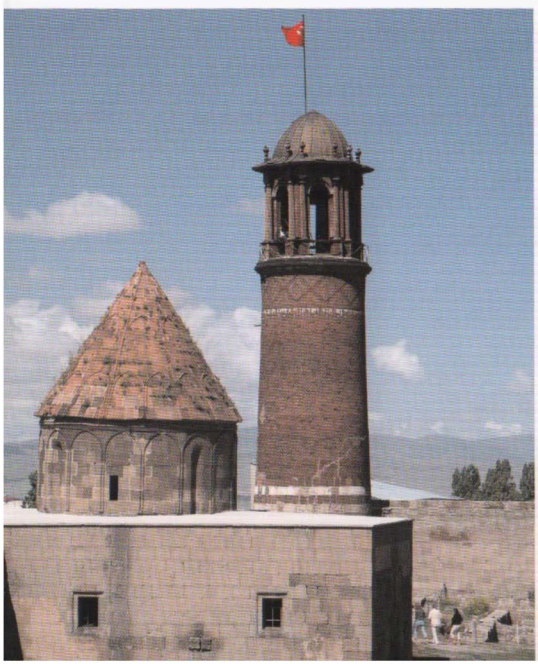
KEMAL ÖZDEMİR, *OSMANLI' DAN GÜNÜMÜZE SAATLER*, 1993

ERZURUM SAAT KULESİ

İlk Türklerden

Göynük ve Manisa saat kuleleri gibi kadransız bir saate sahip olan kule, Roma İmparatoru Theodosius'un imzasını taşıyan, 2000 metre yükseklikteki Erzurum İç Kalesi'nde yer alan İç Kale Mescidi'ne minare olarak, Saltuklu beyi Emir Gazi (1124-1132) zamanında yaptırılmış. İç kale duvarının bitişiğinde yükselen yapı, aynı zamanda bir gözetleme kulesi görevini de üstlenmiş.

Tepsi Minare veya basitçe Kule diye adlandırılan yaklaşık 21 metre yüksekliğindeki minareye sonradan saati ağırlamak üzere eklenen Barok etkili ahşap bölüm, 19. yüzyılda inşa edilmiş. Kesin tarih bilinmese de, Riter'in seyahatnamesinden yola çıkılarak, daha 1843'ten önce kulede bir saat olduğu tahmin ediliyor. Sultan II. Abdülhamid zamanında, Müşir Mustafa Paşa'nın Erzurum valiliği sırasında kuledeki kitabenin bir kısmı sökülerek yerine saat kadranı koyulmuş. Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında da bu saatin ve kadranının Ruslar tarafından söküldüğü biliniyor. Daha sonraki saatin ise İngiltere tarafından 1877'de hediye edildiği söyleniyor.

Saat kulesi, sur duvarları hizasına kadar iki renkli kesme taşla örülü, taş kaide üzerinde ise tuğla örülü silindirik bir strüktürden oluşuyor. Gövde, tuğlaların yatay, dikey ve çapraz dizilmesiyle örülmüş. Kuzey yönündeki kapıdan girilen kulenin gövdesinin üzerindeki kufi yazılı kitabede, "İkbal dininin ışığı, İslam'ın kutbu, devletin yardımcısı, milletin zahiri, arkası, meliklerin ve emirlerin güneşi Ebil Kasım oğlu Ebil Muzaffer Gazi İnanç Beygu Tuğrul içindir" yazılı.

Beyaz bir şerit halindeki kitabenin üzerine tuğladan baklava dilimli bezeme yapılmış. Kulenin tepesindeki, ikişerli sütunların taşıdığı kubbeli ahşap köşk ise saat odasını ağırlıyor.

Erzurum Saat Kulesi, Anadolu'nun ilk Türk beyliklerinden Saltuklular eliyle sürdürülen Selçuklu mimarlık geleneğini yansıtan eşsiz bir tarihi yapı.

Kerem YÜCEL

Turgut TARHAN

ESKİŞEHİR / SİVRİHİSAR SAAT KULESİ

Şehre karşı

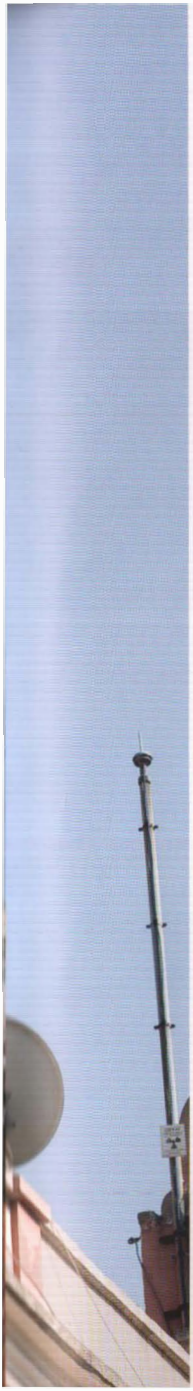
Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinde, şehre hâkim kayalık bir tepede yükselen saat kulesi, II. Abdülhamid zamanında, 1900 civarında Kaymakam Mahmud Bey ile Belediye Reisi Yüzügüllü Hacı Mehmed Efendi tarafından yaptırılmış

Yaklaşık 12 metre yüksekliğindeki kare planlı kule, iki ana bölümden oluşuyor. Alttaki iki katın ardından demir parmaklıklı balkonla çevrili katta saat odası ve çan kulesi yer alıyor. Basık kubbe kurşun kaplı. Güney cephedeki büyük siyah saat kadranları şehre bakıyorsa da büyük boyda Atatürk fotoğrafları ve bayrak levhaları yüzünden yapı gözlerden uzak kalıyor.

Nasrettin Hoca'nın ilçesinin simgelerinden olan Sivrihisar Saat Kulesi'nin dökme demirden yapılan, üzerinde "Don De Mr Ange Anotti" yazısı ile çiçek ve asma motifleri bulunan çanı, Aralık 2006'da çalınmış ve heyecanlı bir takip sonucunda, 2007'de Afyon'da bulunarak yerine yerleştirilmiş.

LYON

HATAY / İSKENDERUN ADLİYE SARAYI SAAT KULESİ

Tarihi binanın tarihi saati

Hatay'ın 1939'da anavatana katılmasından bu yana İskenderun Adliyesi olarak kullanılan kuzey-güney doğrultulu tarihi Adliye Sarayı binasının kuzeybatı köşesinde yükselen saat kulesi, günümüzde hâlâ mekanik saatiyle hizmet vermeyi sürdürüyor.

Önümüzdeki günlerde adliyenin yeni binasına taşınacak olmasıyla müzeye dönüştürülmesi planlanan tarihi bina, Fransızlar zamanında 1925'te yapılmış ve postane binası olarak kullanılmış.

Bezemeli binaya ayrı bir güzellik kazandıran saat kulesi, köşeden yaklaşık 30 santimlik, çatıdan ise yaklaşık 3 metrelik bir çıkıntı oluşturuyor. Üzeri basık piramidal kubbeyle örtülü yapının üst tarafında, kuzey ve batı cephelerinde iki saat kadranı yer alıyor. Dikdörtgen silmelerden oluşan alınlıklarla çevrili kadranlar üzerinde, saatin Lyon'da yapıldığı ve Charvet marka olduğu yazılıyor. Kule alınlıklar üzerindeki geometrik desenler ve dendanlı bir düz çatıyla son buluyor.

İSTANBUL / BAKIRKÖY RUH VE SİNİR HASTALIKLARI HASTANESİ SAAT KULESİ

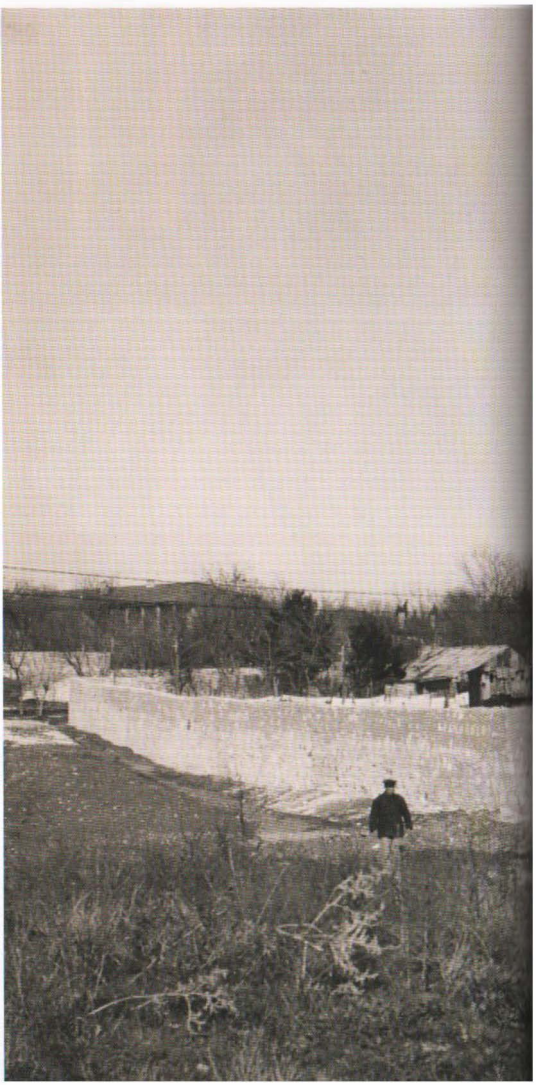
Eskiden

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Toptaşı Bimarhanesi'nin devamı olarak kuruldu. Türkiye'de modern psikiyatrinin kurucusu olan Başhekim Mazhar Osman'ın (1884-1951) Bimarhane'nin elverişsiz koşullarına çözüm getirmek amacıyla, hastaların nakledilebileceği uygun ve geniş bir alan arayışı sonucunda Bakırköy'de terk edilmiş Reşadiye Kışlası'nın arazisinde inşa ettirdiği yapı, Türkiye'nin en büyük akıl ve ruh sağlığı kurumu, eğitim ve araştırma hastanesi.

Hastaların da çalıştığı geniş bostanlara sahip hastane bahçesinde bir saat kulesi yükseliyordu. Eski fotoğraf ve kartpostallardan yola çıkarak kulenin, yapının silueti içinde ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu görülüyor. Deniz manzaralı saat kulesi, yeşillikler içinde zarif bir mimari eleman olarak hastaneyi belirliyordu.

Reşadiye Kışlası'ndan kaldığı bilinen kule saati bilinmeyen bir nedenle yerinden kaldırıldı; kule tek başına kaldı. Zaten bakımsız haldeki kule de 1999 depreminde toprağa gömüldü; şimdi bahçede, bir köşede boynu bükük beklemeyi sürdürüyor.

1990'lı yıllarda saat ustaları Şule Gürbüz ve Recep Gürgen tarafından depodan bulunan saatin onarılması ve kulenin yeniden kaldırılması çabaları sonuçsuz kalmış. Ama hem saat hem kule hâlâ mevcut olduğu için bu tarihi yapıya bir gün tekrar kavuşmak mümkün.

BAKIRKÖY RUH VE SİNİR HASTALIKLARI HASTANESİ ARŞİVİ

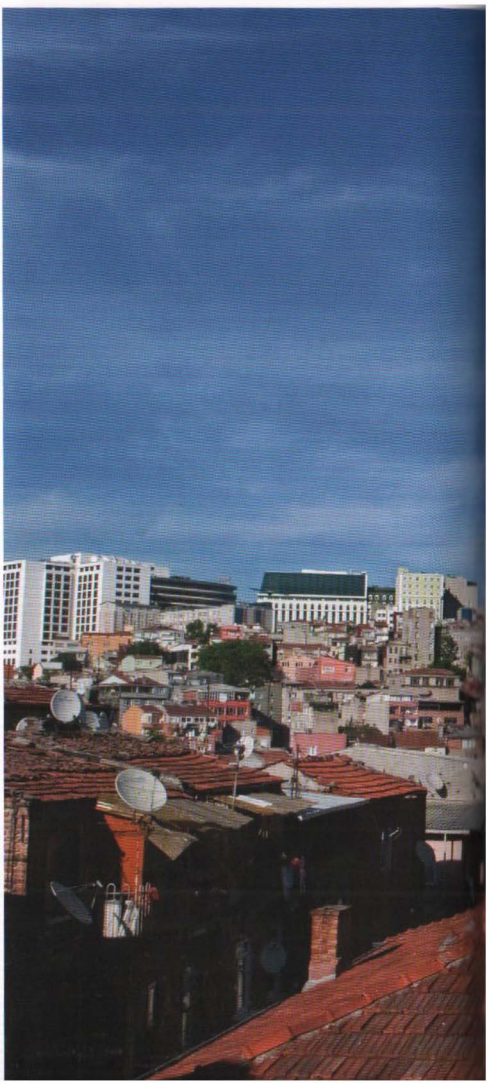
İSTANBUL / BEYOĞLU AYİOS KONSTANTINOS VE AYİA ELENİ KİLİSESİ SAAT KULESİ

Çanların arasında

İstanbul'da, Tarlabaşı Kalyoncukulluğu Sokağı'nda yer alan Ayios Konstantinos ve Ayia Eleni kilisenin inşasına, Tanzimat Fermanı ile yeni kilise inşa etme izni alındıktan sonra 25 Mart 1856'da başlanmış. 9 Nisan 1861'de Patrik II. Iohakim'in (1860-1863) kutsamasıyla ibadete açılan yapı Hıristiyanlığı ilk kabul eden Roma İmparatoru Konstantinos'un (306-337) annesi Elena'nın anısına yapılmış. Bitinya'da doğan Eleni, Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra yoksullara yaptığı yardımlar ve kutsal yerleri ziyaretleri ile tanınmış ve ölümünden sonra azize ilan edilmiş. İmparator Konstantinos 312'de taht kavgası nedeniyle Maxentus ile savaşırken gökyüzünde hale ile çevrelenmiş kutsal haçı görmüş ve savaşı da onun sayesine kazandığına inanmış. Bu olaydan sonra şükran borcunu ödemek üzere Kudüs'e giden Eleni oradan Kutsal Haç olduğu kabul edilen röliği İstanbul'a getirmiş. İstanbul'da, ölümünden sonra azize payesi verilen Eleni'nin anısına yapılan çok sayıda kilise yer alıyor.

Yüksek duvarların çevrelediği bir avlunun ortasında yer alan, barok ağırlıklı eklektik üsluptaki kilise, bazilika ile Yunan haçı planın birleştirildiği bir plana sahip. Doğu ekseninde yarım yuvarlak üç apsis dışarıya çıkıntılı. Batı tarafında ise binanın iki tarafında yüksek çan kuleleri bulunmakta. Dış cephede değişik pencere sistemleri kullanılan yapının narteksinin üzerindeki yarım kubbenin üstünde dairesel bir kadrana sahip bir saat kulesi yer alıyor.

Saat kulesi, yapının iki yanındaki iki çan kulesini dengeleyici bir rol oynuyor. Bir haçla sonlanan kulenin tepesinde yer alan çandan sonra tepede bir küçük haç daha yer alıyor.

Serhat KESKİN

İSTANBUL / BEYOĞLU ÇİÇEK PASAJI CEPHE SAATİ

Bozuk güzel

Galata Bankerleri adıyla tanınan Rum bankerlerden biri olan Hristaki Zografos Efendi, yanan Naum Tiyatrosu'nun arsasını satın almış ve Rum mimar Cleanthy Zanno'ya projelerini çizdirerek bu arsa üzerine, yeni bir tip çarşı ve apartman olacak bir bina yaptırmış.

1874-1876 yılları arasında yaptırılan binanın altında o sıralar Pera'da moda olan Paris tarzında düzenlenmiş 24 dükkân ve üstünde 18 lüks daire bulunuyordu. Dükkânların oluşturduğu pasaja Hristaki Pasajı, binaya ise Cité de Pera adı verildi, ama Rus kızların pasajda açtıkları çiçek tezgâhları nedeniyle bugün bina Çiçek Pasajı adıyla biliniyor. Günümüzde pasaj bir meyhane ve birahane çarşısına dönüşmüş durumda.

1978'de bir gece aniden çöken bakımsız bina, 1988'de belediyenin ve pasajı kurtarmak için kurulan derneğin girişimiyle onarıldı ve aynı özellikleriyle yeniden hizmete sokuldu. Geniş bir alana yayılan yoğun süslemeli taş bina 19. yüzyıl eklektisizminin tipik bir örneğini oluşturuyor.

Pasajın İstiklal Caddesi'ne bakan girişinin en üst katının orta bölümünde, bugün yalnızca yelkovanı kalmış bir saat kadranı yer alıyor. Saate eklenmiş olan insan başı figürü dikkat çekici. Bozuk olan saat mekanizması pasajın derneği tarafından onarılmak istense de yeterli mali kaynak olmaması nedeniyle bu gerçekleştirilemiyor.

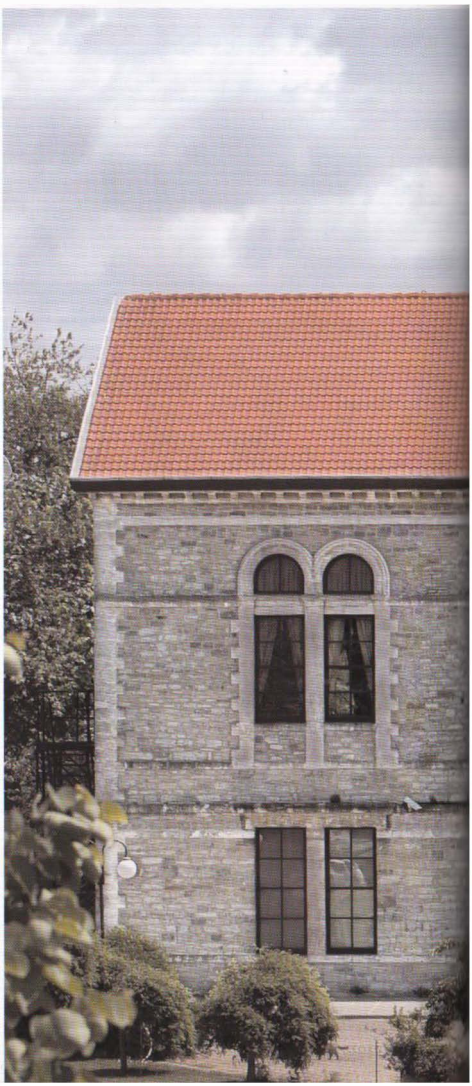

Serhat KESKİN

İSTANBUL / BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ ALBERT LONG HALL BİNASI SAATİ

Saatli Bina

Robert Koleji Yüksekokulu'nun 1971'de Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesiyle kurulan Boğaziçi Üniversitesi'nin Bebek Kampüsü'ndeki en güzel yapılarından biri olan Albert Long Hall binasının çatısındaki dairesel kadranlı saat, yapıdan bir kademe öne çıkan duvarda yer alması ve üstündeki müstakil üçgen çatısıyla bir saat kulesi görünümü yaratıyor.

Robert Kolej'in kurucularından Cyrus Hamlin'in oğlu Alfred Hamlin tarafından, mevcut binaların yetersiz kaldığı düşünülerek 1862'de yaptırılan yapı, Rumeli Hisarı kalesinin yapımında da kullanılan ve kampüsteki taş ocaklarından çıkarılan taş kullanılarak inşa edilmiş. Binanın mimarının Columbia Üniversitesi'nden Prof. Albert Dwight Foster Hamlin olduğu biliniyor. İnşaatı ise Mr. Burness adlı bir İskoç işadamı üstlenmiş. O dönemde İstanbul'un tanınmış simalarından olan Burness, okulun diğer yapılarının yapımında da rol almış.

Dört katlı binanın birinci katında iki kimya laboratuvarı, ikinci katında dershaneler, fizik ve fen laboratuvarları, üçüncü katta toplantı salonu, dördüncü katta da toplantı salonu balkonu ve org dairesi bulunmaktaydı. Üst katta bulunan salondan küçük şapele ve okuma bölümüne geçiliyordu. Kolejin hocalarından Bizans uzmanı Van Millingen'in kız kardeşi Mrs. Davies tarafından dekore edilen yapı, bir süre müze ve kütüphane bölümlerini de içerdi.

Öğrencilerin "Saatli Bina" adını verdiği yapının saati, büyük saat ustası Mustafa Şem'i Pek'in imzasını taşıyor. Albert Long Hall Binası'nın saati bugün hâlâ hizmet vermeyi sürdürüyor.

Gökhan TAN

İSTANBUL / BÜYÜKADA SAAT KULESİ

Adanın başladığı ve bittiği yerde...

İskeleden iner inmez karşınıza çıkan saat kulesi, adanın içine giden tüm yolların merkezinde yükseldiği için, Büyükada'nın hem başlangıç hem bitiş noktasını işaret eden mihenktaşı. Özellikle adanın günübirlik ziyaretçileri için başıboş anlık mutluluklarla dolu bir tatil gününün vaadini ve karaya -tatil sonuna- dönüşün hüznünü simgeliyor.

Jak Deleon'un Büyükada Anıtlar Rehberi adlı kitabından alınan bilgilere göre, İskele Meydanı'na 1923'te yerleştirilen kulenin o tarihten kalma fotoğraflarında, saatin kulenin üzerinde değil, yanında yer aldığı görülüyor. Günümüzde sivri külâhın tepesini belirleyen pirinç alemin yerine daha önce bir rüzgârgülü ve bunun dört yanında sayvanlı posta kutularının varolduğu biliniyor. Eski kulenin üzerine oturduğu dairesel çim tabandan açılan yollarla ulaşılan kutular daha sonra kaldırılınca, bu aralıklar tamamen çimle örtülmüş.

1950'lerde alçakgönüllü ama zarif kulenin yanındaki revaklı binaya yerleştirilen daha büyük saat kadranı, gelen tepkiler yüzünden yerinden kaldırılmış.

Geçirdiği restorasyonun ardından çiçek ve bitki motifli vitraylarla bezenen yapı, adaya inen kalabalığı selamlamayı sürdürüyor.

Serhat KESKİN

İSTANBUL /
DENİZ HASTANESİ SAAT KULESİ

Haliç'te zaman

1821'de şehri yakıp yıkan İstanbul yangınının ardından yeni binalara ihtiyaç duyan Bahriye Mektebi için Cezayirli Hasan Paşa'nın harap haldeki evinin satın alınıp yıktırılmasıyla 1827'de yapımına başlanan 1838 tarihli Kasımpaşa Deniz Hastanesi binası, 1852'ye dek okul olarak kullanılmış.

Bahriye Merkez Hastanesi adıyla da bilinen hastane 1931'de bir süre Gölcük'te, Nureddin Paşa Köşkü'nde faaliyet göstermeye başladıktan sonra, 1934'te, İstanbul'un ihtiyacı gözetilerek yeniden bu binaya taşınmış. Bu zaman içinde yapının Deniz Acemi Erler Talim Taburu'na yatakhane ve kışla olarak tahsis edildiği biliniyor.

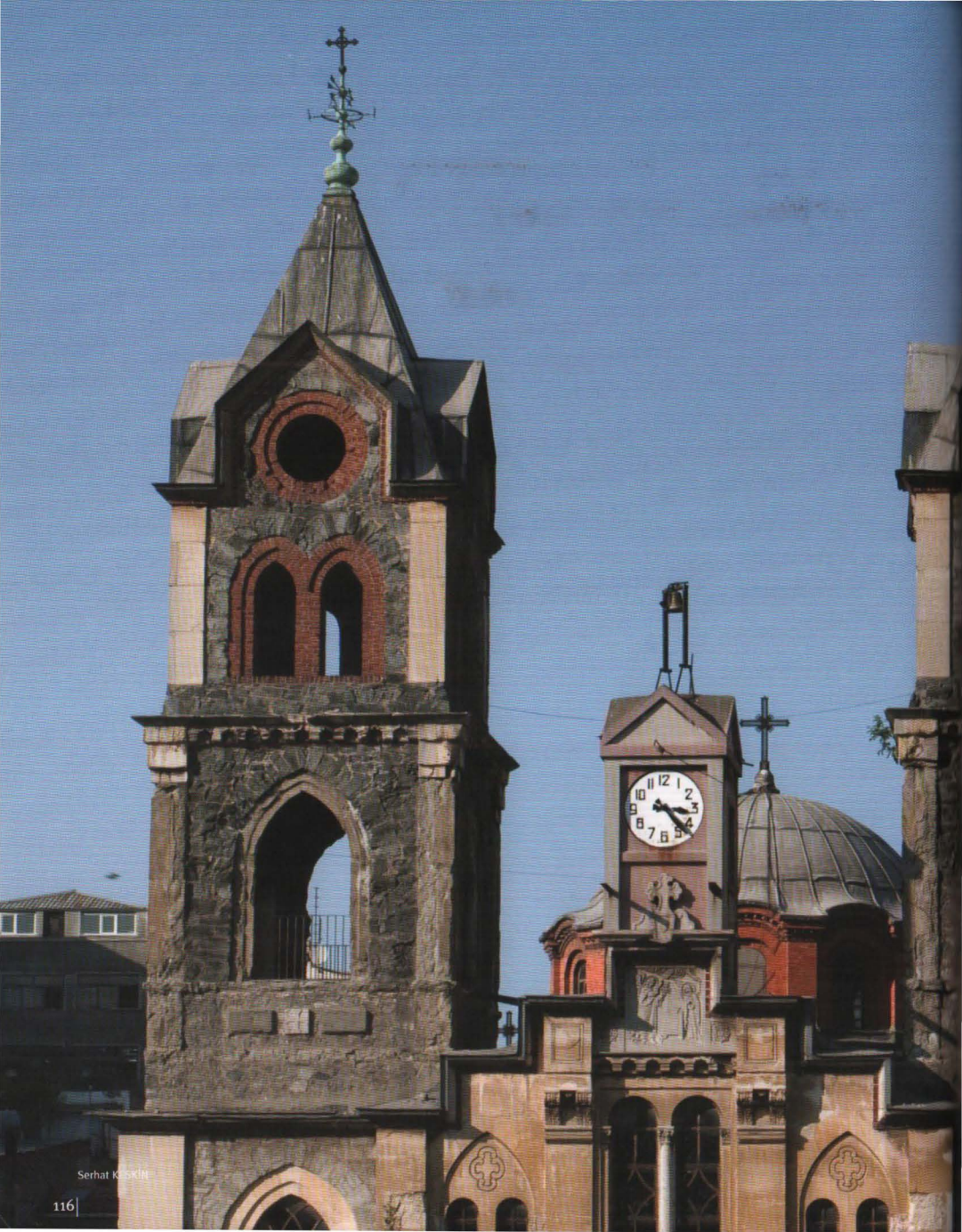
Binanın güneye, denize bakan orta kapısı üzerinde kare planlı bir blok halinde yükselen üç katlı saat kulesinin katları arasında balkonlar yer alıyor. Yukarı doğru kademeli olarak daralan kulenin kenarları sütunlarla belirlenmiş. Yassı bir kubbeyle örtülü kule, bayrak direğiyle tamamlanıyor.

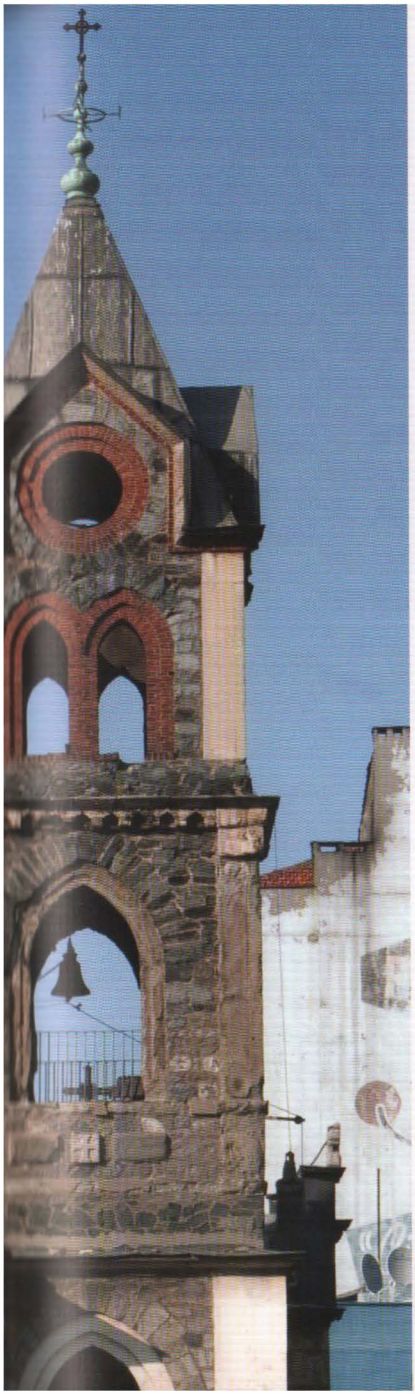
1859 tarihini taşıyan Arap rakamlı özgün saati bugün Deniz Müzesi'nde sergilenen Deniz Hastanesi Saat Kulesi, içinde yer aldığı binaya özel bir kimlik kazandırdığı gibi, Haliç'ten bakıldığında kent siluetini de hareketlendiren zarif bir yapıt.

Serhat KESKİN

İSTANBUL / DOLAPDERE PANAYİA EVANGELİSTRİA KİLİSESİ SAAT KULESİ

Küçük

İstanbul, Beyoğlu ilçesinde, Dolapdere'de, doğuda Kasap Hurşit Sokağı, batıda Hacı İlbel Sokağı, kuzeyde Mirimiran Sokağı arasında, mevcut bir ahşap kilisenin arsası üzerinde yer alan Panayia Evangelistria Kilisesi'nin yapımına 1877'de başlanmış. 16 yılda bitirilerek 1893'te ibadete açılan kilisenin ithaf edildiği Panayia, İsa'nın annesi Meryem'in Doğu kiliselerinde kullanılan adı. Davud sülalesinden İoakim ve Anna'nın çocuğu olan Meryem, uzun zaman çocuk sahibi olamayan ebeveynleri tarafından, Tanrı'ya şükran ifadesi olarak küçük yaşta tapınağa sunulmuş. 14 yaşında Nasıralı Yusuf ile nişanlandırılan Meryem'e Tanrı katında kutsandığı bildirilerek, evlenmeden bir çocuk doğuracağı ve adının İsa olacağı melek tarafından söylenmiş. İsa'nın sonsuza dek Tanrının Oğlu olarak bilineceği de kendisine müjdelenmiş. Kilise de Meryem'in Müjdelenişi'ne (Panayia Evangelistria) ithaf edilmiş durumda. Rus mimari stilinde inşa edilen kilisenin girişinin yanında da Theotokos Ayazması bulunuyor.

Doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen planlı yapı iki renkli düzgün Malta taşlarından inşa edilmiş. Kilisenin kendisi ise Yunan haçı plan tipinde tasarlanmış. Benzer ve simetrik olan cepheler silmeler ve kademelerle hareket kazanıyor.

Bir dizi kubbe ve tonozla örtülü kilisenin iki yanında, son derece yüksek sivri çatılı iki adet baldaken tipli çan kulesi yer alıyor. Kilisenin 2005 yılında çalınan 110 yıllık Rus çanının tınısı çok özel kabul ediliyordu. Çan kulelerinin ortasında da, dairesel bir saat kadranına sahip, dört tarafı sivri alınlıklarla sonlanan küçük bir saat kulesi bulunuyor. Panayia Evangelistria Kilisesi Saat Kulesi, altındaki mermer kabartmalarla ilgi çekici bir yapıt.

İSTANBUL / DOLMABAHÇE SAAT KULESİ

Bir İstanbul ikonu

Saat kuleleri İstanbul için hiçbir zaman Anadolu'da olduğu gibi bir buluşma noktası ve mihenktaşı olmadı, ama Dolmabahçe Saat Kulesi'nin ayrıcalıklı bir yeri var. Saray yapısı olmasıyla ve anıtsallığıyla farklı; ama ayrıca Vahdettin'in kaçışından Atatürk'ün ölümüne, işgal güçlerinin İstanbul'u törenlerle terk edişinden altıncı filonun denize dökülmesine dek birçok can alıcı tarihsel olayın en yakın tanıklarından olmasıyla kolektif bir simge. Türk filmlerinin vazgeçilmez mimari karakterlerinden olan kule, Sülün Osman'ın satışa sunduğu favori yapılardan da değil miydi?

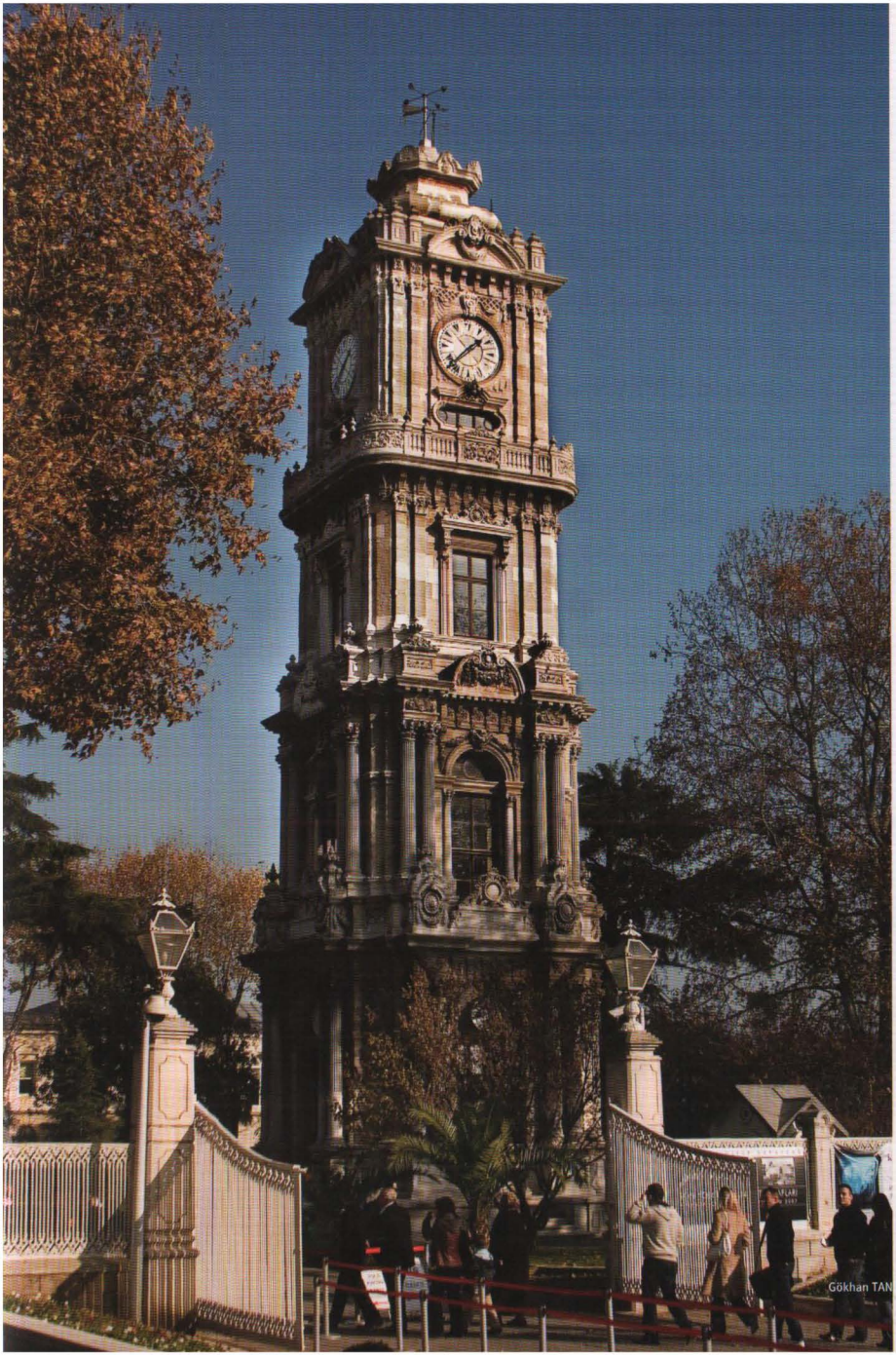
Dolmabahçe Sarayı'nı Sultan Abdülmecid 1842-1854 arasında yaptırmıştı. Sarayın saltanat kapısıyla Bezm-i Alem Valide Sultan Camii arasında yükselen saat kulesini ise II. Abdülhamid 1890-1894 arasında inşa ettirdi. Abdülaziz'in saltanatı sırasında Bayıldım Bahçesi'nde yapımına başlanan, ama sultanın tahttan indirilmesiyle yarım kalan Aziziye Camii'nin taşları kullanılarak inşa edilen, ampir ve barok üsluptaki eklektik süslemeli Dolmabahçe Saat Kulesi'nin mimarı olarak Balyan ailesinin değişik üyeleri gösteriliyor.

27 metrelik yapı, yükseldikçe daralan dört kattan oluşuyor. 12x12 metrelik bir platforma oturan 8,50x8,50 metre boyutlarındaki yapının tüm kenarlarında altışar basamaklı birer merdiven ve köşelerde iki katlı birer fıskiye yer alıyor. Zemin katın en göze çarpan süslemeleri, kapı ve pencerelerin iki yanında, mermer kaideler üzerindeki çifte sütunlar. Dışa taşan bezemeli yatay süslemelerle son bulan bu katta, cephelerin üçünde pencere, diğerinde ise kapı var ve her cephede, kemer kavislerin içinde 1898'de eklenen dört barometre kadranı yer alıyor. Kadranlar içinde bugün hâlâ varolan Fırtına-Rüzgâr, Yağmur-Mütehavvil, Eyi Hava–Sabit Hava ibarelerinden yola çıkarak hava durumunu izlemek mümkün.

Birinci katın cepheleri dikkati çekecek kadar süslü. Zemin kat sütunlarının üzerindeki madalyonlar, girlandlar, vazocuklar ve kıvrık çiçek motifleriyle hareket sağlanmış. Deniz ve kara cephelerindeki iki panoya birer mermer Osmanlı arması yerleştirilmiş. İkinci kat daha yalın özellikler taşıyor.

Köşeleri yuvarlatılmış parmaklıklı balkonla çevrili üçüncü katta, parmaklığın üzerinde belirli aralıklarla vazocuklar bulunuyor. Bu katta, perde kıvrımlarıyla süslü panolar içinde yer alan, Paul Garnier markalı Arap rakamlı saat kadranları saatçibaşı John Meyer tarafından yerleştirilmiş. Saat mekanizmaları ve çanın yerleştirilmesi amacıyla içeriden asma kat olarak ikiye bölünen üçüncü kat, saçak silmeleriyle son buluyor. "C" kıvrımlı kesik alınlıklar ise bu kattan, üstüne bir rüzgâr gülü yerleştirilen tepeliğe geçiş sağlıyor. Dolmabahçe Saat Kulesi'nin bir başka özelliği de kaidesinde bulunan su sebilleri.

2008'de, TBMM ile İtalyan Ticaret Merkezi ve İtalyan Restorasyon Derneği Assorestauro Servizi arasında imzalanan protokol kapsamında restorasyonuna başlanan Dolmabahçe Saat Kulesi, zengin bir anıtsal yapı koleksiyonuna sahip İstanbul'un simgeleri arasında yer almayı başaran eşsiz bir yapıt.

Gökhan TAN

İSTANBUL / GALATASARAY LİSESİ ÇATI SAATİ

Eğitim zamanı

Tarihi 1481'e dek uzanan Galatasaray Lisesi'nin bugün yer aldığı bina, yanan okul binasının yerine yaptırılmış. Önce Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi ağırlayan yapı, 1868'den bu yana lise binası olarak hizmet veriyor. 1870'teki Beyoğlu yangınından zarar gören okul binası 1907'de de yandıktan sonra yalnızca duvarları kalmış ve onarımı 1908'de -bazı kaynaklara göre 1909- tamamlanmış.

Özgün halinde Sarkis Balyan'ın imzasını taşıdığı bilinen "U" biçiminde aksiyal ve simetrik planlı yapıya bir çift pilastrla belirlenmiş eksen üzerinden giriliyor. Giriş kapısı, mermer sütunlarla taşınan bir çıkmanın altında yer alıyor. Bu mimari düzen saçak kornişinin üzerinde yükselen bir tepelikle tamamlanıyor. İçteki pilastrların daha yüksekte, dıştakilerin daha aşağıda kalarak topuzlarla sonlandığı tepeliğin daha önce basık kemerli, barok yanlamalara sahip bir mimari eleman olduğu ve 1908'den sonra yarım daire biçimine dönüştürüldüğü gözüküyor.

Yapının tam ortasında, çatıda yer alan bu tepeliği süsleyen, dairesel kadranlı Meyer marka saatin elektronik mekanizması bugün hâlâ öğrencilere saati hatırlatmayı sürdürüyor. Alçı kabartma bezemelerle çevrili saat kadranının altında kırmızı zemin üzerine yazılan sarı "Galatasaray Lisesi" yazısı lisenin renklerini belirliyor. Saat mekanizması günümüzde lisenin öğretmenler odasında yer alıyor.

Galatasaray Lisesi saatinin yer aldığı tepelik, yapının kusursuz simetrisini vurgulayan merkezi bir mimari eleman olarak hizmet veriyor.

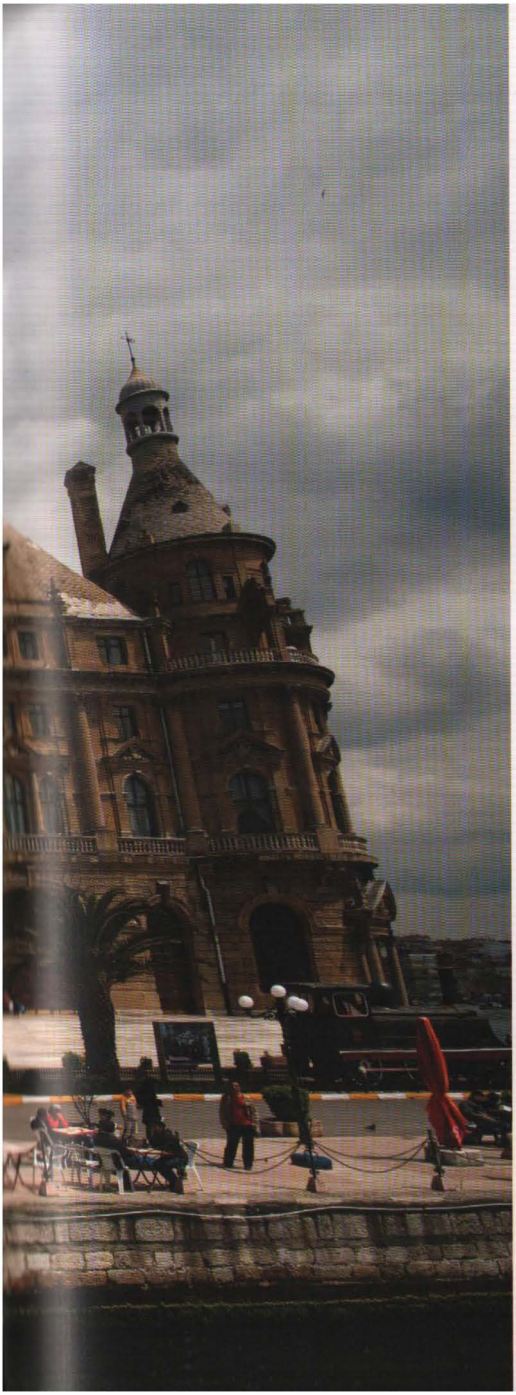

Gökhan TAN

Selim Uçar ÇAM

İSTANBUL / HAYDARPAŞA GARI ÇATI SAATİ

Geniş zaman

II. Abdülhamid döneminde, 1906'da yapımına başlanan ve 1908'de hizmete açılan, Alman Otto Ritter ve Helmuth Cuno imzalı Haydarpaşa Garı, İstanbul-Ankara demiryolu hattının başlangıç noktası olmasıyla simgesel öneme sahip olan ve görkemli mimarisiyle dikkat çeken eşsiz bir yapı. Aynı yerde daha önce bulunan ilk istasyon binasının yerine inşa edilen "U" planlı garın iki kolu farklı uzunlukta tasarlanmış. İç avlusu kuzeye, köşedeki kulelerin bulunduğu deniz cephesi ise güneye bakıyor.

Binanın güney cephesi, genel olarak Rönesans düzenini yansıtmakla birlikte, zemin kattaki sepet kulpu biçimindeki kemerler, pencere ve kapı alınlıklarındaki dolama dal kartuş ve girland gibi barok malzemeleriyle ve doğu ve batı cephelerdeki çıkmalarla gar, 19. yüzyıl eklektik üslubunu yansıtıyor.

Köşe kulelerinin taş balkon korkulukları, barok bezemeli üçgen alınlıklı pencereler, kat kornişleri ve pilastrlarla zenginleşen güney cephesinde, çatı üzerinde yer alan barok süslemeli alınlıkta dairesel kadranlı bir saat bulunuyor. Mekanizması çatıda yer alan saat, üzerine konan martılardan ötürü sık sık tamire ihtiyaç duyuyor.

İSTANBUL / İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SAAT KULELERİ

Kapı saati

Bugün İstanbul Üniversitesi'nin merkez binası olarak kullanılan yapılar kompleksinin Beyazıt Meydanı'na açılan anıtsal giriş kapısının iki yanında yükselen eklektik üsluplu iki kule, Mustafa Şem'i Pak imzasını taşıyan saatleriyle birer saat kulesi olarak da hizmet görüyor. Eski sarayın yer aldığı alanda 1826'da yaptırılan ahşap Serasker Konağı'nın yıkılmasıyla 1864-1866'da Fransız mimar Bourgeois tarafından tasarlanan ve uygulaması Mühendishane'den yetişen Ali Paşa tarafından yapılan Harbiye Nezareti Binası, Cumhuriyet'in ilanıyla, 1933'te İstanbul Üniversitesi adını alan Darülfünun'a bırakılmış.

Saat kulelerinin yer aldığı anıtsal yapı bugün üniversitenin yaya giriş kapısı olarak kullanılıyor. Kapının mimarı olarak da Fransız mimar Bourgeois'nın adı verilse de bazı kaynaklarda bu yapının, Londra'ya tahsile gönderilen ilk öğrencilerden mühendis Bekir Paşa'nın Abdülmecid döneminde (1839-1861) Yedikule'de inşa etmek üzere hazırladığı şehir giriş kapısı planına göre yapıldığı belirtiliyor. Kapı üzerindeki Şefik Bey hattı celi sülus kitabe 1865 tarihini taşıyor. İki tarafında, dendanlı saat kulelerini ağırlayan bu kapı, üç açıklıklı bir taç kapı şeklinde. Sütun grupları üzerine oturan üç kemerden ortada olan at nalı biçimlisi daha geniş ve daha yüksek olarak tasarlanmış. Kapı üzerinde, daha önce Abdülaziz tuğrası yer alan oval madalyonda bugün TC harfleri ve İstanbul Üniversitesi yazısı bulunuyor.

İki katlı kuleler ağırlıklı olarak oryantalist etkiler taşısalar da eklektik özelliklere de sahipler. Ön ve arka kısımlarında, öne çıkan orta bölüm daha geniş ve kenarlar daha dar olmak üzere üçlü bir yapılanma var, iki yandaki kenarlar düz ve diğer kenar kapıyla birleşiyor. İlk kattaki üç bölüm sivri kemerlerin ardındaki dairesel nişler halinde düzenlenmiş ve önlerinde demir parmaklıklı kapıları bulunuyor. Bir kule Sivil Savunma Uzmanlığı, diğeri PTT ve İstanbul Üniversitesi İktisadi İşletmesi olarak hizmet veriyor. Tek cephelerinde birer dairesel kadranı bulunan İstanbul Üniversitesi Saat Kuleleri, Beyazıt Meydanı'nı tamamlayan eşsiz mimari yapılar olarak kentin kültürel, mimari ve toplumsal belleğinin önemli parçaları.

Gökhan TAN

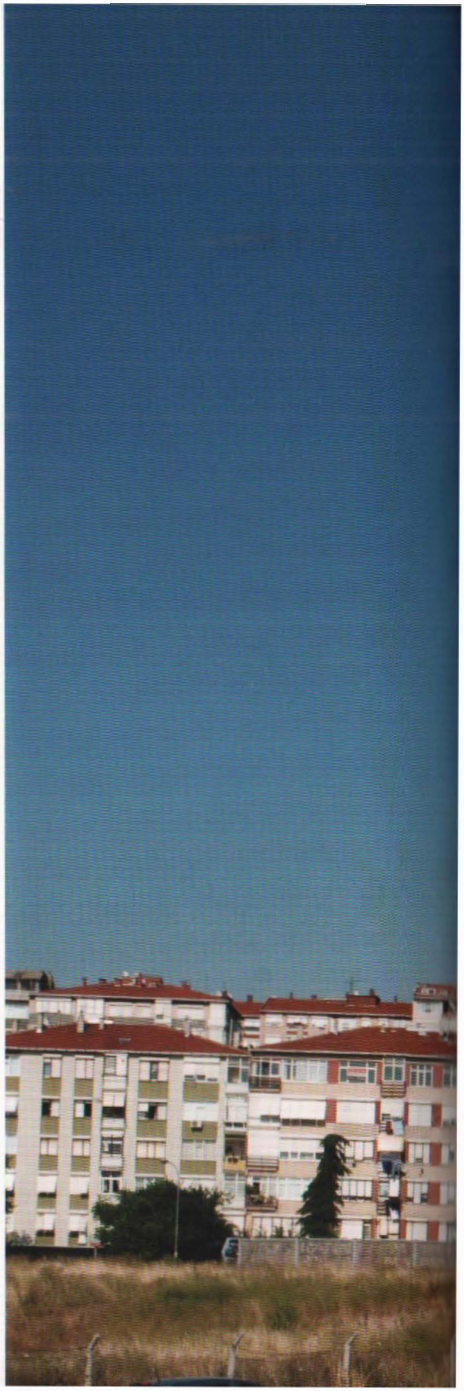
İSTANBUL / İŞ BANKASI KUMBARALI SAATİ

Vakit ve nakit

Türkiye İş Bankası'nın 1932'den başlayarak Türkiye'nin çeşitli noktalarına yerleştirdiği kumbaralı saatlerin çıkış noktasını, bankanın Ankara'nın meydanlarına reklam amaçlı olarak koymak istediği büyük kumbaralarla başlar. Dönemin valisi Nevzat Tandoğan ise buna ancak kumbaralar üzerine birer saat kadranı yerleştirilmesi ve böylece aynı zamanda halka hizmet sağlanması koşuluyla izin verebileceğini söyler.

Önce Taksim Meydanı'na ve Ankara'da Zafer Abidesi'nin bulunduğu alana yerleştirilen kumbaralı saatler, büyük rağbet görerek diğer kentlere de yayıldı. Büyük şehirlerde bu saatlerin tanıtıma büyük katkı yaptığını gören küçük şehir şubeleri de birbiri ardına bu yeniliği kendi kentlerine taşıdı. 1940'ların başında II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan durgunluğun ardından yeni kumbaralı saatler geldi.

Tıpkı saat kuleleri gibi bulundukları alanı simgeleyen, bazı meydanlara ad veren bu saatler, zamanla nostaljik birer objeye dönüştü. Günümüze kalan on küsur örnekten biri olan Hasanpaşa'daki bu kumbaralı saat gelip geçenlere zamanı haber vermeyi sürdürüyor.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
XII
LONGINES
III
VI
IX
İstanbul doğasına
Acıbadem'de
kavuşuyor...
akasya

İSTANBUL / MARMARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ SAAT KULELERİ

Şahane

Haydarpaşa'da, Tıbbiye Caddesi üzerinde yükselerek Selimiye Kışlası ile İstanbul'un Anadolu yakasının siluetini oluşturan Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin deniz cephesindeki ana girişin iki tarafında iki saat kulesi yer alıyor. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane binası olarak Sultan II. Abdülhamid döneminde, 1895'te yapımına başlanan sade ve işlevsel planlı oryantalist eklektik yapı, deniz cephesinde, orta pavyondaki altın yaldızlı saltanat armasında belirtildiğine göre 1900'de tamamlansa da, törenle açılması 1903'te gerçekleşmiş. Alexandre Vallaury ve Raimondo D'Aronco imzalı bina, 1934-1984 arasında Haydarpaşa Lisesi'ne evsahipliği yaptıktan sonra yeniden tıp fakültesi işlevini üstlenmiş.

Ortalarındaki, birbirleriyle bağlantıyı sağlayan alınlıkta büyük bir Osmanlı armasının yer aldığı dairesel kadranlı saat kuleleri, büyük sivri kemerli pencere düzenleriyle Selçuklu medreselerinin çifte minareli anıtsal girişlerini anımsatıyor. Biri alaturka, diğeri alafranga ayarlı kuleler, köşeleri pahlanmış kare kesitli gövdelerinin üzerinde kübik biçimleriyle yükseliyor.

Yapının iki ucundaki şerefeli diğer çifte kulelerle birlikte hem binaya hem kent siluetine hareket kazandıran çift kuleler, eşsiz bir binanın eşsiz mimari tamamlayıcıları oldukları kadar, İstanbul'un mimari ve kültürel mirasının da yapıtaşları.

İSTANBUL / SAINTE PULCHERIE LİSESİ
ÇATI SAATİ

Şefkat rahibeleri

Taksim'de, İstiklal Caddesi'nin arkasındaki tarihi Fransız lisesi Sainte Pulcherie'nin cephesi, bugün çalışmasa da içinde yer aldığı tepelikle yapıya hareket kazandıran bir saate sahip. Çatıdaki bezemeli üçgen alınlıklı, barok yanlamalı ve bezemeli tepelikte yer alan saat kadranının altında, silmelerle çizilen yatay bir çerçeve içinde, yapının yapım yılını gösteren 1890 tarihi okunuyor.

1846'da Saint Vincent de Paul adıyla, bugünkü Fransız Konsolosluğu'nun da kullandığı hastane binasında, Filles de Charité mensubu rahibelerin (Şefkat Rahibeleri) yönetiminde açılan okul daha sonra başka binalarda varlığını sürdürmüş. I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla Türkiye'yi terk eden rahibeler savaş sonrasında geri döndüklerinde okulu yeniden yaşatmak isteyince Cizvit papazlar erkek okulunun yer aldığı 19. yüzyıl sonundan kalma bugünkü neoklasik binayı onlara armağan etmişler.

1927'de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanan okul, 2000 yılına kadar orta okul olarak eğitim verdi. 2000 yılından bu yana lise olarak hizmet veren Sainte Pulcherie binasının tam ortasında, girişin üzerinde yer alan saat tepeliği, dönemin yapılarında sıklıkla kullanılmış bir mimari eleman.

1890

Gökhan TAN

İSTANBUL NUSRETİYE (TOPHANE) SAAT KULESİ

İstanbul'un ilk saatli kulesi

Dolmabahçe ve Yıldız saat kuleleri gibi bir caminin adını taşıyan, İstanbul'un en erken tarihli saat kulesi Nusretiye -diğer adıyla Tophane- Saat Kulesi, muadilleri kadar güzelse de onlar kadar talihli olamamış. 1913'te geçirdiği yangının ardından, 1950'lerde, Menderes döneminde yapılan yol çalışmaları sırasında Nusretiye kasrının yanındaki yerinden ayrılarak, gümrük antrepolarının karşısına yerleştirilmiş - aynı komplekstеki çeşme Maçka'ya taşınmış, diğer birçok yapı ise yokedilmiş. Halen zevksiz nargile kahveleriyle Salıpazarı gümrüğü arasına sıkışmış halde İstanbul Modern'in bahçesinde yer alan kulenin çevresi depo olarak kullanılıyor, bakımsızlıktan harabeye dönüşmek üzere. Eskiden dört adet olan saat kadranlarından bugüne yalnızca ikisi kalmış, İngiliz yapımı çalarlı mekanizması ise beklenebileceği gibi çalışmıyor. Bu yazgıyı değiştirmek üzere önce müzenin sahibi Eczacıbaşı grubu tarafından olmak üzere, 2010 İstanbul Avrupa Kültür Başkenti kapsamında da yapının yenilenmesini amaçlayan çeşitli restorasyon projeleri gündeme getirilmiş durumda.

Nusretiye Saat Kulesi, III. Selim zamanında inşa edildikten sonra ünlü Firuzağa yangınında kül olan Arabacılar Camii'nin yerine II. Mahmud'un 1822-1826 arasında yaptırdığı ve Vak'a-i hayriyye diye bilinen yeniçeri ocağının kaldırılmasını kutlamak üzere başarı anlamındaki nusret sözcüğünden yola çıkarak Nusretiye diye adlandırdığı caminin merkezde olduğu kompleks içindeydi. Asıl olarak, daha sonra Sultan Abdülmecid tarafından inşa ettirilen Nusretiye Kasrı'nın saat kulesi olan yapı, kaidesindeki güney pencere üzerindeki Abdülmecid tuğrasından yola çıkılarak, 1848-1849'a tarihleniyor. Çelişen bilgiler olsa da genel olarak mimarının Bali Balyan olduğu kabul ediliyor.

İstanbul'un diğer cami kulelerine benzer şekilde aşağıdan yukarıya doğru incelen ampir stilli 15 metre yüksekliğindeki yapı, kenarları 4,35 metre uzunluğunda bir kare plana oturuyor. Saçak şeklindeki üç sıra enine silmeyle, kubbesi dahil, dört kata ayrılıyor. Zemin katındaki çift sütunları, birinci katta İyonik başlıklı yivli silmelere dönüşürken, ikinci kattaki sütunların yanında kabartma şeklindeki bitkisel süslemeler yer alıyor. Zemin katın sütunları arasındaki dairesel kemerli kapıdan kuleye çıkılıyor. Birinci kattaki silmelerin ortasında bulunan dikdörtgen pencerelerin üst köşeleri küçük konsollarla, üzerleri ise kemerli saçakla bezeli. İkinci katta, ortada dairesel kemerli pencereler var. Üzeri kubbeyle örtülü üçüncü katta ise lak toplar arasına yerleştirilmiş olan saat kadranları yer alıyor. Akrep ve yelkovanları yitip gitmiş iki kadranın üzerinde Eski Türkçe "Zenit" yazısı okunabiliyor. Tepesindeki boş sancak direğiyle bir tarafa atılmışlığının hüznünü bir kat daha hissettiren Nusretiye Saat Kulesi, ince işlenmiş bir mücevheri andıran formunu korumayı her şeye rağmen başarıyor.

İSTANBUL / SİRKECİ GARI SAAT KULELERİ

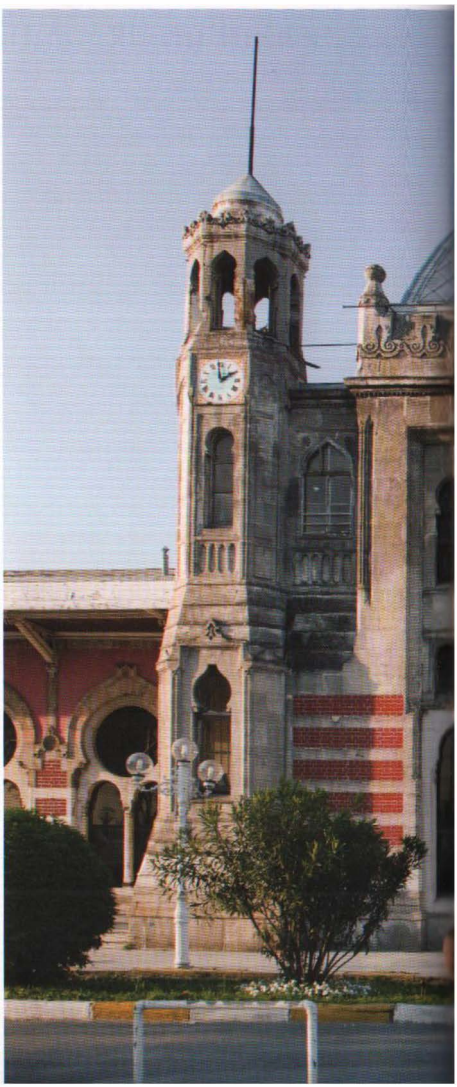
Şark Ekspresi

II. Abdülhamid zamanında, 1890'da hizmete açılan August Jachmund imzalı Sirkeci Garı, batı eklektisizmiyle bölgesel ve ulusal stillerin bir arada kullanıldığı benzersiz bir yapı. Bina, granit mermer ve Marsilya-Aden'den getirilen taşlarla inşa edilmiş. Cephede kullanılan tuğla bantlar, dairesel ve sivri kemerli pencereler, ortada yer alan ve Selçuklu döneminin taçkapılarına selam gönderen giriş kapısı ve bezemeli taş çatı parapetleriyle özgün bir mimari kimliğe sahip olan istasyon binası, efsanevi Şark Ekspresi'nin varış noktasını oluşturuyor. İlk yapıldığında gar taraçalar halinde denize dek uzanmaktaydı.

Binanın ortasındaki geniş tonozla örtülü birimin iki yanında yer alan iki saat kulesi, zengin süslemeli gara iki düşey hatla hareket kazandırıyor. Yukarıdan aşağıya doğru daralan taş kaide üzerinde oryantalist kemerli pencerelere sahip iki kat üzerinde, üç cephesinde bulunan saat kadranlarının göbek kısımları maviye boyalı; yan kısımlarına ise kahverengi süslemeler yapılmış. Kadranların üzerindeki oryantalist sivri kemerli aydınlık pencereli köşkler yapıdan ayrılarak ayrı birimler halinde yükseliyor ve yine oryantalist bezemeli parapetlerle çevrili yüksek birer kurşunlu kubbeyle son buluyorlar. Kubbelerin üzerinde de birer bayrak direği yer alıyor.

Hem kadranlar üzerinde hem de garın ikinci katındaki ofislerde yer alan iki saat odasında, küçük birer dolapta bulunan saat makinelerinde, "Paul Garnier, Paris" sözcükleri yazılı.

Sirkeci Garı Saat Kuleleri, tarihi gar binasının mimari bütünlüğünü tamamlayan iki eşsiz mimari eleman olarak hizmet vermeyi sürdürüyor, ama bir saat ilk günkü gibi işlemeyi sürdürürken ikinci kuledeki saat, garda yapılan restorasyonun ardından çalışmıyor.

Cüneyt OĞUZTÜZÜN

Gökhan TAN

İSTANBUL / ŞİŞLİ ETFAL HASTANESİ SAAT KULESİ

D'Aronco'dan eşsiz bir Doğu-Batı sentezi

II. Abülhamid'in sekiz aylıkken ölen kızı Hatice Sultan'ın anısına etfal -çocuklar- için inşa ettirdiği 1899 tarihli Şişli Etfal Hastanesi'nin bahçesinde sultanın emriyle 1907'de yaptırılan anıtsal saat kulesi, aynı zamanda mescit ve minare işlevlerini de içermesiyle özel bir örnek. Hastane yayınlarında, kulenin projesinin hastanenin başmimarı ve Mühendishane-i Hümayun hocalarından Mahmud Şükrü Bey tarafından hazırlandığı belirtiliyor. Ama Udine Kent Müzesi (Civici Museum) arşivinde kule ve mescidin mimar Raymond d'Aronco tarafından tasarlanmış imzalı bir projesi ve eskizlerinin bulunması, Abdülhamid'in himayesinde İstanbul'a birçok Art Nouveau yapı armağan eden İtalyan mimarın bu yapının da müellifi olduğunu kanıtlıyor. Diğer belgelerde ise d'Aronco'nun yapının gözetimi için bir başka İtalyan mimar olan Felix Pellini'nin adını verdiği açıklanıyor. Sonuçta, d'Aronco'nun projesinin kullanıldığı, ama uygulamanın büyük olasılıkla F. Pellini tarafından yapıldığı ve Mahmud Şükrü Bey'in katkısının resmi düzeyde kaldığı düşünülmekte.

D'Aronco'nun projesi, yapıyla büyük benzerlikler taşıyor. Zemini 10x13 metrelik dikdörtgen planlı yapının 0,70x0,70 metrelik dört çift ayak tarafından taşınan düz atkılı bir örtüsü ve kiremit kaplı bir çatısı bulunuyor. D'Aronco'nun projesinde mescidin içine yerleştirilmiş olan kulenin uygulamada yarım aks dışarı alınmasıyla daha geniş ve işlevsel bir iç mekân elde edilmiş. Projede üstü geniş bir saçakla örtülmüş olan ve mescidi çepeçevre dolaşması öngörülen revaklar da iç mekâna dahil edilmiş. Ayrıca özgün tasarımda, revaklı bölüme üç yandan çıkılması öngörülmüşken mevcut yapıda biri saat kulesine, diğeri mescit bölümüne ait olmak üzere iki giriş yer alıyor. Tüm bu değişikliklerle, İtalyan mimarın Art Nouveau ve oryantalist çeşitlemelerle dolu projesi, daha klasik, yalın ve durağan bir halde uygulanmış.

Yaklaşık 20 metre yüksekliğindeki kare planlı kule, kırmızı tuğla ve beyaz mermer almaşığının kullanıldığı bir cephe düzenlemesine sahip. Köşeler ayrık derzli taş kaplamayla çerçevelenmiş, ortası tuğlayla örülmüş. Eksende yüksek ve sivri kemerli ve mukarnas üzengili bir nişe oturan pencereler var. Kemer alanının içine ise saat yerleştirilmiş, pencere bölümü de bir çift gotik kemerli kayıtla bölünmüş. D'Aronco'nun eskizlerinde üçgen alınlık içinde gösterilen giriş kapısı, kulede üstü sivri kemerli bir çerçeve içinde yer alıyor. Bu kemer kısmına binanın kitabesi yerleştirilmiş.

Kulenin gövdesi, dört kenarını çevreleyen dairesel çıkmalı bir balkon-şerefe ile bitirilmiş. Mermerden korkulukları olan balkon bölümü alttan bir dizi takozla dekoratif olarak desteklenmiş. Üst kesim yine ayrık derzli taş örgülü. Kulenin saatinin hem alaturka hem de alafranga saati gösterdiği, "porcelaine diaphane"dan yapıldığı; rakamların porselen üzerine siyahla boyanmış olduğu ve geceleri aydınlatıldığı, dönemin yayınlarından anlaşılmakta. Kulenin saati ise günümüze kalmamış.

İSTANBUL / YILDIZ SARAYI (HAMİDİYE) SAAT KULESİ

Abdülhamid Han eyledi inşa

Yıldız Sarayı Saat Kulesi, Doğu ile Batı arasındaki muğlak geçişin cisimleşmiş halidir. Neoklasik ve neogotik etkiler taşır, ama düpedüz oryantalisttir de. Dahası, tıpkı Dolmabahçe veya Tophane camilerindeki muadilleri gibi, kutsal bir Doğu mekânı olan Hamidiye Camii'nin yanıbaşında, Batı'dan ithal bir yapı tarzı olarak yükselir. Üstündeki rüzgârgülü, süslü çatısı, neogotik üç dilimli pencerelerinin yanısıra kemerli oryantalist pencereleri, fistolu ve mukarnaslı silmeleriyle imparatorluğun coğrafyalar arasındaki eklektik gidiş gelişlerini mükemmel biçimde yansıtır.

Köşeleri kırık bir kare plan üzerinde yaklaşık 20 metre yükselen üç katlı yapı, ilk katındaki Makam-ı Valayi Seraskeri Reisi Giritli Ahmet Muhtar tarafından dört cepheye yayılarak yazılan dört kitabeden yola çıkılarak 1890'a tarihleniyor. Kitabelerin Nihat Boydaş tarafından hazırlanan transkripsiyonlarında şöyle yazıyor:
(Doğu Cephe)
Şahinşah-ı cihan Abdülhamid Han eyledi inşâ
Mükemmel Kule-i sa'at bu binayı refiüzre
Temâşa eyleyüp tarihini yazdı Kul-u Muhtâr
Yapıldı kule-i sa'at bu nevtarz-ı bedi'üzre
(Kuzey Cephe)
Tarh-ı Ulvu-i şaşinşahhı olan bu kulede
Oldu mizan hava hikmet-i numay-ı itila
Nakş olunsun takıma Muhtar bu tarihi tam
Kule-i sa'at tevazungâh mizan-ül hava
(Batı Cephe)
Hakan-ı kudret bahş-i din yaptı bu saâat kulesin
İlân içün İslama hem evkât-ı hams ta'ati
Tarihine muhtar eder ehli temaşa seferû
Sultan Hamid etti bina bu cilvegâhı sa'ati
(Güney Cephe)
Olur her saat mes'ut ahdinde Hamid Hanın
Taninendaz-ı ezan-ı cihan avaze-i şevket
Bu mikat-ı bedii yaptı tarihin dedi Muhtar
Yapıldı tarz-ı Âlide musanna kule-i sa'at

Çeşitli kaynaklarda Sarkis Balyan'a atfedilen yapının katları, yukarıya çıkıldıkça daralıyor. İlk üç katın köşelerinde uçları kum saati motifli sütunlar yer alıyor. En üstteki, üzerleri kubbeyle örtülü dört cepheyi yonca kemerli pencereler süslüyor. Kubbenin altındaki üçüncü katta doğu ve batı yönünde dairesel saat kadranları, güney ve kuzeyde gül pencereler görülüyor. İkinci katta ise bunun tersine bir düzenlemeyle güney ve kuzeye gül pencereler, doğu ve batıda barometre kadranları yerleştirilmiş. (Rüzgârgülü ve barometre gibi yan ölçüm araçları yalnızca Dolmabahçe ve Yıldız saat kulelerinde görülüyor.) En altta, güneye açılan sivri kemer alınlıklı dikdörtgen kapının formu diğer cephelerde pencere şeklinde yineleniyor. 1993'te kapsamlı bir onarımdan geçen kuledeki saat çalışmıyor.

Saat kulesi, 21 Temmuz 1905 tarihli meşum suikast girişiminin sessiz tanıklarından. Şeyhülislam Cemalettin Efendi ile konuşmak için arabasına binmekte gecikerek Ermeni komitacıların Rus ve Avrupalı anarşist liderlerle işbirliği içinde hazırladıkları bombanın şiddetli infilakından kıl payı kurtulan Abdülhamid, dört bir yana saçılan kan ve çeşitli kol-bacak parçaları karşısında kılını kıpırdatmadan durabilmişse de sultanın kıymetli saat kulesi aynı dayanıklılığı gösteremeyecek ve patlamanın şiddetiyle gövdesinden bazı parçalar kopacaktır.

Gökhan TAN

İZMİR SAAT KULESİ

Gerçek bir kent simgesi

Anadolu'daki birçok saat kulesi gelenekselden moderne geçişi simgeleyen mihenktaşı yapılardır, ama İzmir Saat Kulesi birçok açıdan tüm muadillerinden daha simgesel, daha iddialı ve daha görkemlidir. Kulenin çokyönlü ve çokanlamlı anıtsallığı, bir yandan kentin, öte yandan dönemin valisinin ihtiyaçlarına cevap verir. Saat kulesinin yapımına karar verildiği zamanlarda, diğer büyük Osmanlı şehirlerinin aksine, anıtsal kamu yapılarından çok konutları ve ticari binalarıyla öne çıkan İzmir, 19. yüzyılda yakaladığı ekonomik sıçrama ve nüfus artışını somutlaştıracak kamusal bir yapıya ihtiyaç duymaktaydı. Sadaret makamına ikinci kez eriştikten sonra gözden düşerek şehrin valiliğine "sürgün" edilen Kâmil Paşa, kentin anıtsal yapılara duyduğu özlemleri bir saat kulesinde hayata geçirmekle, saatlere düşkün sultana bağlılığını göstererek kişisel çıkarlarına da uygun davranmış olacaktı. İzmir Saat Kulesi, paşanın "Kızıl Sultan" adına yaptırdığı tek yapı değilse de en görkemlisidir.

Sultanın tahta çıkışının 25. yıldönümü ulusal bayram ilan edilmiştir, bir yıl öncesinden heyecanla başlatılan hazırlıkların kapsamı bile müstakbel yapının taşıdığı iddianın boyutlarını gösterir. Mimar ve mühendislerin görevlendirilmesinin ardından plan hazırlanır ve kulenin şimdi Topkapı Sarayı'nda sergilenen yakut, zümrüt ve elmaslarla bezeli gümüş maketi yaptırılarak daha kule inşa edilmeden sultana sunulur.

Mimar Raymond Père, inşaat komisyonuyla biraraya gelerek, Arap minarelerini andıran çeşmeli kulenin yerini Hükümet Konağı'nın karşısı ile Sarı Kışla'nın önüne gelen yer olarak belirler. Tam bir yıl öncesinde gerçekleştirilen temel atma töreni bile İzmir'in o zamana dek gördüğü en şaşaalı etkinlik olur. Ahşap bir kule "numune"si Konak Meydanı'na yerleştirilir, tüm devlet erkânının hazır bulunduğu tören ahalinin coşkulu katılımıyla cümbüşe dönüşür. Padişahın saat kulesi -ilk yıllarında kulenin adı bile Hamidiye olacaktır- için en iyisini isteyen komisyon öngörülen bütçeyi kat kat aşınca şehir eşrafı bağışlarıyla yardıma koşar; kulenin içinde yer alacağı meydan için de özel bir düzenleme yapılır. Şair Eşref sultana sunduğu şiirinde bu yapıya ebced usulü ile tarih düşer. Basının da yardımıyla tam bir efsane yaratılmıştır. 1 Eylül 1901'de düzenlenen açılış töreni ise değil bu yazıya, kitaplara sığmayacak binbir ayrıntıyla renklenmiştir elbette.

Bugün, İzmir'in kalbi Konak Meydanı'nı süsleyen 25 metre yüksekliğindeki dört katlı kule, Kuzey Afrika mimarlığından aldığı etkiler kadar, İzmir'de başka binalara da imza atan mimarının Aya Fotini Kilisesi veya Şadırvanaltı Camii gibi şehrin farklı yapılarından ödünç aldığı mimari ayrıntılarla da şekillenmiş. Yapı, 81 metrekarelik tabana dayanan dört basamaklı sekizgen mermer bir platform üzerinde yükseliyor.

İzmir Saat Kulesi'nin günümüzdeki zevksiz kitsch ışıklandırması ve uzun süredir ciddi bir restorasyon görmemesi, neredeyse ulusallaşmış bir simge olduklarında bile Anadolu saat kulelerine gereken özenin gösterilmediğinin bir başka kanıtı.

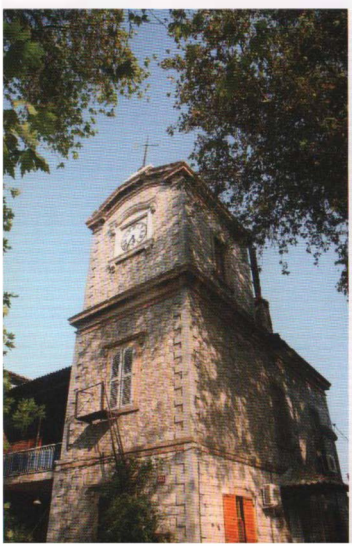

İZMİR / ALSANCAK (BUCA) GARI SAAT KULESİ

İzmir'in en eskisi

İzmir'i simgeleyen Konak Meydanı'ndaki İzmir Saat Kulesi olsa da bu yapıdan tam 43 yıl daha eski bir kule daha var! Anadolu'yu demiryollarıyla tanıştıran ilk hat olan Aydın-İzmir demiryolunun tamamlanmasının ardından İngilizler tarafından, Vali Mustafa Paşa döneminde, 1858'de temel atılarak 1860'ta hizmete açılan Alsancak Garı kompleksi içinde yer alan ve yapıldığından beri Buca Garı olarak adlandırılan bina İzmir'in ilk saat kulesini içeriyor.

Eskiden Punta Garı olarak bilinen Alsancak Garı; kilise, postane ve saat kulesiyle, İngiliz demiryolu istasyonlarının konseptini yansıtan bir yapılar kompleksi olarak düzenlenmiş. Dik çatılı, gotik etkili gar binasının güney cephesi olan ilk giriş kısmının yer aldığı ana binanın doğusunda, 3. Bölge Müdürlüğü'nün ilerisinde yer alan yeniden canlandırmacı üsluptaki saat kulesinin meydana bakan tek cephesinde, silmelerle oluşturulan niş içinde dairesel bir saat kadranı yer alıyor. Kulenin diğer üç cephesinde ise dikdörtgen pencereler bulunuyor.

Türkiye'nin ilk demiryolu istasyonu ve yakın tarihin sessiz tanığı Alsancak Garı, 1858'den günümüze sayısız badire atlatmış. TCDD tarafından en son 2000 yılında kapsamlı restorasyona alınan Alsancak garında dört cephe onarılmış, çevrede bulunan eklenti yapılar yıkılmış veya boyanmış. 2000'de geçirdiği restorasyonun ardından park, ofis ve gar binasıyla birlikte akşamları ışıklandırılmaya başlanan saat kulesi, hâlâ çalışan mekanik saatiyle hizmet vermeyi sürdürüyor.

Selim Uçar ÇAM

İZMİR / AYA FOTİNİ KİLİSESİ SAAT KULESİ

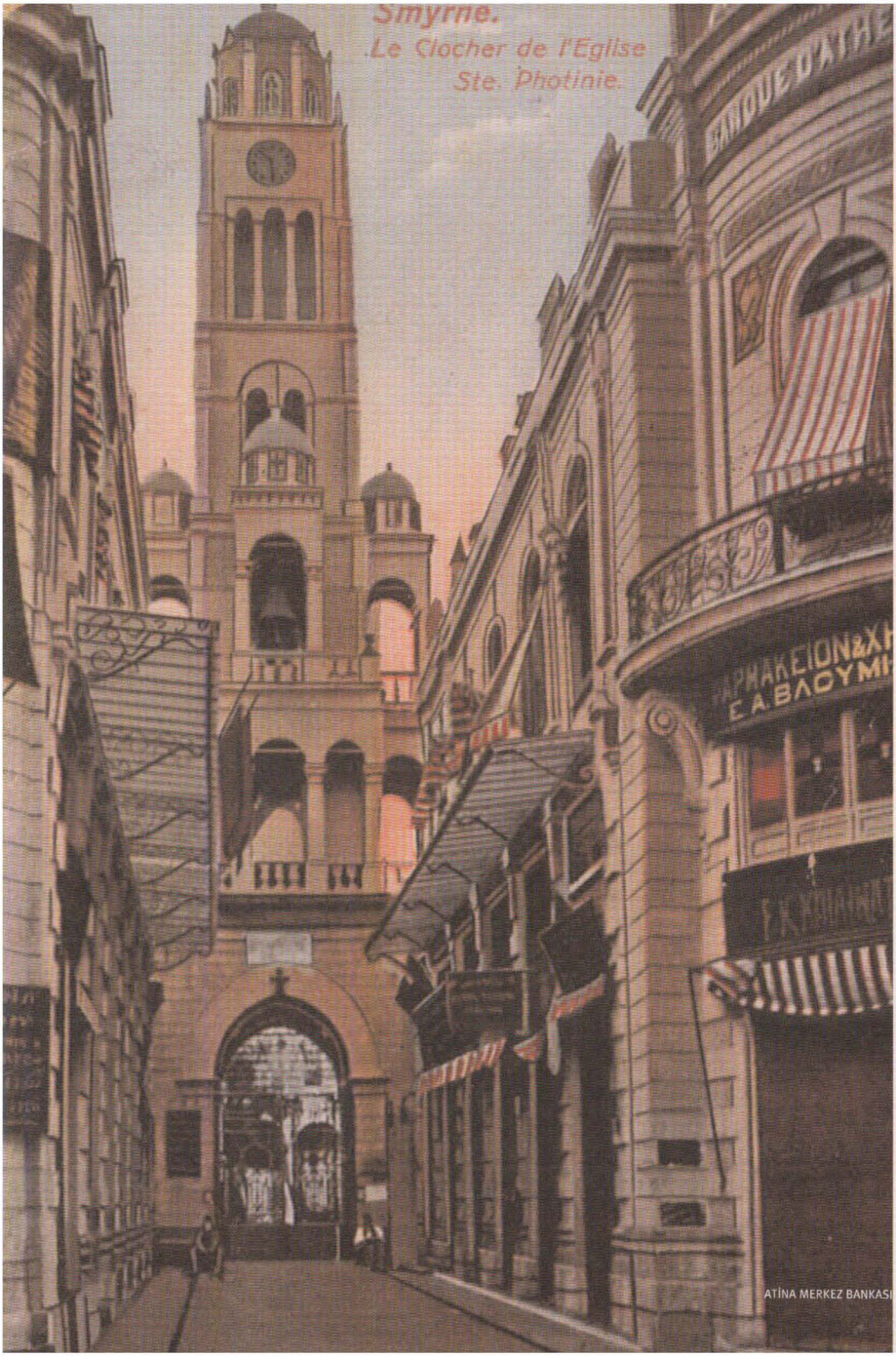
Gösteriş

Bugün yıkılmış durumdaki, metropolitlik merkezi Aya Fotini Kilisesi'nin saatli çan kulesinin, İsa Peygamber'in öldüğü yaş olan 33 yaşa atfen 33 metre boyunda olduğu söyleniyor. Bir dönemler İzmir'in en yüksek yapısı olarak nam salmış kuleyi içeren kilise, 1793'te inşa edilmiş.

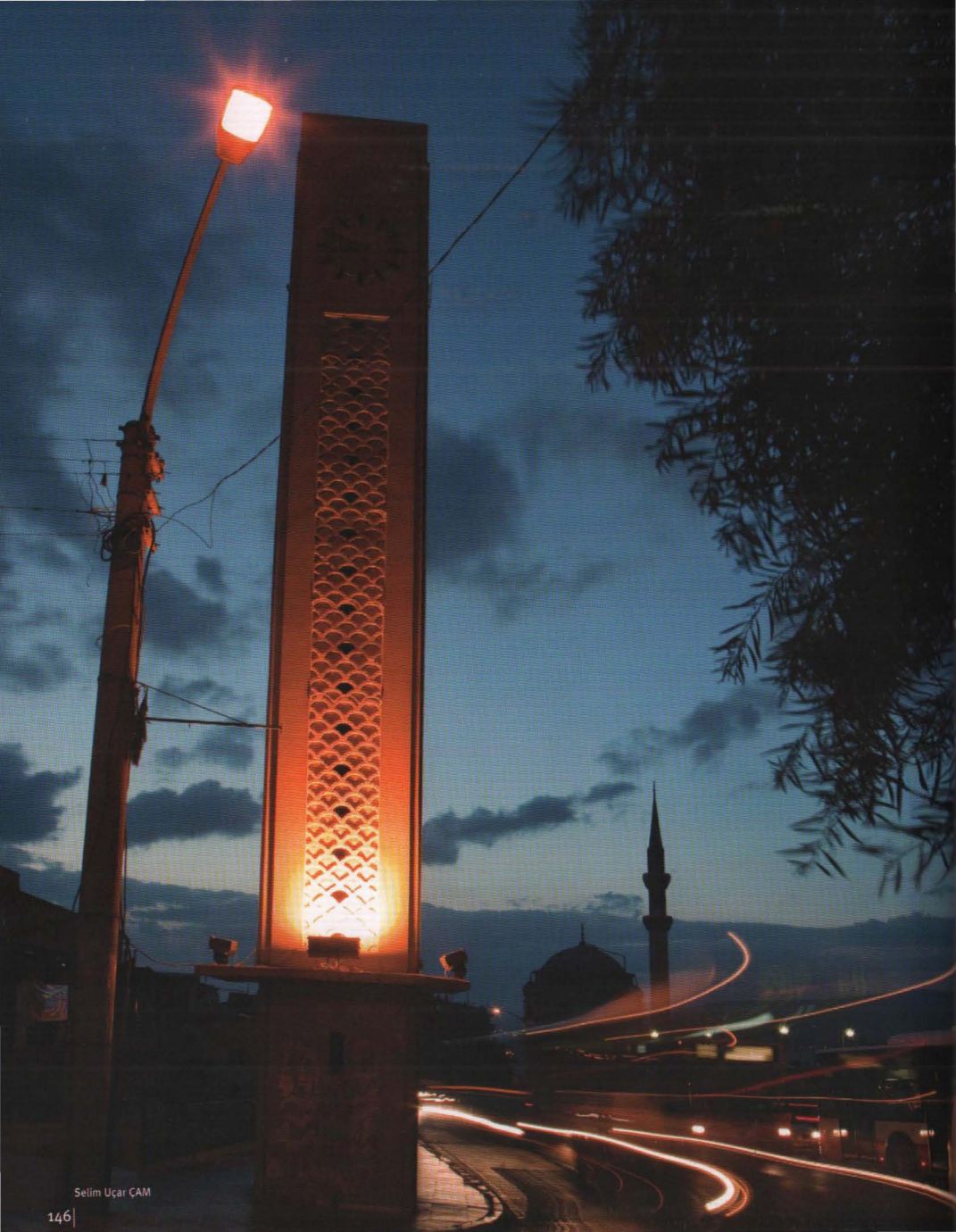
Kilisenin son piskoposu Hrisostomos, Yunan işgali sırasında çıkan söylentiler sonucunda, 9 Eylül'de katledilmiş. Aya Fotini Kilisesi ise (muhtemelen Rum çetecilere merkez oluşturması nedeniyle) tartışmalı Eylül 1922 yangında yanmış, harabeye döndükten sonra da yıkılmış.

Günümüzde İzmir'de hizmet vermeyi sürdüren aynı adlı Ortodoks kilisesinin ise aslında bir Protestan mabedi olduğu, ama kentteki Protestan nüfusun azalmasıyla Ortodoks cemaate tahsis edildiği biliniyor.

Bugün Yunanistan'da Nea Smirni'de (Yeni İzmir) bir kopyası yapılacak kadar güzel olan Aya Fotini Kilisesi Saat Kulesi, eşsiz mimari çizgileriyle İzmir Saat Kulesi'nin de esin kaynağı olmuş.

ATİNA MERKEZ BANKASI

Selim Uçar ÇAM

İZMİR / BAYRAMYERİ SAAT KULESİ

Klasikleşen modern simge

İzmir'in Konak Meydanı'ndaki simgesel saat kulesiyle boy ölçüşemese de, Konak'tan gelen ve varyant olarak bilinen Birleşmiş Milletler Caddesi ile yukarıdan gelen Eşrefpaşa Caddesi'nin İnönü Caddesi ile kesiştiği noktada, Bayramyeri Meydanı'nda yükselen saatli kulenin de dönemini yansıtan özgün bir mimarisi ve nostaljik bir kimliği var.

Yanıbaşında yer alan kültür merkezine adını veren Dr. Selahattin Akçiçek'in belediye başkanlığı döneminde (1954-1955) yapılan saat kulesi 1930'lar ve 40'ların ardından 1950'lerde Türkiye'de yeni yeni örneklerini görülen uluslararası mimarlık stilinden etkiler taşıyor. İnce uzun düz bir blok halindeki yapı, alttaki tabanından çıkıntılı bir silmeyle ayrıldıktan sonra o zamanın yapılarında sık rastlanan, dört cephesinde yer alan, betondan oyma süslemenin ortasından geçtiği bölümlerle yükseliyor ve bunun üstünde, doğrudan beton üzerindeki siyah konturlarla belirtilen dairesel kadran, Roma rakamları, akrep ve yelkovanla son buluyor.

Kültür merkezinin bulunduğu alanda yer alan ve peynircileriyle ünlü Eşrefpaşa Pazarı'nın açıldığı eski hal alanıyla birlikte bir döneme damgasını vuran Bayramyeri Saat Kulesi, yanındaki tuhaf elektrik direğinden kablolarla aldığı elektrikle aydınlatılıyor. Bu çirkin görüntü, vandal amatör grafiticilerin kırmızı sprey boyalarıyla yazdığı anlamsız yazılarla birleşerek bir başka yardıma muhtaç saat kulesiyle daha karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor.

İZMİR / BERGAMA SAAT KULESİ

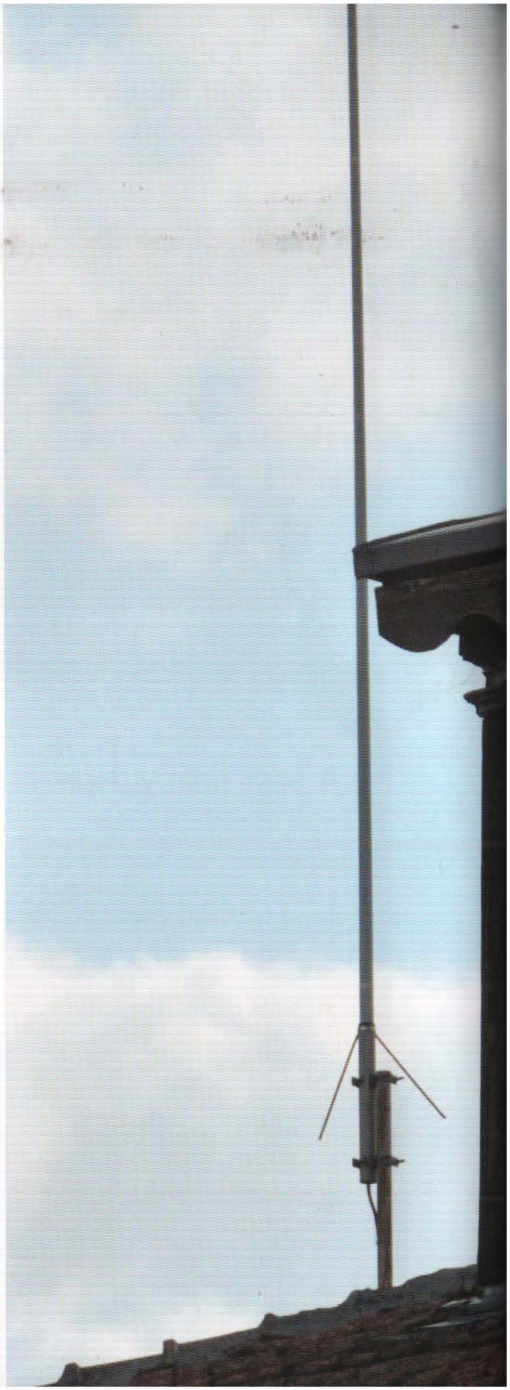
Hükümet konağında

İzmir'in antik kenti Bergama'nın tek saat kulesi, 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında ilçeye birçok önemli yapı kazandıran Kaymakam Kemal Bey zamanında, Osmanlı tarzında inşa edilen hükümet konağının Marsilya kiremitli piramidal çatısının ortasında yükseliyor.

1955'ten bu yana emniyet müdürlüğünü ağırlayan binanın zemin katında moloz taş kullanılmış. Yapının diğer kısımları ise dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiş. Cephesi doğuya bakan yapının girişi ortada yer alıyor ve geniş ve yuvarlak bir kemerle açılan ayna tonozun muhafazasına alınan, yine yuvarlak kemerli çift kanatlı bir kapısı bulunuyor. Girişin sağında ve solunda birer adet dikdörtgen şekilli büyükçe pencere mevcut. Giriş kemerinin tam üzerinden geçen kademeli taş silme, iki katı birbirinden ayırıyor. İkinci kattaki pencerelerin önünde demir konstrüksiyonlu küçük balkonlar görülüyor. Bina en son 1983'te onarım görmüş.

Binanın piramidal çatısında bulunan cihannüma şeklinde kare planlı saat kulesi, yaklaşık iki metre yüksekliğinde. Ahşap kulenin dört cephesinde Roma rakamlı dairesel saat kadranları yer alıyor. Dalgalı parapetli düz çatısının üzerinde soğanbaşı kurşun kaplama kubbeyle örtülü saat kulesi, üç kısımlı zarif bir alemle son buluyor.

Bergama Saat Kulesi, bağımsız saat kuleleri gibi kendi başına bir mihenktaşı olmasa da kent merkezindeki tarihi yapıyı tamamlayan zarif bir ayrıntı olarak dikkat çekiyor.

Turgut TARHAN

Selim Uçar ÇAM

İZMİR / ŞİRİNYER ESKİ AMERİKAN KOLEJİ SAAT KULESİ

Cennet saati

İzmir'in Buca ilçesinin şimdiki adıyla Şirinyer -eski adı Kızılçullu- semtinde, Meles çayına bakan, eskiden Paradiso (Cennet) olarak da bilinen arazide 1912'de Amerikalılar tarafından yaptırılan ve yıllarca Amerikan Erkek Lisesi olarak kullanılan okulun dışarıya çıkıntılı olarak inşa edilen giriş bölümü, çatıdan sonra da iki kat yükselerek bir saat kulesi oluşturuyor. Cumhuriyet'in ilanından sonra köy enstitüsü olarak hizmet veren, 1953'te NATO'ya devredildikten sonra Nato Kışlası -daha sonra Vecihi Akın Kışlası- diye de adlandırılan kolejin saat kulesinin katları silmelerle belirleniyor. Dairesel kemerli giriş kapısının üzerindeki katta ikişer dikdörtgen pencere yer alıyor. Tepesinde bir balkonla tamamlanan dördüncü katın üç cephesinde dairesel saat kadranları gözüküyor.

Neoklasik üsluptaki eski Amerikan Koleji'nin saat kulesi, İzmir'in üçüncü tarihi saat kulesi olarak hizmet vermeyi sürdürüyor.

İZMİT SAAT KULESİ

Tek

İzmit vilayetinin saat kulesi, hem geç hem de güç inşa edilmiş olsa da, diğer Anadolu kuleleri arasından yalın zarafetiyle ayırt edilen özel bir yapıdır. Aslında, diğer birçok saat kulesi gibi, II. Abdülhamid'in 25. tahta çıkış yıldönümü için inşa edilmesi planlanır. Ama 93 harbinin (1877-78 Osmanlı-Rus savaşı) ardından uğradığı mülteci akını, depremler, veba salgınları ve yangınlardan yoksul düşmüş kentin mali zorlukları nedeniyle temeli 1900'de atıldığı halde uzun süre olduğu gibi bırakılır ve ancak 1902'de, sultanın tahta çıkışının 26. yıldönümüne bile tam yetişemeyerek, zorluklarla tamamlanır.

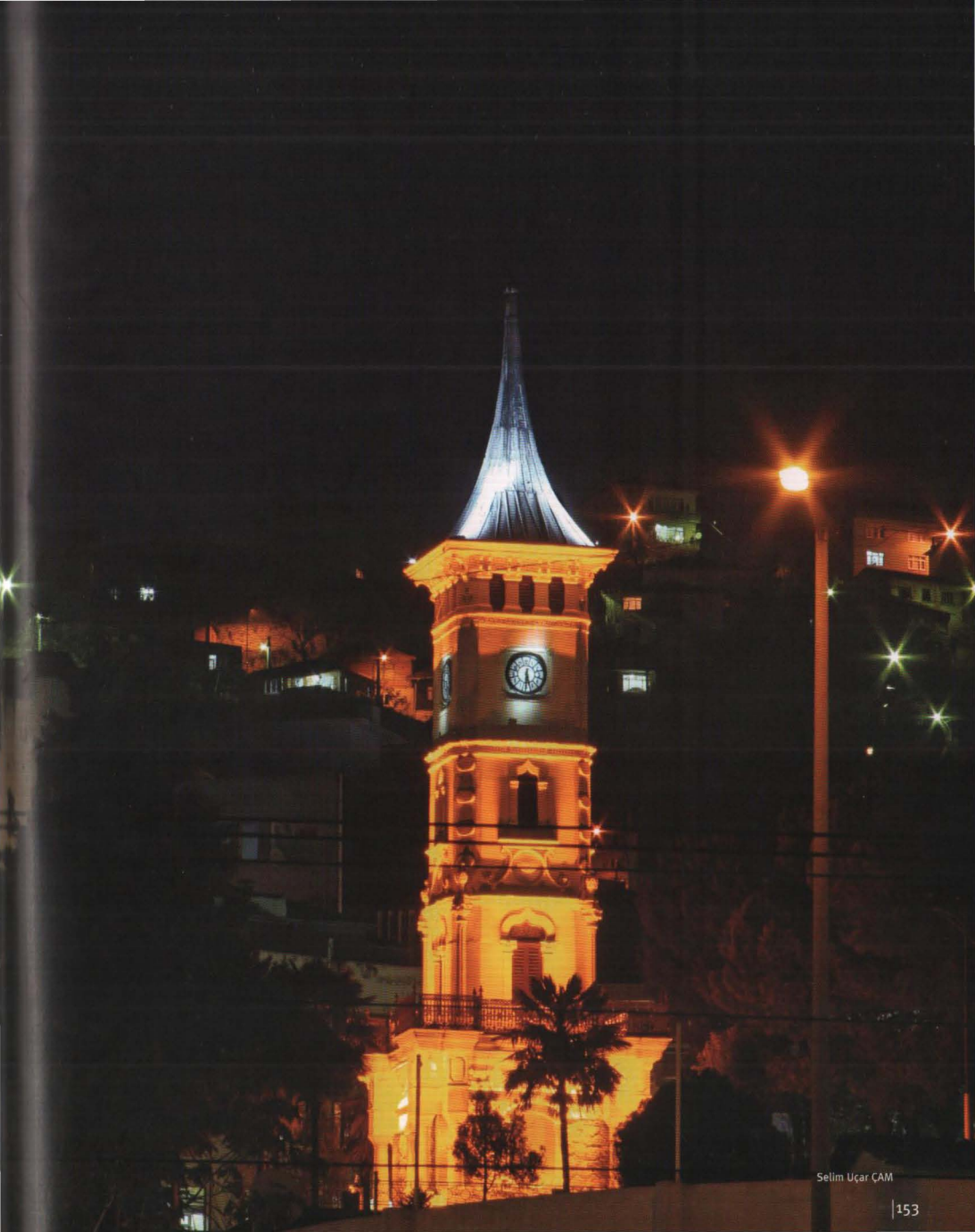
Dönemin İzmit Mutassarıfı Musa Kâzım Bey tarafından Saraybahçe, Sultan Abdülaziz Kasrı çevresindeki parkta inşa ettirilen kulenin saati bile zorlu bir mücadele sonucunda elde edilir. Avrupa'dan getirtilen saat, belediyenin vergisini ödeyememesi yüzünden, padişahtan vergi muafiyeti izni alınana dek gümrükte beklemiştir. Sonunda İzmit'e varan saat, yerine monte edilir, çalışır hale getirilir. Ama kulenin ilk kartpostallarından da görülebileceği gibi, o zaman bile ikinci kattaki ferforje balkon korkulukları yerine yerleştirilmemiş, çevre düzenlemesi tamamlanmamıştır. Yine de ortaya çıkan, mimari açıdan yüksek niteliklere sahip, son derece incelikli bir yapı olur. İmparatorluk döneminden pek az anıtsal yapıya sahip olan İzmit vilayetinin bugün hâlâ benimsenen simgesi zahmetli de olsa yaratılmıştır.

Neoklasik üsluplu kule, Türk mimarlığının özgün ve ünlü adı Vedad Tek'in erken tarihli repertuarından değerli bir örnek. İkinci katındaki seyir balkonundan itibaren daralarak yükselen dört katlı saat kulesi, üç cephesi sebillerle çevrili ilk katı oluşturan kare bir kaide üzerine oturuyor. Sebiller ve batı tarafındaki kapı üzerindeki çok zor okunan kitabelerde, "1318 Belediye etti inşa bu kule ile çeşme-i Seyit Kamari'ye" yazılı.

Balkonun çevrelediği ikinci kattaki dört köşede dekoratif amaçlı yivli sütunlar var. Üçüncü kattaki cephelerde, dairesel kartuşlar içinde II. Abdülhamid tuğraları gözüküyor. Köşelerdeki elips şeklindeki süslemeler ise kulenin kendine özgü mimari dilinde küçük, ama etkili bir ayrıntı oluşturuyor.

Geniş saçaklara sahip konik bir örtüyle kaplı dördüncü katta, dört cepheye 80 santim çapındaki saat kadranı yerleştirilmiş. Kulenin saati 1929'da Mustafa Şem'i Pak tarafından yapılan yeni bir saatle değiştirilmiş.

Giriş kapısının yanındaki Türkçe yazıtta, yapının SEKA tarafından 1970'te onarıldığı yazılı. Bu onarımın ardından yıllarca kaderiyle baş başa bırakılan saat kulesinin saçakları altındaki payandalar 1999 depremiyle kırılmış. Bariz kirlenmesi ve etrafında toplanıp duran alkolik ve tinercilerin yarattığı olumsuz imge, 2007'deki kapsamlı restorasyonla tamamen değişmiş ve saati onarılarak işler hale getirilmiş. Ama bu kez de duvarlarına duygularını dökmek isteyenlerin karaladığı yazılarla sükûneti bozulmuş. Bunun üzerine yeniden elden geçirilen İzmit Saat Kulesi, 2008'den bu yana aydınlatılarak geceleri de kent siluetinin mihenktaşı olmayı sürdürüyor.

Selim Uçar ÇAM

KARABÜK / SAFRANBOLU SAAT KULESİ

Anadolu'da bir ilk...

Mimari özellikleri, anıtsallığı veya kolektif bellekteki özel yeriyle değilse de Türkiye topraklarındaki ilk örnek olmasıyla ayrıcalıklı Safranbolu Saat Kulesi'nin bir başka dikkat çekici özelliği, dünyadaki sayılı örneklerden olan 200 küsur yıllık saatinin hâlâ "tıkır tıkır" çalışıyor olması.

I. Abdülhamid ve III. Selim zamanlarında üç kez sadaret makamına erişen Safranbolulu İzzet Mehmet Paşa'nın doğduğu kentteki vakıflarından biri olan 1797 tarihli kule, Hıdırlık Kalesi'nden önceki kalenin yer aldığı tepede, şehrin her yerinden görülen hâkim bir konumda yükselerek, Safranbolu Cezaevi'nin sınırları içinde yer alıyor.

Yaklaşık 12 metre yüksekliğindeki kare gövdeli taş yapı, 4,65x4,65 metre boyutlarında ve kiremitli düz bir çatıya sahip. Şehre bakan güney yüzündeki iki dikdörtgen pencerenin ortasında, altta yer alan tek saat kadranının çapı 1,20 metre. Diğer yüzlerinde de özelliksiz uzun ince dikdörtgen pencerelerin bulunduğu yapıya batı cephedeki demir kapıdan giriliyor.

Kulenin saati, ünlü saat yapımcısı George Prior'un imzasını taşıyor. 1797 tarihi ve saatin geldiği yeri gösteren "London" ibaresi hem saat mekanizmasının hem de yarım saatte bir neredeyse üç kilometrelik bir alana yayılarak kentin her tarafından duyulan "güçlü ve tatlı" sesli çanın üzerine kazılı. İzzet Paşa'nın vakfiyesindeki yazıdan saatin düzenli çalışması için bir saatçi atanmasının öngörüldüğü anlaşılıyor: *"Safranbolu kasabasında kâin câmi-i şerif-i mezkur derûnunda vaz' eylediğim 'Ayar tabir olunur bir kebir saat ile kasaba-i mezbûre kal'asına müceddiden vaz' olunması irade olunan diğer bir kebir saatin lede'l-iktizâ tamir ve termimleri için saatçilik katında mâhir ve mûkâte âlim bir kimesne saatçi tayin olunub beher yevm vakt-i gurubda zikr olunan saatleri kurub ve lede'l-hâce tamir ve termîm dahi idüb."*

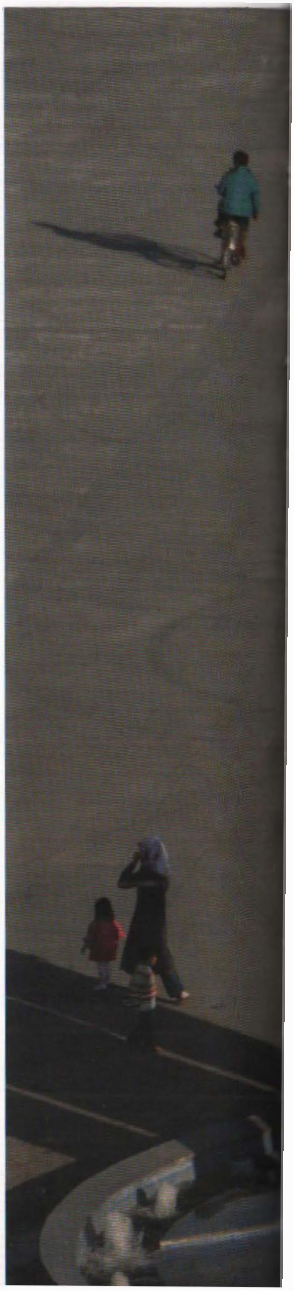
Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden bu kulede görev yapan kişiler ve hatta yevmiyeleri hakkında bilgi edinmek mümkün, ama 1965'ten bu yana saatin bakımını ustası merhum Rıfat Conkoğlu'dan devralan kundura ustası İsmail Ulukaya, sekiz günde bir kurulması gereken saati kurmak, bakımını sağlamak için resmi değil fahri olarak çalışıyor. 1998-1999 arasında Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Safranbolu Meslek Yüksekokulu tarafından restore edilmiş olan kule cuma, cumartesi ve pazar günleri ziyarete açık.

Yapının bir de dilden dile dolaşarak bugüne gelen hoş bir hikâyesi var: Saat kulesini yapmaya karar veren İzzet Paşa, kararından hiç söz etmeksizin, her Safranbolulunun cebine bir saat koyacağı sözünü verir. Kule saatinin sesi kentin dört tarafından duyulduğunda paşanın ne demek istediği anlaşılmıştır. Safranbolu Saat Kulesi, doğduğu kente zamanın değerini hatırlatan sadrazamın Batılılaşma hamlesi içinde attığı bir ilk adım olarak, mimari açıdan alçakgönüllü, ama tarihi açıdan yüksek değerli bir yapı.

Cüneyt OĞUZTÜZÜN

KARAMAN SAAT KULESİ

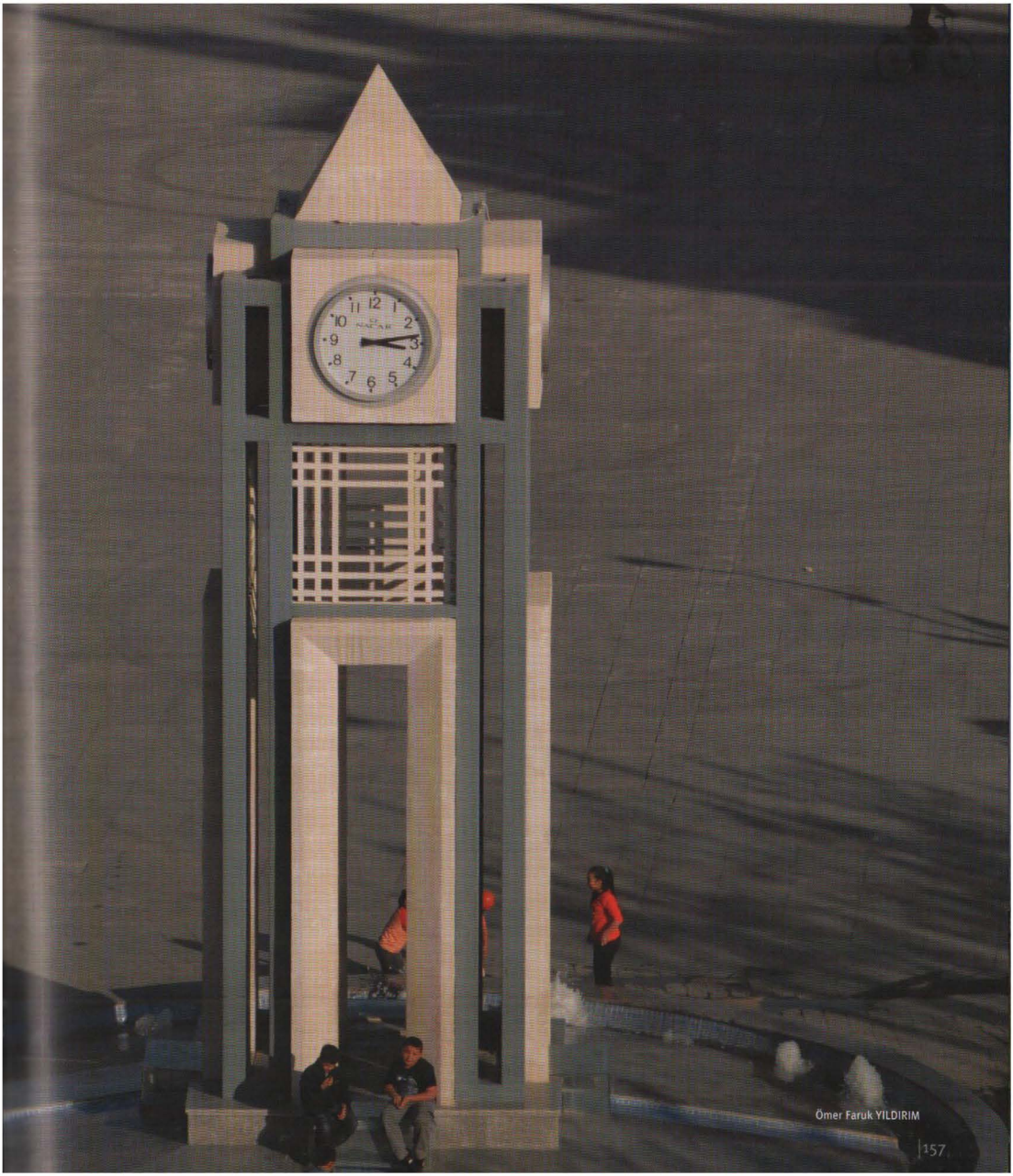
Tarihi merkezin modern yapısı

Karaman Saat Kulesi, birçok yeni kule gibi, yeni projelendiren bir kent meydanının bir parçası olarak, alanın ortasında belirleyici bir nokta olmak üzere inşa edilmiş. Aktekke Kent Meydanı Projesi içinde belediye tarafından 2009'da yaptırılan yapı, çelik konstrüksiyon üzerine çeşitli boyutlardaki andezit ve granit taştan imal edilmiş. Dört cephesinde, kare kartuşlar içinde dairesel saat kadranları bulunan yapı, 2,60x2,60 metrelik kare bir plana sahip. Saat kulesi üçgen bir çatıyla tamamlanıyor.

15.000 metrekarelik alan düzenlemesi içindeki 9,15 metrelik saat kulesini çevreleyen havuz 10 metre çapında ve 50 santim genişliğinde.

Tarihi kentin tam ortasında modern çizgileriyle dikkat çeken, ama üçgen çatı gibi tarihsel referanslarla, Selçuklu yapılarına selam gönderen kulenin çağdaş görünümü, akşamları LED'li elektrik mavisi ışıklandırmasıyla daha da vurgulu hale geliyor.

Karaman Saat Kulesi, 1989'da il statüsüne kavuşan Karaman'ın yenilenen şehir düzenlemesi içinde modern bir simge oluşturmak için inşa edilmiş. Üzerinden çok zaman geçmeden çevresinde kermeslerden mitinglere çeşitli etkinlikleri ağırlayan kule, şimdiden Karamanlılar için bir mihenktaşı haline gelmiş durumda.

Ömer Faruk YILDIRIM

KARS HALK EĞİTİM MERKEZİ SAAT KULESİ

Sonradan

Kars ilinin saat kulesi, kentteki Halk Eğitim Merkezi binasının bir parçası olarak yükselen kuleye belediye tarafından 2003'te yerleştirilen saat sayesinde oluşturulmuş. Kulede 1,90 metre çapında dört saat kadranı bulunuyor.

1970'te hizmet vermeye başladıktan sonra 1991'de Kars'tan Mardin'e giden yol üzerindeki binaya taşınan Halk Eğitim Merkezi'nin saat kulesi, modern çizgili binaya uygun olarak, modernist düz bir blok şeklinde tasarlanmış. Halk oyunları kurslarından meslek eğitimlerine çeşitli etkinliklerle Kars halkına hizmet veren binanın gri şeritli kiremit rengindeki seramiklerle kaplı kulesi, yöresel taşlardan imal edilmiş.

Kışın soğuk günlerinde donan parçaların baharda yerlerinden düşmesiyle bugün yalnızca üst kısmındaki seramikleri kalan kule, sessizce onarılmayı bekliyor.

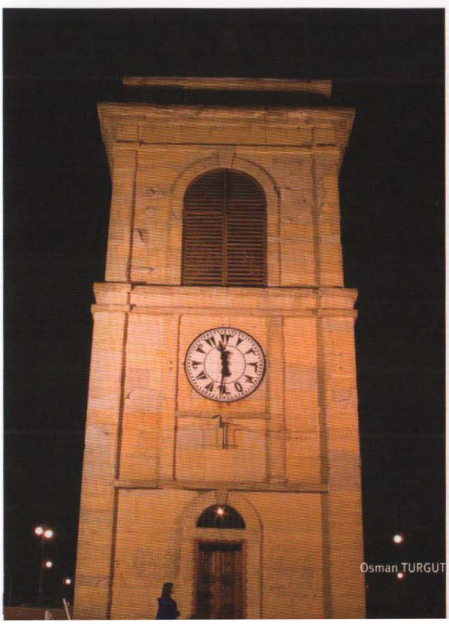
Saner GÜLSÖKEN

KASTAMONU SAAT KULESİ

Bol rivayetli "sürgün" saat

Anadolu'nun erken tarihli saat kulelerinden olan Kastamonu Saat Kulesi, diğer örneklere göre daha kısa ve küt strüktürüyle ayırt ediliyor. Kente hâkim bir tepede, belediye binasının arkasında yükselen yapı etrafında dönen rivayetler de mimarisi kadar ilgi çekici. Zamanın valisi Abdurrahman Paşa, Kastamonu'ya büyük bir saat alınması için, masrafı belediyeden karşılanmak üzere Dersaadet'e, saraya sipariş vermiş. Söylenen o ki, II.Abdülhamid zamanında saat İstanbul'da, Sarayburnu'nda arzı endam ederken sürekli yanlış gitmesi ve zamansız çalmasıyla sarayı kızdırmış, sultan tarafından cezalandırılarak Kastamonu'ya "sürgün" edilmiş... Sürgün yerinde tıkır tıkır işleyen saatin sırrının Kastamonu'nun kuru havası olduğu bile öne sürülüyor.

Diğer rivayete göre, sürgünün nedeni, gözde bir cariyenin Sarayburnu'ndaki bu saatin çanının sesinden ürküp karnındaki çocuğu düşürmesi. Düşen çocuğun paşanın İstanbul'da kalan eşine ait olduğu gibi farklı versiyonlar da var. Söylentiler çeşit çeşit olsa da, Kastamonu Vilayet Gazetesi'ndeki hararetli tartışmalara dayanılarak, kulenin yapım tarihinin 1885 olduğu kesin olarak biliniyor.

Saatin yeri üzerinde uzun tartışmalar yapıldıktan sonra, şehir kalesi yerine daha sağlam ve merkezi olan bugünkü Sarayüstü semti seçilmiş. Yaklaşık 12 metre yüksekliğindeki saat kulesi 5,90x5,90 metrelik kare kaide üzerine oturuyor. Açık sarı ve açık yeşil renkte kesme taştan yapılmış olmasına rağmen günümüzde tamamen sarı renkte gözüküyor. Dairesel kemerli bir kapıdan girilen kule, silmelerle üç kata ayrılıyor. Üst katındaki dört cephesinde dairesel kemerli geniş pencereler ahşap panjurlarla örtülüyor. Pencerelerdeki bu genişliğin nedeninin akustiği güçlendirmek olduğu düşünülüyor. Piramidal bir metal örtüyle örtülü kulenin ikinci katında, kente bakan cephedeki tek saat kadranı 1,60 metre çapında. Belediyenin yaptığı düzenlemeyle çevresi yeşillendirilen ve ışıklandırılan Kastamonu Saat Kulesi, kentin tepeden seyredilebileceği bir dinlenme alanı içinde.

Bünyad DİNÇ

KAYSERİ SAAT KULESİ

Atatürk'ü ağırlayan

Kayseri'nin Melikgazi ilçesinde, Cumhuriyet Meydanı'nda yükselen özgün mimari strüktürlü saat kulesi, Sultan II. Abdülhamid'in 30. yıl cülus kutlamaları anısına, Kayseri Mutassarıfı Haydar Bey tarafından 1906'da inşa ettirilmeye başlanmış ve 1907'de tamamlanmış. Yapım masraflarının Vilayet Muhasebe-i Hususiyesi (İl Özel İdaresi) tarafından karşılandığı belirtilen yapının Tavlusunlu Salih Usta'nın elinden çıktığı biliniyor.

Yozgat ve Muğla'daki benzerleri gibi Kayseri Saat Kulesi de bir muvakkithaneyle tamamlanıyor. Ama diğerlerinden farklı olarak kulenin girişinde değil, bitişiğinde yer alan sivri çatılı muvakkithane, yeşillikler içindeki sivri çatılı kuleye masalsı bir dinlenme köşkü havası kazandırıyor. Muvakkithanenin dört yan duvarının üzeri üçgen alınlıklar üzerine oturmuş çinko çatıyla örtülü. Kesme taştan yapılan bu yapının duvarları arasına siyah taş bordürler yerleştirilmiş.

Zamanında gerçek işlevi için kullanıp kullanılmadığı bilinmeyen oluklu saç örtülü bu küçük yapı, önce yakınındaki askerlik dairelerinin mübaya işlemleri için, daha sonra belediye turizm bürosu olarak hizmet vermiş. Günümüzde kültür ve sanat merkezi olarak yeniden açılan muvakkithane, Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Aralık 1919'daki ilk Kayseri ziyaretinde konuşma yaptığı ve 13 Ekim 1924'teki ikinci gelişinde halkın dilek ve şikâyetlerini dinlediği yer. Bir süre Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Kayseri şubesi olarak da kullanılan yapı, günümüzde el sanatları eğitimi verilen bir kültür merkezine dönüştürülmüş.

Yaklaşık 10 metre yüksekliğindeki kare planlı saat kulesi, silmelerle üç kata bölünüyor. Piramidal çinko külahla örtülü kesmetaş yapıya doğu yönündeki dairesel kemerli bir kapıdan giriliyor. Kulenin silindir şekilli iç mekânının ortasındaki merdivenle saatin bulunduğu bölüme çıkılıyor. Külahın tepesinde, dört yönü gösteren dört çubuğun ortasında da rüzgârın geldiği yönü gösteren bir ok işareti var.

Yapının dört cephesinde, Latin rakamlı dairesel saat kadranları yer alıyor. Günümüzde zemin seviyesinin bir metre altında kalan kulenin saatinin Almanya'nın Leipzig kentinden getirildiği biliniyor. 2006'da çevresindeki yeşil alanın düzenlenmesiyle eşzamanlı olarak restore edilmiş olan kulenin saatinin periyodik bakımını Kayseri Saatçiler Odası üstlenmiş. Yenilenen saat, Mart 2009'da soğuklara dayanamayarak durmuş.

Kayseri Saat Kulesi hem Milli Mücadele'ye yaptığı yakın tanıklık hem de mimari özellikleri açısından eşsiz bir yapı.

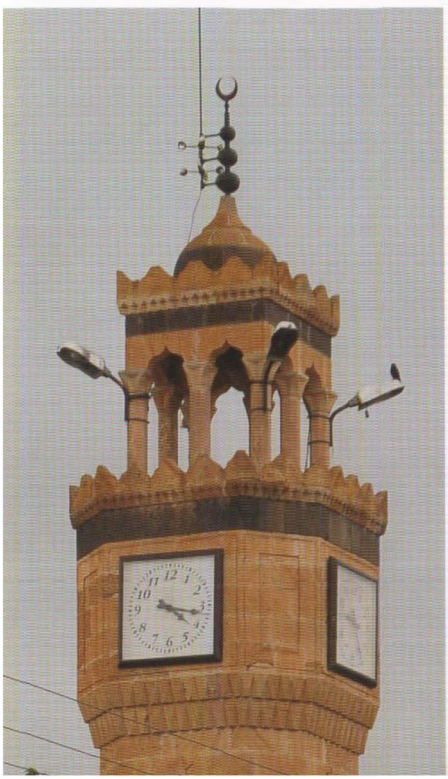
Fayik Çiçi

KIRIKKALE / ÇERİKLİ SAAT KULESİ

İzmir Saat Kulesi'ne selam

Kırıkkale ilinin tek saat kulesi, Delice ilçesine bağlı bir belde olan Çerikli'de, 1980'lerin başında belediye başkanlığı tarafından inşa ettirilmiş. Beldenin ilçe olma özlemlerini cisimleştiren saat kulesi, ana hatlarıyla İzmir Saat Kulesi örnek alınarak, bu simgesel tarihi kulenin görkem duygusunu yansıtacak şekilde yapılmış.

Dört köşesinde, öne çıkan dört sütunla desteklenen, kubbeli ve kemerli mimari birimlere sahip yüksek tutulmuş giriş katının üzerindeki sekizgen formlu sütunlu galeri oryantalist bezemeli bir parapetle tamamlanıyor. Galeri üzerinde yer alan sekizgen gövdenin dört geniş yüzeyinde alçak kabartma Osmanlı motifleriyle bezeli küçük pencereler açılmış. Üstte, dört cephede kare saat kadranları yer alıyor. Kule, dört tarafına aydınlatma armatürleri yerleştirilmiş oryantalist parapetli köşkle son buluyor.

Yapıldığı ilk yıllarda uzun süre saatleri takılmadığı için "saatsiz saat kulesi" yorumlarına neden olan Çerikli Saat Kulesi'nin pilli bir saati bulunuyor. Ancak 1967'de oluşturulan belediyenin simgesi olan Çerikli Saat Kulesi, Cumhuriyet Meydanı'ndaki park içinde, belediye binasının karşısında, küçük bir yerleşim biriminin gösterişli yapısı olarak dikkat çekiyor.

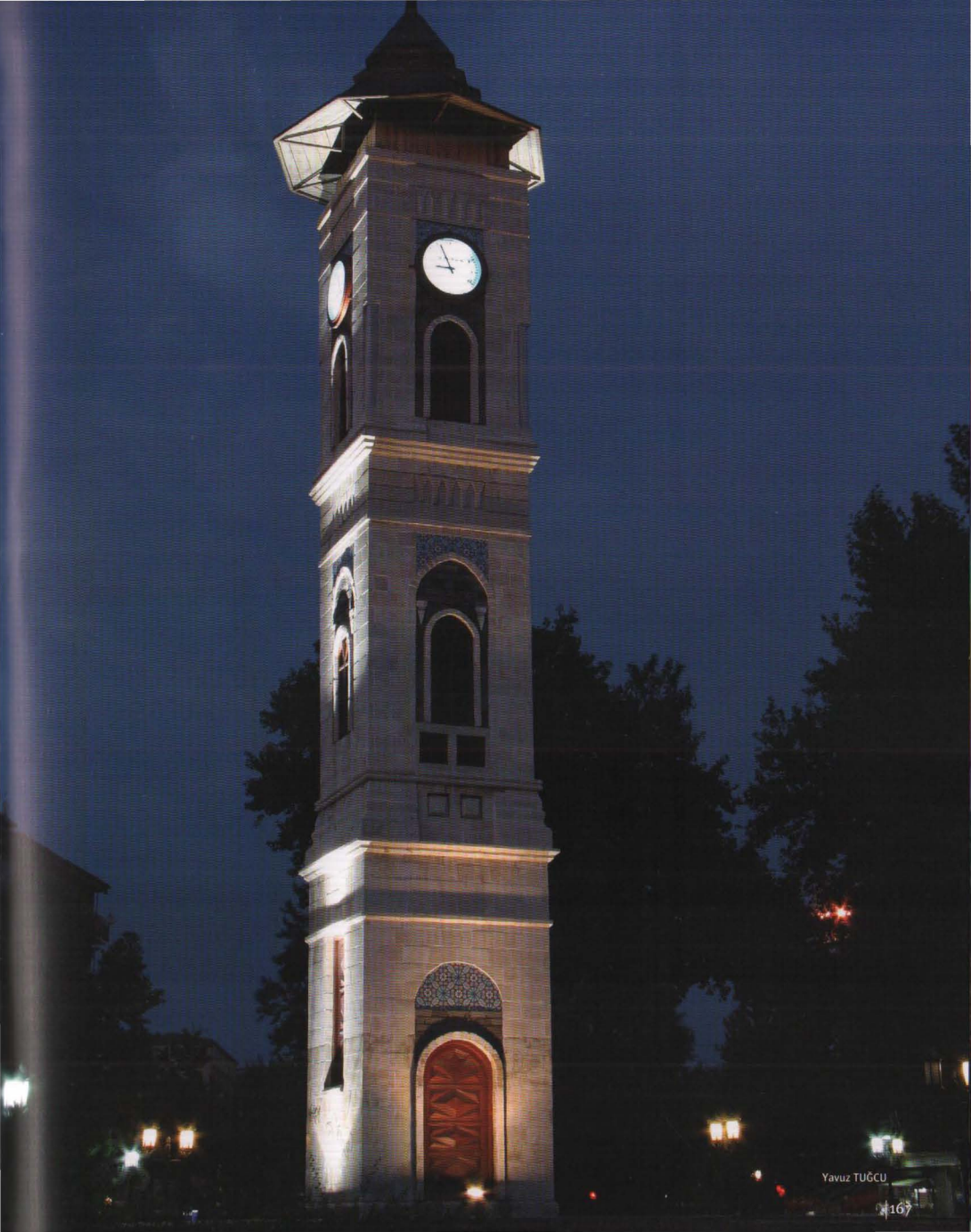
KÜTAHYA SAAT KULESİ

Çinili

Kütahya'da, Kütahya Valisi Fuad Paşa tarafından 1880'lerde inşa ettirildiği bilinen ilk saat kulesi, Anadolu'daki birçok saat kulesinin kaderini paylaşarak, yerine Belediye Çarşısı'nın yaptırılması için 1970'lerin başında yıktırılmış. Eski itfaiye meydanında, bugünkü 30 Ağustos İlköğretim Okulu'nun arkasında yer alan bu eski kesme taş yapının kare planlı, iki katlı olduğu ve yaklaşık 21 metre yüksekliğe sahip olduğu biliniyor. Dört cephesinde dört dairesel saat kadranı bulunan bu tarihi yapı, Kütahya'daki eski kilise çan kulelerine benzerliğiyle dikkat çekiyor.

Kentteki yeni saat kulesi ise 2006'nın başlarında yaptırılmış. Çinilerle bezeli yapı için 600 kg ağırlığında 38 metrekare kurşun, 12,5 metreküp traverten ve 2 metreküpü andezit olmak üzere 14,5 metreküp doğal taş, 120 metrekarelik dış cephe kaplaması kullanıldığı belirtiliyor.

Kütahya Belediyesi'nin logosunda yer alan Kütahya Saat Kulesi, Anadolu'da yeni yaptırılan birçok saat kulesinin aksine ustalıklı ve zarif bir yapı.

Yavuz TUĞCU

MANİSA SAAT KULESİ

Ulu Cami önünde

Saruhan Beyi İshak Çelebi zamanında (1374-1388), 1366'da inşa edilen Ulu Cami'nin kuzey kapısının batıdaki üst köşesinde yapıya sonradan eklenen bir saat kulesi olduğu biliniyor. Kadranı olmaksızın saat başlarını haber veren çalarlı sisteme sahip saatin el yapımı olduğu ve Arnavutluk'tan getirildiği söyleniyor.

Bazı kaynaklarda 1672'ye tarihlenen kule, böylece Anadolu'nun en eski saat kulesi olma özelliğini kazanıyor. 1815'te ise Manisa'nın Eğri köyünden Hacı Mehmet Ağa'nın da kuleye saat yapımı için bağış yaptığı biliniyor.

2009'da Manisa Belediyesi'nin kentsel dönüşüm projesi kapsamında restore edilerek beyaza boyanan 8-10 metre yüksekliğindeki saat kulesi ise Ulu Cami'nin kuzeyinde 1975'te yaptırılmış.

Sekizgen planlı, yalın çizgili Manisa Saat Kulesi'nin yıllar önce çalınan saatinin Milli Saraylar İdaresi tarafından aslına uygun olarak yeniden imal ettirileceği belirtiliyor.

MANİSA / TURGUTLU SAAT KULESİ

Nostaljik

Manisa'nın güzel ilçesi Turgutlu'nun merkezinde, belediye binasının karşısında konumlanan Atatürk Parkı veya halk arasındaki yaygın adıyla Orta Park'ta yükselen saat kulesi, 2000'li yılların başında ilçe belediyesi tarafından yaptırılmış. Her zaman hareketli bir insan kalabalığını ağırlayan park, ilçenin en büyük kamusal alanı olarak bir buluşma noktası oluşturuyor.

Birbirinden silmelerle ayrılan üç kattan oluşan saat kulesi, yeşillendirilmiş dairesel bir tarhla çevreleniyor. Yukarıya doğru daralan kare planlı giriş katında dairesel kemerli bir kapı yer alıyor. Düz bloklar halinde yükselen ikinci ve üçüncü katlarda, farklı cephelerde birer pencere yer alıyor. Yapı tuğla çatıyla son buluyor. Çatının üzerindeki horozlu rüzgâr gülü kuleye özgün kimliğini kazandıran güzel bir ayrıntı. İçi dolu pişmiş tuğlalardan inşa edilen yapıda tek bir dairesel saat kadranı yer alıyor.

Turgutlu Saat Kulesi, hem malzemesi hem yalın ama arketipik formu hem de tepesindeki rüzgâr gülüyle nostaljik ve güzel bir yapı olarak dikkat çekiyor.

MARDİN SAAT KULESİ

Tarihin yükü

Mardin'in Behzat semtinde, şehrin dört bir yanından görülebilen 1902 tarihli saat kulesi 1930'lu yılların sonunda, yol genişletme ve kaldırım düzenleme çalışmaları nedeniyle yıktırılmış. 2003 yılında, Mardin Valiliği ile Mardin Eğitim ve Kültür Vakfı (MAREV) tarafından eski fotoğraflardan yola çıkılarak aslına uygun olarak yaptırılan yeni kule ise Mimar Şeyhmus Dinçel tarafından özgün taşlar kullanılarak tasarlanmış.

Yeni inşa edilen birçok saat kulesi gibi tarihsel referanslarla dolu yapıda, mimar tarafından iki aylık bir çalışma sonucunda Mardin'i temsil etmek üzere seçilen Akkoyunlu mührü, Sümerlerin bereket amblemi ve Süryanilerin çan kulesi ile Şehidiye Camii'nin mihrabı gibi Artukluoğlu ve Selçuklu dönemini anlatan figürler yer alıyor. Saat kulesinin 30 milyar liraya maloldüğu açıklanmış.

Dört dairesel saat kadranlı sekizgen planlı Mardin Saat Kulesi, yapıldığından bu yana bozuk olan saatleriyle tepki çekiyor. Polisevi Kavşağı'nda, belediyeye 200 metre, valiliğe 100 metre uzaklıkta yer alan kulenin dört ayrı saatinin dört ayrı zamanı gösterdiği belirtiliyor.

Yusuf AYT

MARDİN / YEŞİLLİ SAAT KULESİ

Tartışmalı

Mardin'in ilçesi Yeşilli'nin son yıllarda inşa edilen saat kulesi, kare kaide üzerindeki iki adet dört sütunlu galeriden oluşuyor. Üstünde süslemeli bir taş tepelik yer alan kare cam kutulu, dairesel kadranlı pilli bir saatin ikinci kattaki sütunlar arasına yerleştirilmesiyle saat kulesi işlevi kazandırılan kule, bezemeli elips şekilli bir kubbeyle son buluyor.

1970'te ilçe statüsüne kavuşan Yeşilli'nin en ilgi çekici yapılarından olan kule, kısa zamanda ilçenin simgesi haline gelmiş durumda.

Gösterişli bir yapı olan Yeşilli Saat Kulesi, 2004'te yenilenen belediye logosuna ilçenin ünlü kirazı ve girişinde yer alan kemerlerin yanısıra dahil edilmiş. Çağdaş bir yapı olan kulenin simge haline gelmesi tartışmalar yaratmış.

MERSİN SAAT KULESİ

Katolik

Mersin'de, Uray Caddesi'nde yükselen görkemli İtalyan Katolik Kilisesi'nin çan kulesi, aynı zamanda saat kulesi işlevi görüyor. Sultan Abdülmecid'in fermanıyla, yönetimi Capucin rahiplerine verilmek üzere 1853'te inşa edilmeye başlanan bazilika planlı avlulu yapı, tüm birimleriyle 1898'de tamamlanmış. 1991'de Vatikan tarafından İtalyan Katolik Katedrali ilan edilen kilise; Güney ve Güneydoğu Anadolu, Karadeniz, Suriye, Irak, İran ve Rusya'daki Katolik kiliselerine bağlanmış.

Mersin ve yöresindeki Katolik cemaat için ibadete açık olan anıtsal İtalyan Katolik Kilisesi'nin güneybatısındaki "çan-saat kulesi", son iki katı kilisenin çatısından daha yüksekte kalan üç katlı bir yapı. Diğerlerinden daha yüksek olan ilk katta daha dar ve uzun olmak üzere, ilk iki katın cephelerinde ikişer adet sivri uçlu mazgal penceresi yer alıyor. En üst katta, dairesel kemerli panjurlu bir penceresi olan doğu cephesi dışındaki tüm cephelerde dairesel saat kadranları bulunuyor.

Mersin Saat Kulesi, halen işlevini sürdüren bir katedralin içinde yer almasıyla benzerlerinden ayrılan özel bir örnek.

Kerem YÜCEL

MERSİN / TARSUS SAAT KULESİ

Kilise-minare-saat

Tarsus Saat Kulesi, 1579'da Ramazanoğlu Piri Paşa'nın oğlu İbrahim Bey tarafından Saint Pierre Kilisesi kalıntılarının üzerine erken dönem Osmanlı üslubunda yapılan Ulu Cami'nin revaklı avlusunun kuzeydoğusundaki eski minare kaidesi üzerinde yükseliyor.

En eski fotoğrafı 1893 tarihli Servet-i Fünun'da görülen kulenin, dönemin kaymakamı Ziya Bey tarafından 1892-1893'te yaptırıldığı düşünülüyor. Çokgen kaideli eski minare üzerinde yaklaşık 10 metre yüksekliğindeki, köşeleri dar, cepheleri geniş sekizgen gövdeli yapının saat odası demir korkuluklu balkonla çevrili.

Doğu cephesindeki kapıdan girilerek içeriden spiral merdivenle çıkılan kulenin dört cephesinde dairesel saat kadranları bulunuyor. Ağaçlıklar içindeki Tarsus Saat Kulesi, toplam olarak 30 metreye varan yüksekliğiyle içinde yer aldığı tarihi ortama tepeden bakıyor.

MERSİN / TAŞUCU HACI PAŞA SAAT KULESİ

Baca

Mersin'in Silifke ilçesine bağlı Taşucu beldesinde, Hacı Paşa tarafından 1896'da yaptırılan un fabrikasından kalan baca, Taşu u Eğitim ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı (TEDHKV) ve belediye öncülüğünde 2007'de restore edilerek saat kulesi haline getirilmiş. 1898-1902 arasında belediye başkanlığı yapan ve Bağdat Demiryolu Hattı'na katkıları dolayısıyla II. Abdülhamid tarafından paşalıkla ödüllendirilen Hacı Paşa'nın yaptırdığı fabrikadan kalan baca, doğa koşullarına terk edilerek yok olmak üzereyken paşanın torunu Dr. Şahin Dölek ve TDHKV Başkanı Arslan Eyce'nin girişimleriyle tarihi eser kapsamına alınmış.

Aşağıdan yukarıya doğru kademeli olarak incelen bloklardan oluşan kulenin dört cephesinde dairesel saat kadranları yer alıyor. Şimdiden bir mihenktaşı haline gelen Taşucu Hacı Paşa Saat Kulesi, yeni yapılan birçok saat kulesindeki kitsch tarihselci oyunların aksine, geçmişin anlamlı bir biçimde değerlendirilmesine güzel bir örnek.

ÖZ TAŞUÇ
LAHMACUN VE
SALONU

MUĞLA SAAT KULESİ

Uyumsuz

Eski şehrin zanaat ve ticaret merkezi Arasta'da, Muğla Belediyesi'nin ilk başkanı Hacı Süleyman Efendi tarafından 1885'te yaptırıldığı bilinen saat kulesi, çevresindeki bloklar arasına sıkışmış uyumsuz tasarımıyla dikkat çekiyor. Söylentilere göre Süleyman Efendi'nin hac yolculuğu sırasında Şam'da gördüğü saat kulesinden etkilenerek yapımına karar verdiği yapının bir başka ilginç özelliği de Tokat ve Kayseri saat kulelerinde olduğu gibi, giriş katında bir muvakkithaneyi içermesi. Günümüzde bir saatçi dükkânı olarak hizmet veren muvakkithanenin yanısıra bitişiğinde yine banisi Hacı Süleyman Efendi tarafından yaptırılan kitabeli bir çeşme bulunan bu çokişlevli yapının güney cephedeki kapısı üzerindeki kitabe, Muğla Rüştiyesi hocalarından ve Şahidi Mevlevihanesi neyzeni Dede İsmail Hakkı Efendi tarafından yazılmış:

Sahibül hayr Hacı Süleyman Efendi
Yine deryayı itâsını ikân eyledi zuhur
Bahusus aktar-ı eshar vaktini ilân için
Bu mahalle bir muvakkithane yaptı bi kusur
Beldemizde misli nâmesbuk kebir çan saati
Avrupadan celb edince herkese verdi süru
Kalmadı hiç ihtiyaç cep saati taşımaya
Aksi avaz ile alem vakti etti şuur
Hem ziya şevkiyle buldu mücevher tarihi
Geldi meydana muvakkithane bi evsa-ı vufur
Harerehu İsmail Hakkı 1301 fi Şaban
(Transkripsiyon: Nuri Boydaş)

Konstantin oğlu Filvari Usta elinden çıkma kesme taş ve tuğladan kare planlı kule beş katlı. Aşağıdan yukarıya doğru bariz biçimde daralan yapının hafifçe eğimli ikinci katının üç köşesine alemler yerleştirilmiş; üçüncü, dördüncü ve beşinci katlarının köşeleri dışarıya doğru pahlı. Tüm katlarda dikdörtgen pencereler bulunuyor. Dördüncü katın üzerine sonraki yıllarda, yapıya hiç de uymayan uzunca bir bölüm eklenmesiyle yükseklik 15 metreye ulaşıyor. Tek saat kadranı, muhtemelen çevresindeki binalar ve elektrik telleri arasına sıkışmış yapıdaki saati görünür kılmak için, dördüncü kattan kaldırılarak bu son kata yerleştirilmiş. Kadranın üzerinde aydınlatma pencereleri var. Ama Muğla Saat Kulesi'nin düşüncesizce eklenen üst katı ve içinde yer aldığı sıkışıklık, binanın diğer özelliklerini fark etmeye imkân bırakmıyor.

NEVŞEHİR / ÜRGÜP SAAT KULESİ

Peribacası

Nevşehir'in Ürgüp ilçesinde, peri bacalarını anımsatan formuyla yükselen kule, birçok çağdaş saat kulesinin aksine, titizlikle düzenlenmiş bir şehir planlama hamlesi içinde tasarlanmış bir yapı. Tarihi Kentler Birliği tarafından 2004'te ödüllendirilen Ürgüp Kentsel Rehabilitasyon Planı kapsamında, ilçeye çağdaş bir mihenktaşı kazandıracak bir saat kulesinin yapılmasına karar verilmiş.

Atlar ülkesi Kapadokya'nın eşsiz doğal güzelliklere sahip ilçesinin merkezinde yükselen kule, yukarıya doğru daralan yüksek gövde üzerinde ayrı bir birim olarak yükselen kare prizma, dört cephesi üzerine kabartma olarak işlenen stilize rakamlar ve akrep-yelkovanlardan oluşan dairesel saat kadranlarını içeriyor. Kadranlar üzerine, peri bacalarının üst bölümlerini andıracak şekilde açılı olarak yerleştirilmiş daha geniş mermer plaka kuleye özgün kimliğini kazandırıyor. Yapının gövdesindeki dikey dikdörtgen biçimli bezemeler ve yukarıdan aşağıya düz olarak uzanan çizgiler, kuleye yalın bir zarafet katıyor.

Cumhuriyet Meydanı'nda yer alan 2006 tarihli yapı, Ankaralı MİAR mimarlık bürosu tarafından yöresel taştan imal edilmiş. Ürgüp Saat Kulesi, referans aldığı peribacası formunu olabildiğince sade ve stilize bir biçimde kullanıyor.

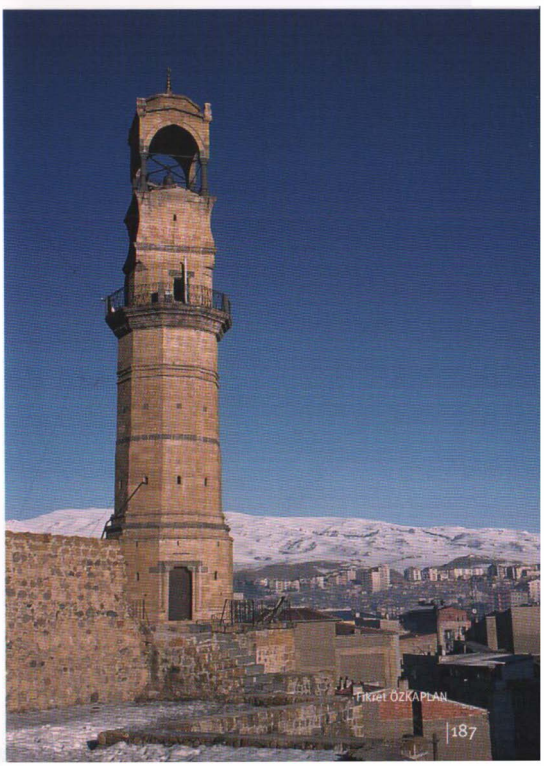
NİĞDE SAAT KULESİ

Bizans burcunda heybetli Osmanlı

1866'da Vali Ziya Paşa tarafından inşa ettirilen Niğde Saat Kulesi, şehrin simge yapılarından. Kule, Bizans döneminde yapıldığı bilinen ve Selçuklular zamanında birçok kez onarımdan geçerek eklemeler yapılan Niğde Kalesi'nin tepesindeki konumuyla olduğundan daha da yüksek duruyor.

Kalenin güneybatı bölümünde yer alan burçlardan biri üzerindeki sekizgen gövdeli, altı katlı kesme taş yapının dördüncü katı demir parmaklıklı bir balkonla çevrili. Şehre bakan tek saat kadranını ağırlayan içeriye doğru kavisli dörtgen gövdeli son iki kat, birbirine sivri kemerlerle bağlanan dört sütunlu çan kulesiyle son buluyor. Çan kulesi de sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülü. Yapıya doğu cephesindeki küçük bir kapıdan giriliyor.

Yıllardır kapalı kalan kalenin 2007'de onarılmasıyla yenilenen kulenin Yozgat Kulesi'ndeki saatle benzerlik taşıyan saati de Niksarlı Ahmet Unan tarafından çalışır hale getirilmiş. Niğde Saat Kulesi, özgünlüğünü koruyan nadir yapılardan biri olarak dikkati hakediyor.

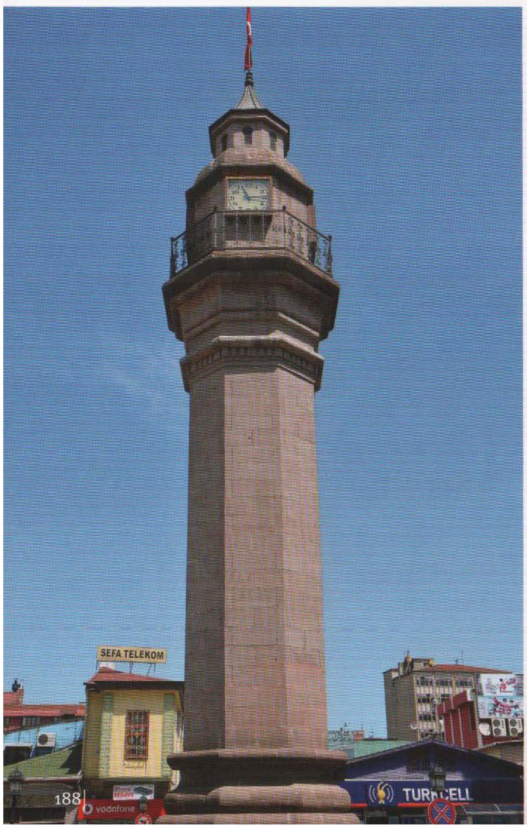

Tikiet ÖZKAPLAN

SAMSUN SAAT KULESİ

Saathane Meydanı

Samsun'da, 1886'da yaptırıldığı bilinen ilk saat kulesi, kentin tarihi mekânlarının da toplandığı en işlek meydanında yer alıyordu. 1933 yılında kuledeki eski sistemli saat kaldırılarak yerine elektrikle çalışan ve yangınlarda itfaiye tarafından kullanılmak üzere siren düzeneği de bulunan yeni saat yerleştirilmiş.

Daha önce İskele Meydanı olarak bilinen meydana yeni adını veren kule, 1944 depreminde hasar gördükten sonra, yıkılma tehlikesine karşı Samsun Valiliği tarafından Bayındırlık Müdürü Tevfik İleri, yüksek mühendis Fethi Beydiş ve Şehir Plancısı Yüksek Mimar Necmi Ateş'ten oluşan bir komisyonun kararıyla yerinden sökülmüş. Saat kulesinin saatinin Samsun Belediyesi tarafından dört yıl korunduktan sonra 1948'de 550 liraya Ladik Belediyesi'ne satıldığı biliniyor.

Saatin yokluğuna rağmen Saathane olarak adlandırılmayı sürdüren meydanda, 1977'de Samsunlu Mimar Kemal Taner tarafından modern çizgilere sahip yeni bir saat kulesi yaptırılmış. Eski fotoğraflardan yola çıkılarak, dört cepheli bu kulenin, üç bölüm halinde, dikdörtgen camekânla çevrili olduğu görülüyor. Kulenin üzeri parçalı sekiz blokla örtülüymüş. Dört saat kadranına sahip yapının saatleri İsviçre'den getirilmiş. 2001 yılında ise, Samsun Büyükşehir Belediyesi özgün kulenin benzerini aynı yere yeniden inşa ettirmiş.

Sekizgen planlı saat kulesi, geniş bir kaide üzerindeki düz gövdeden silmelerle ayrılan demir korkuluklarla çevrili katın dört cephesinde kare saat kadranları bulunuyor. Kule, aydınlatma pencereleriyle bezenmiş, piramidal kurşun kubbeyle örtülü bir köşkle son buluyor. Samsun Saat Kulesi, önündeki havuzuyla kent simgelerinden biri olmayı sürdürüyor.

Turgut TARHAN

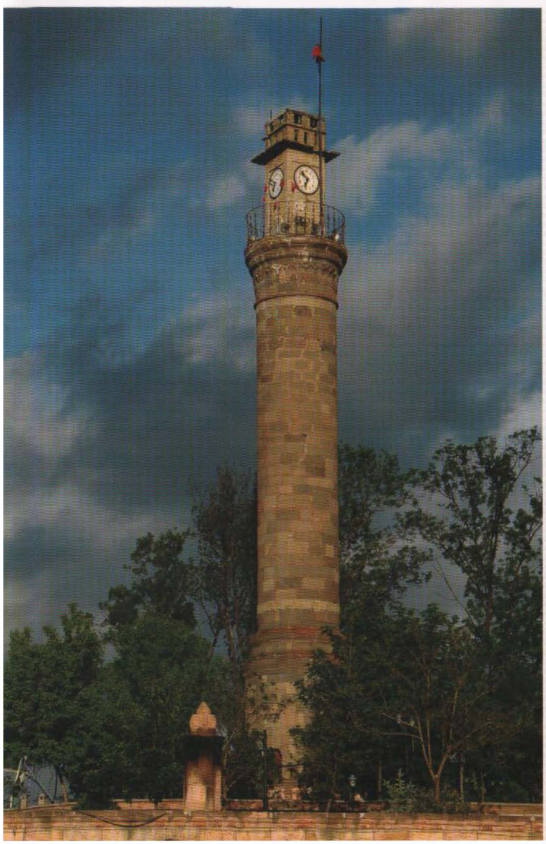

Turgut TARHAN

SAMSUN / LADİK SAAT KULESİ

Yüksek estetik

Samsun'un Ladik ilçesinde, bir tepe üzerinde yeşillikler arasından yükselen saat kulesi, ustalıkla inşa edilmiş incelikli bir yapı. Kaymakam Reşit Bey tarafından 1889'da yaptırıldığı, basık kaş kemerli kapısı üzerindeki Latin harfleriyle yazılmış kitabeden öğrenilen kulenin temelinin çok derinlere ulaştığı belirtiliyor.

Birçok Osmanlı saat kulesi gibi minareyi andıran yaklaşık 14 metre yüksekliğindeki kızıl kahverengi kesme taştan inşa edilen yapı, basamaklarla çıkılan bir platform üzerine yerleştirilmiş. Şerefeyi andıran demir parmaklıklı balkonun üstünde yükselen kare planlı daha dar köşkün dört cephesinde dairesel saat kadranları yer alıyor. 1944'teki depremde yıkılan bu bölüm aslına uygun olarak yeniden yapılmış.

Aynı depremde hasar gördükten sonra yıkılma tehlikesine karşı yerinden sökülen Samsun Saat Kulesi'nin saati 1948'de kent belediyesinden 550 liraya satın alınarak buraya monte edilmiş.

Gövdesinde pencere olmayan, süsleme olarak yalnızca şerefesinin altındaki şerit halindeki kabartma kuşakları taşıyan yalın ama zarif tasarımlı Ladik Saat Kulesi, özgünlüğünü koruyan nadir saat kulelerinden biri.

SAMSUN / VEZİRKÖPRÜ SAAT KULESİ

Minare hevesi

Samsun'un Vezirköprü ilçesinin merkezinde yükselen saat kulesinin, Sivas Valisi Reşid Akif Paşa'nın valiliği döneminde Kaymakam Ahmed Reşid Efendi tarafından, eski kulenin yenilenip genişletilmesiyle yaptırıldığı biliniyor. 1904'te yapımına başlanan ve Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 30. yılı olan 1906'da tamamlanan ilk kulenin Köprülüler zamanında yapıldığı da rivayet ediliyor, ama bunu kanıtlayacak herhangi bir belge yok. Kulenin kuzey yönünde yer alan giriş kapısı üzerine 1906 tarihli bir kitabe yerleştirilmiş:

İş bu sa'at kulesi ve ... şevketlu
Abdülhamid Han Sani Efendimiz hazretlerinin zamanında inşa edildi
Ve azım ... devletlu
Reşid Akif Paşa Hazretlerininin Sivas Vilayeti Valiliğinde
Kaymakam-ı kaza Ahmed Reşid Efendinin
Himem perurusiyle tavsi'an vücuda getirilmiştir
Fi sene 21 Eylül Sene 1322 (1904)
Fi16 Şa'man-el muazzam sene 1324 (1906).

Roma döneminden kalma Latince yazıların bulunduğu devşirme mermerlerden yapılma sekizgen kaide üzerinde yükselen yaklaşık 15 metrelik dairesel gövdeli kulenin üst kısmındaki balkonun çevrelediği yine sekizgen planlı bölümün dört cephesinde Roma rakamlı dairesel saat kadranları yer alıyor. Üzeri küçük basık bir kubbeyle örtülü bu bölümün sekiz köşesinin her birinde dairesel kemerli dikdörtgen aydınlatma pencereleri bulunuyor.

1943 depreminde büyük hasar gören Vezirköprü Saat Kulesi aslına uygun olarak 1959'da restore edilmiş.

Turgut TARHAN

MITSUBISHI

SİİRT SAAT KULESİ

Yıldızlı kesme taş

Siirt il merkezinde, hükümet konağının önündeki park içinde yükselen, iki renkli kesme taşlar kullanılarak inşa edilen saat kulesi, 1970'li yılların ortasında yaptırılmış. Daha önce Ulu Cami'nin doğusunda yer alan ve Alaaddin Paşa tarafından yaptırıldığı bilinen çan kulesine benzer 1905 tarihli saat kulesinin harabeye dönüp yıkılmasının ardından yapılan bu kule, birbirinden silmelerle ayrılan altı kattan oluşuyor ve daha küçük bir blok halindeki, kubbeyle örtülü köşkle son buluyor.

Altı katlı yapının giriş katı hariç tüm katlarında, tüm cephelerde dairesel kemerli pencereler yer alıyor. Altıncı kattaki yıldız formlu küçük aydınlatma pencereleri kuleye kimlik kazandıran hoş birer ayrıntı olarak göze çarpıyor. Dairesel saat kadranı da bu katta bulunuyor. Yapının saatinin eski kuleden alındığı rivayet ediliyor.

Yeni ama ustalıklı bir yapı olan Siirt Saat Kulesi, kentteki birçok etkinliğin start aldığı nirengi noktası.

SİİRT / KURTALAN SAAT KULESİ

Yerel

Siirt'in nüfus açısından en büyük ilçesi olan Kurtalan, eskiden Garzan olarak biliniyordu. Şerefhan Beyliği'ne bağlı bir yerleşim olarak kurulan Garzan, 1514 Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı topraklarına katılmış. Yerleşimi birkaç kez değişen ilçe 1938'de Kurtalan adını almış ve 1944'te tren yolunun Mısırç Köyü'ne taşınmasıyla merkezi oraya taşınmış. Hâlâ aşiret yapısından izler taşıyan Kurtalan, günümüzde çimento fabrikasıyla tanınıyor.

Geçirmiş olduğu tüm bu değişimler nedeniyle ilçe kimliğini sabitleştirmekte büyük bir anlam ifade eden saat kulesi, il sınırları içindeki Siirt, Eruh, Şirvan saat kulelerine benzer şekilde kahverengi taştan inşa edilmiş ve muadilleri gibi, tarihi saat kuleleri referans alınarak tasarlanmış. Yeşillendirilmiş bir tarh içinde, kavşakta yer alan yapı, birbirinden silmelerle ayrılan üç yüksek kattan oluşuyor. Dairesel bir saat kadranına sahip olan kule, pilastrlar, kemerli pencereler ve taş bezemeleriyle zengin bir mimari söz dağarcığını yer yer tonları değişen yöresel taşlarla ifade ediyor.

Kurtalan'ın merkezindeki mihenktaşı kule, kentin tüm önemli siyasal ve kültürel etkinlikleri için buluşma noktası. Yapı, tarihsel yapılara öykünerek modern bir saat kulesi yorumu taşımasa da sağlam ve incelikli taş ustalığıyla dikkat çekiyor.

SİNOP SAAT KULESİ

Antik kalede

Sinop, tarihi kalesinde zarif bir Osmanlı saat kulesini ağırlıyor. Kentin içinde yer aldığı yarımadanın en dar ucunda yükselen Sinop Kalesi'nin ilk olarak MÖ 8. yüzyılda, Milet'ten gelen koloniciler tarafından inşa edildiği düşünülüyor. Surlar daha sonra Kimmerler, Frigler, Persler, Pontus İmparatorluğu, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından onarılmış.

Kalenin doğu surları üzerinde, İl Özel İdaresi Binası'nın kuzeyindeki iç kale burcunda yer alan kulenin ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmiyor. Sinop'taki tüm yapıların adlarının sıralandığı 1892 tarihli Kastamonu başlıklı yapıtta sözü geçmediği için kulenin daha sonra yaptırıldığı düşünülüyor. Bazı kaynaklarda ise yapı Cumhuriyet dönemine tarihleniyor.

Kentin simgelerinden olan Sinop Saat Kulesi, Anadolu'da bir başka tarihi yapıya ek olarak yapılmış saat kulelerinin ustalıklı bir örneği.

12
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

ŞANLIURFA / URFA SAAT KULESİ

Dinler mozaiği

Dinler tarihinin en önemli merkezlerinden Urfa'nın saat kulesi de üç semavi dine hizmet vermiş bir yapının üzerinde yer alıyor. Eski bir sinagogun bulunduğu alanda, 435 yılında öldüğü bilinen Rahip Rabula tarafından inşa ettirilen ve sütunlarında kullanılan kırmızı mermerden ötürü Kızıl Kilise olarak da adlandırılan Saint Stephan Kilisesi'nden yalnızca avlusuna ait duvarlar, bazı sütun ve sütun başlıkları ile bugün tepesinde saat kulesini ağırlayan çan kulesi kalmış.

Kiliseden kalan bu kalıntılar üzerinde de, şehrin en büyük camisi Ulu Cami, 1114'te Urfa Kontluğu'na son veren Zengiler döneminde 1170-1175 arasında inşa edilmiş.

Günümüzde Ulu Cami avlusunun kuzeybatı köşesinde yükselen yaklaşık 30 metrelik, sekizgen planlı kuleye eklenen tek katlı minik saat kulesinin yapım tarihi ise bilinmiyor. Hakkı Acun, 1927 tarihli Urfa Salnamesi'nde, Ulu Cami ve Ana Mektebi ile ilgili resimlerde kule üzerinde saat görülmediğini, ama 1945 tarihli bazı Urfa fotoğraflarında görüldüğünü yazıyor ve buna dayanarak, yapıya göre oldukça küçük kalan saat kulesinin 1927-1945 arasında eklendiğini düşündüğünü belirtiyor.

Geniş saçaklı ve sivri kubbenin dört cephesinde dairesel kadranlı saatler yer alıyor. Eşsiz bir dinler buluşması sergileyen Urfa Saat Kulesi görülmeye değer bir yapıt.

Gökhan TAN

TOKAT SAAT KULESİ

İftar vakti

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yılını kutlamak için Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaptırılan saat kulelerinin bir örneği olan yapı, 1901'de Mutasarrıf Bekir Paşa ile Tokat Belediye Başkanı Enver Bey tarafından inşa ettirilmiş. Kente tepeden bakan kulenin saati 1917'ye dek alaturka vakti göstermek üzere ayarlanmış.

Yaklaşık 33 metre yüksekliğindeki dört katlı yapı, kare bir kaide üzerinde yükselerek aşağıdan yukarıya doğru incelen sekizgen bir gövdeye sahip. Katlar birbirinden çıkıntılı silmelerle ayrılıyor. Girişinde yer alan üçgen alınlıklı muvakkithane, yapıya özel bir kimlik kazandırıyor. Giriş üzerindeki levhada yalnızca yapım tarihi yer alıyor. Dönemin kulelerinde sık rastlanan bir mimari motif olan demir parmaklıklı balkonun çevrelediği üst katta, dört cephede dairesel saat kadranları, diğer dört yüzeyde de küçük aydınlatma pencereleri yer alıyor. En üstte, incelerek yükselen küçük kubbeli köşk, çan kulesi olarak düzenlenmiş.

Yeniden çalışan çalarlı sistemiyle Ramazan aylarında iftar vaktini de belirleyen Tokat Saat Kulesi, kentin yönetim binalarının yerlerinin değiştirilmiş olmasıyla merkezi konumunu kaybetmişse de kentteki gündelik yaşamın parçası olmayı sürdürüyor.

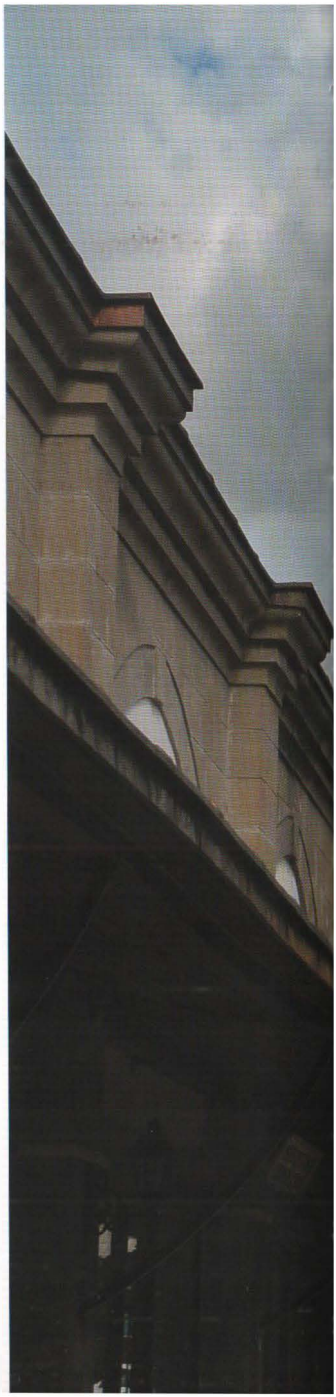
TOKAT / GÜMÜŞHACIKÖY SAAT KULESİ

Küllerinden defalarca doğdu

Anadolu'nun çok yerinde deprem gibi doğal afetlerden veya yalnızca vurdumduymazlık ve ihmalden yıkılıp yeniden yapılan çok sayıda saat kulesi var, ama Tokat'ın Gümüşhacıköy ilçesinin kulesinin geçirdiği ölüm ve yeniden doğuş serüvenleri, benzerlerinin öykülerini geride bırakacak kadar çeşitli.

Kazanın kaymakamı olan Yanyaki Mustafa Paşazade Ali Rıza Bey tarafından 1900'lerin başında, Köprülü Mehmed Paşa'nın 1699'da yaptırdığı Bedesten'in giriş kapısı üzerinde halkın yardımlarıyla inşa ettirilen saat kulesi, 1939 depreminde hasar görmüş ve 1943 depreminde tamamen yıkılmış. 1948'de zamanın belediye başkanı olan Emin Özkılavuz ve halkın gayretleri ile ahşap olarak yeniden yaptırılmış. 1971'de bu kule yıkılarak yerine gövdesi briket, çan köşkü ahşap olan saat kulesi inşa edilmiş.

Hikâyenin devamı da var. Üzerinde bulunduğu Bedesten kapısının kemerine baskı yapması ve pek beğenilmeyen görüntüsü yüzünden kule, Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yürütülen restorasyon kapsamında bir kez daha yıkılmış ve 2009 Şubat'ında yeniden inşa edilmiş. Yaklaşık 6,5 metre yüksekliğindeki çelik konstrüksiyon üzerine ahşap kaplama yeni yapı üç kattan oluşuyor. İlk mimarisinin özelliklerini taşıyan Gümüşhacıköy Saat Kulesi, geceleri ışıklandırılıyor.

Turgut TARHAN

6:09
DİŞ HEKİMİ

TOKAT / NİKSAR SAAT KULESİ

Şehitler için

Tokat'ın medar-ı iftiharı Niksar ilçesi kültür, sanat ve siyaset dünyasına armağan ettiği isimlerin yanısıra binlerce yıl eskiye giden tarihi ve tarihi eserleriyle de ünlüdür. İlçenin övünç kaynağı ziynetlerinden başlıcaları şunlardır: Taş Mektep, Talaza Köprüsü, Çöreğibüyük Camii, Ulu Camii, Yağıbasan Medresesi, Melikgazi Türbesi, Kırgızlar Kümbeti, Akyapı Kümbeti, Kolag Kümbeti, Niksar Kalesi, Çıkrıkçı Baba Türbesi, Erzurumlu Sahir Emrah Türbesi, Leylekli Köprüsü ve Niksar Saat Kulesi.

Niksar Saat Kulesi, Bengiler kavşağının genişletilerek yeniden düzenlenmesi çalışmaları içinde, bölgedeki diğer saat kulelerinin mimarisine öykünülerek 2008'de inşa edildi. Niksar'ın Belediye Başkanı İdris Şahin tarafından yaptırılan kulede, İstiklâl Savaşı'na katılmış Niksarlı kahramanların adları ve savaştan kahramanlık sahneleri yer alıyor. Bu nedenle Şehitler Saat Kulesi adını taşıyor.

TOKAT / ZİLE SAAT KULESİ

4000 yıllık kalenin 134 yıllık saati

Tokat'ın Zile ilçesinin saat kulesinin içinde yer aldığı kalenin hikâyesi, sözcüğün gerçek anlamıyla "uzun". Bu ilçede bugüne kalan en eski kale yapıları Roma zamanından olsa da, Strabon'un tarihini Asur Melikesi Semiramis'e dek götürdüğü ilçede, Hititlerden Friglere, Perslerden Pontus Krallığı'na, Romalılardan Bizans'a, Selçuklulardan Osmanlılara ve Türkiye Cumhuriyeti'ne dek, aynı alanda kurulmuş müstahkem yapılaşmaların hep varolduğu düşünülüyor.

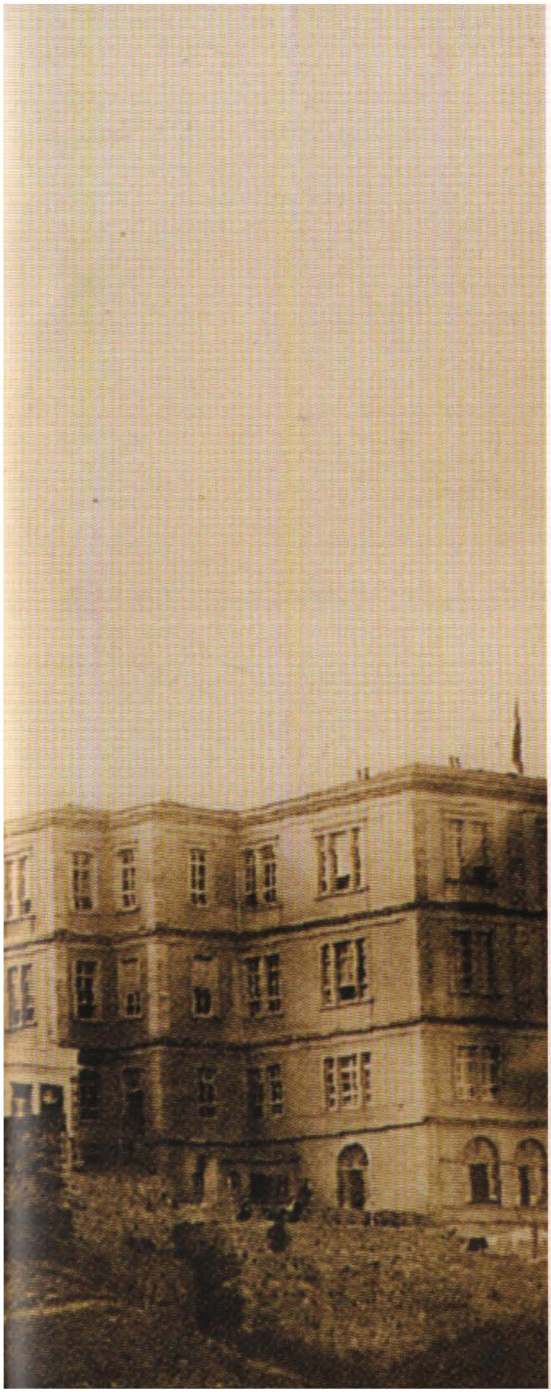
Sezar'ın Pontus asıllı Basforos Kralı 2. Pharnake ile girdiği kanlı savaş sonundaki zaferi ardından söylediği "Vini-Vidi-Vinci" (Geldim-Gördüm-Yendim) sözlerinin yer aldığı mermer taşın da bu kalede yer aldığı, ama bugün -muhtemelen çalınarak- yokolduğu söyleniyor. Zile Ovası'na hâkim alanda, bir höyük üzerinde yükselen kaleyi taçlandıran saat kulesi ise, kale içinde Eretna Beyi Alaeddin'in bölgedeki kısa hâkimiyeti sırasında, 1336'da yaptırdığı düşünülen tuğla minareye, 1875'te Ziya Paşa tarafından bir saat eklettirilmesiyle hayat bulmuş. Paşa, kaleye bir kışla ve bir okul binası da inşa ettirmiş.

Kalenin ilçeye bakan dairesel kemerli giriş kapısı üzerinde yükselen saat kulesinin şerefeden sonraki kısmı sekizgen gövdeli ahşap strüktürden oluşuyor. Ama günümüzde ne saatten ne de kadranlarından eser var. Horasan harcından bir duvar üzerinde yer alan 2,60 metre çapında, 35 metre kalınlığındaki kuleye içeriden çıkışı sağlayan spiral merdivenin basamakları aşınmış durumda. Zile Saat Kulesi, 2008'de kalenin restorasyonu için başlatılan süreç kapsamında yenileniyor.

KEMAL ÖZDEMİR, *OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE SAATLER*, 1993

TRABZON SAAT KULESİ

Kral mezarını beklerdi

Fotoğraflardan yola çıkılarak Trabzon'un eskiden zarif bir saat kulesine sahip olduğu biliniyor. Bağlamında yer alan tarihsel zenginliklerle birlikte değerlendirildiğinde bu yapının araştırmaya değer özelliklere sahip olduğu görülüyor.

1940'larda, yanında yer aldığı Trabzon Anadolu Lisesi'ne yeni bir yatakhane binası yapacak alanı yaratmak üzere yıkılan bu tarihi saat kulesinin kesin yapım tarihi bilinmiyor. Trabzon'un Kemerkaya mahallesinde, eski Metropolit Kilisesi'nin temelleri üzerinde yükselen kulenin ilk halinde kilisenin çan kulesi olduğu ve 19. yüzyıl başında saat kulesine çevrildiği düşünülüyor.

Kare planlı dört katlı zarif saat kulesinin içinde yer aldığı kilisede Gürcü Kralı Davud'un mezarı da yer alıyordu. Mezar 1990'larda Gürcistan'a taşınmış. Trabzon Saat Kulesi, anılmaya değer güzel bir yapıt.

YALOVA / ÇINARCIK SAAT KULESİ

Tatil merkezi

Çınarcık Meydanı'nda yükselen saat kulesi, yapıldığı günlerde tuhaf ve haksız tartışmaların odağında yer almış. 2005 yılında meydandaki düzenleme çalışmaları sırasında inşa ettirilen yapının Atatürk heykeli kaldırılarak yaptırıldığı ve "haç motifleri" taşıdığı belirtilerek ilçe belediyesi suçlanmış.

Dönemin kaymakamı Şükrü Kara'nın katkılarıyla düzenlenen meydandaki Profesör Tankut Öktem imzalı yeni Atatürk Anıtı'nın yerleştirilmesiyle bu anlamsız suçlamalar sona ermiş. Kule, günümüzde Çınarcık'ın simgesi olarak kabul edilen, yerel halk tarafından benimsenen bir yapı haline gelmiş.

Çevresi çinilerle kaplanan Çınarcık Saat Kulesi, yukarıya doğru hafifçe daralan ve küçük bir çeşmeye sahip olan kaide üzerinde yükseliyor. Kare planlı düz gövdenin üst kısmında, dört dairesel saat kadranının bulunduğu noktadaki üçgen şekilli çıkıntılar ve bunların üstünde yer alan köşk işlevli bezemeli birim, yapıya dinamizm kazandırıyor. Çıkıntıların üzerinde dört köşede dört kurşun alem yer alırken üçgen taş çatı, üç boğumlu iki alemle son buluyor.

Kente özel bir kimlik kazandıran Çınarcık Saat Kulesi, yeni yapılan saat kulelerinin zevksiz cümbüşlerinin tersine, yalın ve gösterişsiz biçimde varolmayı sürdürüyor.

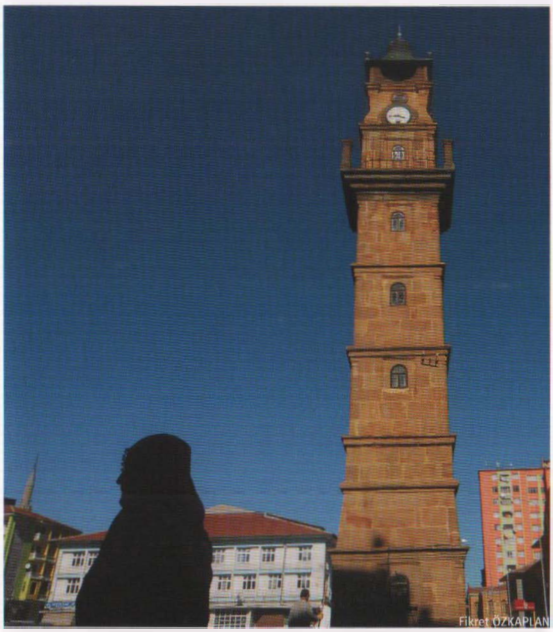

YOZGAT SAAT KULESİ

Sağlam ve güçlü

Saat kulelerinin ardarda inşa edildiği bir coğrafyada yer alan Yozgat Saat Kulesi, ana hatlarıyla, 1891'de inşa edilen Sungurlu Saat Kulesi'ni andırıyor. Kentin belediye başkanı Tevfikzade Ahmed Bey'in 1908'de -Kemal Özdemir'e göre 1897'de- yaptırdığı bilinen kuledeki bu benzerlik, başkanın oğlu Avukat Tevfik Alpaslan tarafından, babasının kısıtlı kaynaklarla yaptırmaya karar verdiği yapı için örnek bir resmi Sungurlu saat kulesine imza atan Şakir Usta'ya vermesiyle de açıklanmış. Ama sağlamlığıyla bilinen 30 santim kalınlığındaki yerel bazalt taşının kullanımı ve ayrıntılardaki farklar kuleye özgün bir kimlik kazandırıyor.

Yaklaşık 16 metre yüksekliğindeki kare planlı yapı silmelerle yedi bölüme ayrılıyor. Kuzeydeki cephede yer alan dairesel kemerli giriş kapısının formu üst katlarda dört cephede açılan pencerelerde yineleniyor. Sungurlu kulesinde olduğu gibi, saat odasının bulunduğu en üst kat demir parmaklıklı balkonla çevrili. 80 santim çapındaki dairesel saat kadranlarının bulunduğu kat ise armut şeklinde küçük kubbeyle örtülü. Özgün halinde kurşun kaplı olan kubbe 1984'teki onarım sırasında kalayla kaplanmış. Saatin üzerinde "Nores Jura ve L.D. Odobey Gadet" yazısı var.

Fikret ÖZKAPLAN

Zemin katındaki saatçi dükkânının sahibi olan ve yapının saatiyle de ilgilenen Niyazi Taflıoğlu'nun çeşitli kaynaklarda verdiği bilgiye göre Yozgat Taş Kulesi'nin 200 küsur kiloluk çanı, "iki kırmızı lira" karşılığında hamal Kör Musa tarafından yukarıya çıkarılmış.

Turgut TARHAN

YOZGAT / HAMİDİYE SAATLİ ÇEŞMESİ

Çeşme saati

Merkezde ve Yerköy'de iki saat kulesine sahip olan Yozgat'ın bir başka kamusal saati de Hamidiye Saatli Çeşmesi'nde. Çapanoğlu Camii'nin çarşıya bakan doğu cephesinde, hazireye bitişik çeşmeli saatin tarihi kazınmış, ama ortadaki alınlığa yerleştirilmiş bir kartuş içinde, "Sene 19 Ağustos 1316" (01 Kasım 1899) tarihi gözükmekte.

Adından da anlaşılacağı gibi Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırılan beyaz kesme taştan çeşmenin iki yanı basık yarım bir silindiri andıran gövdesi, iki kenarda öne çıkan boyuna profilli dört silmeyle dörde ve enine profilli silmelerle iki ana bölüme ayrılıyor. En üstte, sivri kemerli niş içinde dairesel bir saat kadranı var. Nişin iki tarafında ise güneş motifli mermer süslemeler görülüyor.

Eski fotoğraflarda, saatin altındaki bölümde, çapraz kılıçlar, flamalar, terazi ve ay yıldızlardan oluşan bir Osmanlı arması motifinin yer aldığı görülüyor. Bugün, arma ve çeşme üzerindeki diğer tüm yazı ve motifler bilinmeyen bir nedenle kazınmış durumda. Armanın altında, bir kuşak halindeki besmele yazısının üzerinde tarih ve altında ayaklı bir kupa görülüyor. En alt bölümdeyse üç önde, birer de yanda olmak üzere beş çeşme oluğu ve lülesi bulunuyor.

Yozgat Saatli Çeşmesi döneminin en güzel örneklerinden biri.

YOZGAT / ŞEFAATLİ SAAT KULESİ

Yeni yorum

Yozgat iline bağlı Şefaatli ilçesi, 41 köyü, üç kasabası ile yörenin en büyük yerleşim birimlerindendir. İlçe içinden geçen tren yolu bu güzel diyara yeni ufuklar vaadetmektedir. Keza yine ilçe içinden geçen Kanak Çayı da tarımla, meyvecilikle ve hayvancılıkla geçinen yöre halkının cansuyudur.

Boğazlıyan, Nevşehir, Kırşehir ve Yerköy'le komşu olan Şefaatli'de geleneksel yaşam ve kültürel değerler dirençle yaşatılmaktadır. Yerel kültüre ait doyumsuz güzelliklerin, geleneksel yemeklerin, giyim kuşamın, düğünlerin, mâni ve atışmaların, yılların birikimi örf ve âdetlerin yaşatılması sadece Şefaatli için değil, milli kültürümüzün gelecek kuşaklara aktarılması için de önem arz etmektedir. Şefaatlilerin şefkatle muhafaza ettikleri değerlerden biri de saat kulesidir.

Yozgat'ın Şefaatli ilçesinde 1986'da Bayram Karabulut tarafından yaptırıldığı belirtilen kule, tamamen bölgedeki saat kuleleri örnek alınarak inşa edilmiş. Yalın hatlara sahip yüksek kesme taş kule, silmelerle altı kademeye ayrıldıktan sonra dörtgen bir balkonla çevreleniyor. Dairesel kadranlı saatler, balkon üzerinde yükselen iki kademeli köşkün, kavisli ikinci katında yer alıyor. Şefaatli Saat Kulesi kare bir çatı üzerindeki küçük kubbeyle tamamlanıyor. Bu güzel eserin banisi Bayram Karabulut 1993'te Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Mehmet Ali ÖZER

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

KİTAP VE MAKALELER

ACUN, Hakkı; *Anadolu Saat Kuleleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994.

AKÇURA, Gökhan; *Bir Kumbara Öyküsü*, İş Bankası Müzesi Yayınları, İstanbul, 2008.

ALTINSAPAN, E. ve A. GERENGİ; *"Zamanın Tanıklarından Bir Örnek Sivrihisar Saat Kulesi"* Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Anadolu Sanat Dergisi, sayı: 18, Eskişehir, 2007, s. 7-11.

CANTEMİR, Bekir; *The Changing Conception of Time, Calendar & Clock from the Otoman Empire to the Rebublic of Turkey (yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2004.

CIPPOLA, Carlo M.; *Clocks and Culture 1300-1700*, Norton, New York, 2003.

DELEON, Jak; *Büyükada AnıtlarRehberi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

DENİZ, Sefaattin; *"Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nden Safranbolu Saat Kulesi'ne Edebi ve Tarihi Bir Yolculuk", Müverrihin Penceresi*, http://www.istanbulbilsem.k12.tr/bloklar/bloklar/yazar/devam_yazi.asp?idyazi=59

GEZGÖR, Vahide; *"Dolmabahçe Saat Kulesi"*, Milli Saraylar Dergisi, sayı: 1, İstanbul, 1987, s. 125-128.

GÜRBÜZ, Şule (yayına hazırlayan); *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, 13 Mart-28 Haziran 2009 tarihli aynı adlı sergi katalogu, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Mart 2009.

HAŞİM, Ahmet; *Ahmet Haşim Bütün Kitapları / Piyale - Göl Saatleri - Gurebahane-i Laklakan - Bize Göre - Frankfurt Seyahatnamesi,* Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2004.

KOKAL, Ömer; *"Saat Kuleleri"*, Yapı Dergisi, sayı: 303, İstanbul, Şubat 2007, s. 46-50.

KURZ, Otto; *European Clocks and Watches in the Near East,* Warburg Institute, Univeristy of London, Londra, 1975.

ÖZDEMİR, Kemal; *Osmanlı'dan Günümüze Saatler*, Creative Yayıncılık, TYT Bank, İstanbul, 1993.

ÖZKARCI, Mehmet; *Niğde'de Türk Mimarisi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.

ÖZEL, İsmet; *Üç Mesele*, Şule Yayınları, İstanbul, 2000.

TANPINAR, Ahmet Hamdi; *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Dergâh Yayınları, İstanbul, Ekim 2008.

TEKELİ, Sevim; *16'ıncı asırda Osmanlılarda saat ve Takiyuddiniin "Mekanik saat konstrüksüyonuna dair en parlak yıldızlar" adlı eseri,* Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara, 1966.

TOROSLU, Vefa; *"Zamanın Bekçileri: Saat Kuleleri"*, Birgün Gazetesi, İstanbul, 4 Eylül 2007.

ÜNLÜ, Rasim (yayına hazırlayan); *Bahriye'nin Haliç Serüveni "İstanbul'un Fethinden Son Divanhane'ye"*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2006.

YETKİN, Sabri; *İzmir Saat Kulesi: Kentsel Bir Sembolün Doğuşu*, İzmir Yayıncılık, İzmir, 2001.

ANSİKLOPEDİLER

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993-1995.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1988.

İslâm Ansiklopedisi, ISAM, İstanbul, 2009, devam ediyor.

Reşat Ekrem Koçu (ed.), İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1946-[1953].

Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, 1982, İstanbul.

İNTERNETTEN SEÇKİ

Ülke çapındaki belediye, valilik ve kaymakamlık web siteleri

www.arkitera.com/h19873-zamanin-bekcileri-saat-kuleleri.html

www.arkitera.com/h20631-heykel%60deki-yeni-saat-kulesi.html

www.bahariyesanat.com/tr/files/bahariye-sanat-2007-09.pdf

www.diaturkiye.com/forum/viewtopic.php?p=26645

www.gezikolik.com/Genel_Bilgiler/Turkiye/Dunden_bugune_saatin_bilmediginiz_oyku su_/e_6988.aspx

www.mumsema.net/ulke-resimleri/56156-turkiyedeki-saat-kuleleri.html

http://www.sihirlitur.com/belgesel/saat_kuleleri/tower.html

www.tayproject.org

www.vefatoroslu.com

www.turizm.gov.tr

wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=600335